

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS
LEIDŽIAMAS NUO 2004 M.

2021 M. NR. 2 (35)

IŠ KRAŠTIEČIŲ KŪRYBOS ARUODŲ

LAURA GUOKĖ. Radviliškio krašte gyvenanti jaunosios kartos menininkė portretistė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Surengė daugelį personalinių parodų šalyje ir užsienyje, pelnė tarptautinių ir kitų svarių įvertinimų. Vienintelė lietuvė, laimėjusi prizą

prestžiškiausiame pasaulyje portretų konkurse „BP Portrait Award“ Londono nacionalinėje portretų galerijoje.

Autorė prie savo tapybos darbo iš ciklo *Lengvas Pasirinkimas*.
Aliejus ir akrilas ant drobės.
1500x1500 mm, 2020

Tapybos darbo fragmentas.
Iš ciklo *Lengvas Pasirinkimas*. Aliejus ir akrilas ant drobės.
1500x1500 mm, 2020

TURINYS

VIOLETA ŠUKAITIENĖ Laikas, vertybės, žmogus	2	Kultūros objektai	55
LIBERTAS KLIMKA Seniausieji Lietuvos bažnytiniai varpai	3	INA STUOGĖ „Amsterdamo pelė“ Pakiršinio dvare	57
Istorijos objektai	11	EDITA VARNECKIENĖ Ach, tie smagieji „Šeduvos bernai“...	62
GINTAUTAS PABILIONIS Radviliškio krašte buvę dvarai: praeitis ir šiandiena (4)	13	MARIJONA BIRUTĖ KUDULYTĖ- NAVAKAUSKIENĖ Iš mano gyvenimo	67
JONAS NEKRAŠIUS Apie praeties radviliškiečius odininkus	20	Nauji radviliškėnų leidiniai	70
IRENA ŽMOGINIENĖ Be kaltės kaltas	24	ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS Kelionė iš Giedraičių į Grinkiškį (Eseistinis pasakojimas)	71
IZOLINA STANULIENĖ Šeduvių akmenkalių dinastija	26	Gamtos objektai	77
ŽIVILĖ ALEŠKAITIENĖ Iš biotechnologijų verslo – į modernųjį meną	33	In memoriam. Augenijus Jurgauskas	79
EUGENIJUS DVORECKIS Nelengvas kelias į laimę	42	Prasmingos sąsajos	81
DAIVA LEŠČINSKIENĖ Vadaktai	48	REGINA VAITKEVIČIENĖ Baisogalos praeties vaidai	83
EDVARDAS BEINORTAS Širdyje pasilikę Kačiuškiai	52	Radviliškio rajono kultūros kronika (2021 m. II pusmetis)	85
		Radviliškio krašto iškilių sukakčių kalendorius 2022	89
		RIMA TARBŪNIENĖ Summary of publications	95

Dapšionių ąžuolas (Radviliškio r. Dapšionių k.) – valstybės saugomas botaninis gamtos paveldo objektas, turintis dendrologinę ir estetinę vertę. Jo amžius gali siekti iki 400 m., aukštis – 23 m, kamieno apimtis žmogaus krūtinės aukštyje – 6,35 m. Deja, storiausias rajono ąžuolas jau nyksta, beveik nebeišleidžia lapelių.

Radviliškio viešosios bibliotekos
Turizmo informacijos centro archyvo
nuotrauka

LAIKAS, VERTYBĖS, ŽMOGUS

Gyvename laikotarpiu, kai nepaprastai greitai ir smarkiai viskas aplink keičiasi. Tobulėja technologijos, mokslas, kuris mums pateikia tiek daug atradimų ir staigmenų. Atrodo, net pats laikas įgavo kitokį atspalvį. Visame tame sraute labai svarbu išlaikyti tikrąsias vertybes. Dar svarbiau – kad šiuolaikinis žmogus, ypač jaunas, suprastų jų vertę ir prasmę. Laikui bėgant, vertybės keičiasi, ir tai normalu. Deja, keičiasi ne visada į gerąją pusę. Vis dažniau pamirštami Dekalogas, Artimas, Bendrystė. Žinoma, tai išsaugoti šiais laikais, kai realybė mus apriboja, kai vis dažniau bendraujame virtualioje erdvėje, gana sudėtinga. Todėl svetimėjame, daromės abejingiesni, uždaresni, bent kiek šiltesnis bendravimas, geras sumanymas neretai virsta priekaištais, padejavimais, kategoriška kritika.

Ar tik patiriami sunkumai dėl to kalti? O gal kaip tik vertybių nebepaisymas ir atsakomybės

stoka joms įsipareigoti? Tikiu, kad žmogus gali gyventi prasmingai, būti laimingas, jei turi mylinčius, o ne vartotojiškus santykius su kitais žmonėmis. Norint gyventi laimingai, reikia išdrįsti peržengti egoizmą ir pasiryžti savo gyvenimu dovanoti džiaugsmą kitiems. Žmogiškosios laimės ir būties prasmės paslaptis – gebėjimas gyventi dėl kitų meilės ir tarnystės dvasia. Kunigas Kęstutis Palikša yra pasakęs: „Praeitis nėra tik praeitis: buvusių įvykių pasekmės tęsiasi ir dabartyje. Ateitis irgi nėra vien tik tai, kas dar bus: ji kuriama čia ir dabar.“ Todėl nepaleiskime vilties, kad tai, su kuo susiduriame šiandien, rytoj atrodys tik išbandymas, kurį įveikėme, kuris mus padarė stipresnius, atsakingesnius ir labiau mylinčius šalia esantįjį.

Rankose laikote Radviliškio viešosios bibliotekos leidžiamo kultūros ir istorijos žurnalo „Radviliškio kraštas“ 35-ąjį numerį. Švenčiame kuklią, jaunutę leidinio sukaktį. Prasminga, kad tai – artėjant šv. Kalėdoms. Šių didžiųjų švenčių skleidžiama stebuklingoji šviesa tirpdo negandų tamsą, išryškina gėrio ilgesį. Ar tai visi širdimi patirsime, ar tolesnis kiekvieno iš mūsų kelias per laiką, per jo išbandymus bus tiesus, sėkmingas, kokius priimsime sprendimus, labai priklausys nuo to, kokias pamatines vertybes pasirinksim sau kaip kelrodžius. Radviliškis, kurio 455-ąjį jubiliejų kitąmet minėsime, išaugino daug Lietuvos šviesuolių, gebėjusių pasirinkti tuos kelrodžius teisingus, taurius. Tai – ypatinga karta, ne tik menanti reikšmingus mūsų valstybei, tautai ir mūsų bendruomenei istorinius įvykius, bet ir kitiems rodantys aktyvumo pavyzdį, padedantys kurti šių dienų vertybių sistemą, istoriją. Tą neįkainojamą turtą jie kaip laiko nugludintą deimantą perduoda jaunimui, kad šis paskui įduotų kitoms kartoms. Esame ir išlikime toje žmogiškumo estafetėje savo prasmingomis gyvenimo nuostatomis ir visa veikla. Tegul didžiųjų gruodžio švenčių artuma įtvirtins tokią mūsų pasiryžimą, kad visuose laiko išbandymuose, permainose atsiremtume į tikrąsias vertybes.

**VIOLETA ŠUKAITIENĖ,
Radviliškio viešosios bibliotekos direktorė
Viešosios bibliotekos nuotrauka**

SENIAUSIEJI LIETUVOS BAŽNYTINIAI VARPAI

LIBERTAS KLIMKA,
dr., profesorius, etnologas, mokslo istorikas

Niekur kitur nespausdintas, būtent mūsų žurnalui autoriaus geranoriškai pateikiamas straipsnis pristato, mokliškai įvertina įvairių Lietuvos vietų, tarp jų ir mūsų krašto, seniausius varpus, tuo žadindamas skaitytojams „kultūros alkį“, norą geriau ir plačiau pažinti šį unikalų paveldą ir tapdamas savotišku gidu po vertingiausius jo objektus.

Regioninę spaudą aš labai vertinu. Žinau, kaip sunku išlaikyti informatyvaus turinio ir gero poligrafinio lygio žurnalą. Tačiau tikrosios kultūros alkis privalo kilti iš provincijos... – iš dr., prof. L. Klimkos laiško žurnalo redakcijai.

Straipsnyje identifikuojama svarbaus sakralinės kultūros paveldo – bažnytinių varpų – seniausioji dalis, kuri išsamesnio aprašymo iki šiol nebuvo sulaukusi. Karų, sukilimų metais varpai būdavo rekvizuojami perliejimui į ginklus, nemažai jų pražūdavo ir gaisruose, tad tik labai nedaug šio paveldo pasiekė mūsų laikus. 2017 m. susikūrusios Lietuvos

kampanologų draugijos pastangomis išaiškinta keletas itin senų varpų, į kuriuos nebuvo atkreiptas reikiamas naudotojų ir paveldosaugininkų dėmesys. Pristatomajame darbe pateikiami matmenys, inskripcijos, puošybos aprašymai XV–XVI a. varpų, išlietų tiek Lietuvoje, tiek ir kaimyniniuose kraštuose. Pagrindinis dėmesys čia skirtas fizinėms varpų

**Skambinimas bažnyčios varpu.
Viduramžių pieš.**

**Seniausios Lietuvoje Kriaunų
bažnyčios varpas**

**Kriaunų Dievo apvaizdos
bažnyčios varpinė**

charakteristikoms, tačiau bandoma atsekti ir jų kilmę, įsigijimo istorija, išsaugojimo peripetijos karų metais. Taip pat charakterizuojama ir dabartinė varpų būklė, jų naudojimas. Tyrimas atliktas *in situ* varpinėse, bažnyčių bokštuose.

Įvadas

Varpai – itin vertingi kultūros paveldo objektai, nes yra sukaupę savyje kompleksiskai technologijos, dailės ir istorinės atminties verčių aspektus. Bažnyčios varpai – žemės ir dangaus jungties simbolis; jų prakilnūs garsai kviečia maldai, susikaupimui, prisiminimui. Varpais taip pat skelbiami svarbūs bendruomenės įvykiai: bažnytinės šventės, dvasininkų ingresai, parapijiečių vestuvės ir laidotuvės. Apskritai bažnytinių varpų garsai ženklina sakralųjį laiką, kreipiantį mintis nuo kasdienybės prie amžinybės. Tačiau nerimastingi varpo dūžiai pasigirdavo ir užpuolus priešui, kilus gaisrui ar ištikus kokioms stichinėms nelaimėms, netgi stengiantis atitolinti ligų epidemijas. Tad skambinimas bažnyčių varpais – sudėtingas ir daugiaplanis kultūros reiškinys, aprėpiantis dvasinių aspiracijų įvairovę.

Tokie svarbūs bendruomenės gyvenimui varpai būdavo gaminami kaip meno kūriniai: ornamentuojami, puošiami citatomis iš Šventojo Rašto, šventųjų atvaizdais. Tad gaila, kad, įkelti į bokštų aukštybes, jie tampa tik girdimi, bet nebematomi. Mūsų bažnyčių varpinės vos viena kita taip sutvarkytos, kad varpus būtų galima apžiūrėti. Geri pavyzdžiai – Anykščių, Akmenės bažnyčių bokštai. Deja, retai kur pateikiama žinių apie šias kultūros

paveldo įdomybes. Kitaip yra Vakarų Europos šalyse, kur varpais didžiuojamasi, juos stengiamasi parodyti visuomenei. O senoviniai nebenaudojami ar sužaloti varpai eksponuojami viešosiose erdvėse kaip didelė istorinė vertybė.

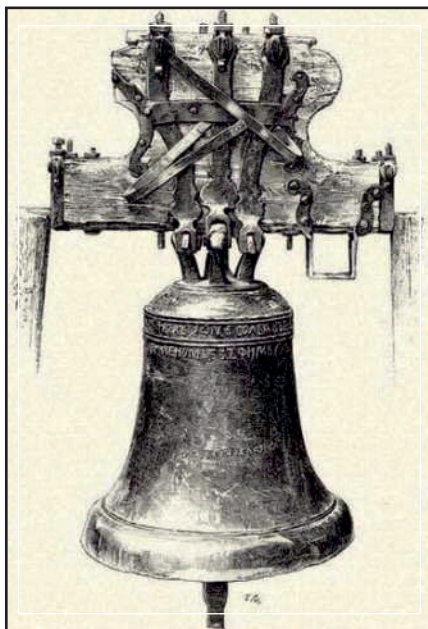
Nemažai Lietuvoje esančių bažnytinių varpų įtraukta į valstybinį kultūros vertybių registrą, tačiau tik dalis jų yra moksliskai aprašyti, visapusiškai aptariant jų ypatybes bei istorinę vertę. Neabejotina, kad objektas turi būti tyrinėjamas kompleksiskai – religiniu, istoriniu, kultūrologiniu, technologiniu aspektais. Tai suteiktų papildomos informacijos labai įvairių sričių – amato, meno, kalbos ir geografinių vietovių – istorijai, heraldikai, genealogijai. Mokslinis aprašymas turėtų paskatinti šių Lietuvos kultūros vertybių įpaminklinimą. Pastaruoju metu savo pastangas šia kryptimi orientuoja 2017 m. įsikūrusi visuomeninė organizacija – Lietuvos kampanologų draugija. Ypač reikėtų atkreipti dėmesį į mūsų krašte išlietuosius varpus, nes jų kokybė – svarbus Lietuvos technologinio lygio įvairiais praeities laikotarpiais rodiklis. Įdomūs yra ir atvežtiniai, užsienyje pagal užsakymus pagaminti varpai, nes teikia žinių apie prekybinius, ekonominius, konfesinius regiono ryšius. Be to, visi varpai yra ir istorinės atminties ženklai. Šiuo požiūriu objektas itin patogus: būdavo įprasta liejant varpe įrašyti pagaminimo metus, liejyklos vietą, užsakovų vardus, paskirties bažnyčių bei tradicinę lotynišką frazę *Me fecit...* („Mane nuliejo“).

Kas paveldėta iš XV a. ar iš dar anksčiau?

Kriaunų (Rokiškio r.) Dievo apvaizdos bažnyčios

Semeliškių „taikos“ varpas, išlietas 1442 m.

Kunigaikščio Liubarto 1342 m. dovanotas unitų šventovei varpas

Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios varpas, išlietas 1522 m. Karaliaučiuje

nedidukėje akmenų mūro varpinėje buvo prisiglaudęs paties garbingiausio amžiaus varpas. Iki neseno laiko tyrinėtojams apie tai visai nebuvo žinoma. Spėjama, kad šis varpas yra išlietas apie XIII–XIV a. sandūrą, o gal siekia ir karaliaus Mindaugo laikus. Taip sprendžiama pagal archajišką varpo formą ir virvele išspausť kuklų pagražinimą. Varpas nėra didelis: aukštis yra 70 cm, skersmuo – 58 cm, liejinio paviršius šiurkštokas. Minint valstybės šimtmetį, varpą visuomenė galėjo pamatyti Vilniaus operos teatro fojė iškilmingo koncerto „Gloria Lietuvai“ metu. Dabar jis eksponuojamas Laisvės kovų istorijos muziejuje Obeliuose. Kriaunų bažnyčia su varpine statytos 1818–1829 m., o parapija minima nuo 1688 m. Tad varpas į Kriaunas bus atklydęs nežinomais istorijai keliais... Tikėtina jo kilmė – iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rytinių žemių, kuriose krikščionybė įsitvirtino žymiai anksčiau.

Pašušvio Visų Šventųjų bažnyčia (Radviliškio r.), vienas įdomiausių Žemaitijos sakralinių statinių, taip pat turi panašiu būdu kukliai papuoštą bronzinį varpą. Šio varpo forma jau kiek modernesnė, artima gotikos laikmečio „šiaudiniam aviliui“. Senolio matmenys tokie: skersmuo – 42 cm, aukštis liemens liestine – 37 cm, liežuvio ilgis – apie 40 cm. Varpų pečiai apjuosti dviem „virveliniais“, o graižas – paprastu rumbeliais. Varpas nebenaudojamas, nukabintas laikomas varpinės trečiojoje kondignacijoje. Neabejotinai šis paveldo objektas vertas tolimesnių išsamių tyrimų. Ir, žinoma, turėtų būti matomas lankantiesiems bažnyčią, kaip itin retas kultūros paveldo objektas.

Nevodnicos Švč. Trejybės bažnyčioje (Balstogės

Meistro H. Švichelto įrašas Ramygalos varpe

paviete) iki 1867 m. naudotas varpas yra seniausias iš išlikusių tikrai Lietuvoje išlietų varpų. Tai nedidelis 1420 m. gaminytis, dabar saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Šis varpas perimtas iš Senienų muziejaus; tai didiko Šedbaro Valmantaičio užsakymas meistrui Ustiakui. Jo aprašymas yra skelbtas, tad šiame straipsnyje nekartojamas.

Semeliškių Šv. Lauryno bažnyčia didžiuojasi datuotu XV a. varpu. Jis pavaizduotas miestelio herbe bei vėliavoje. Šis 53 cm aukščio, 55 cm skersmens, 123 kg sveriantis varpas yra įtrūkęs, dėl to jau nebenaudojamas. Įrašas frize minuskulais skelbia: „Rex hic veni nobis cum pace anno dni m cccc xxx xii“ (lotyniškai „Karaliau, ateik pas mus su taika. 1442 Viešpaties metais“). Išlietoji invokacija – taikos meldimas – nurodo varpo paskirtį; tai „taikos“ varpas, kurio skambinama *Viešpaties angelo* maldai. Apie jo liejybos vietą galima tik spėlioti, nes į Semeliškes jis

atgabentas tik 1927 m. sausio 25 d. vietoj karo audrose pražudytųjų. Tokį išskirtinį varpą vertėtų iškelti iš varpinės ir eksponuoti kaip miestelio simbolį.

Ramygalos įžymybė – 1522 m. varpas

Pokario metais sovietų kariuomenei siaubiant užkariautus Rytprūsius, atsirado reta galimybė pražuvusių varpų vieton gauti kokį varpą iš apleistų protestantiškų bažnyčių. Juolab kad kariškiai vieninteliai tais laikais disponavo transportu. Žinoma, viskas vyko neoficialiai, susitarus žodžiu... Taip Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia įsigijo išskirtinės vertės XVI a. pirmajame ketvirtyje nulietą varpą. Jo matmenys išpūdingi: skersmuo yra 132 cm. aukštis liemeniu – 96 cm, bendras aukštis – apie 120 cm. Įrašas, juosiantis varpo pečius, padarytas

vadinamuoju humanistiniu šriftu 2,5 cm aukščio majuskulais, žodžius ir skaičius atskiriant lelijos ir paragrafo ženkleliais. Tekstas frizo juostoje toks: „HINNERIK § VON ψ ZVIGEF ψ GOT § MIK ψ IN § DAT ψ IAR ψ NF § CCCCC § VNDE ψ XXII + MARGARETHA § IVETE § ICK ψ (vokiškai „Heinrichas fon Švicheltas mane pagamino 1522 m., esu vardu Margarita“). Pavardėje atvirkščiai parašyta „S“ raidė ir apversta „L“, nevienodas šriftas, neaiškios santrumpos leidžia manyti, kad meistras nebuvo itin raštingas. Vokiečių tyrinėtojai tvirtina meistrą kalbėjus vokiečių žemaičių tarme, o kai kurios įrašų santrumpos ir jiems sunkiai tesuprantamos. Beje, Margarita – meistro žmonos vardas; tai sako, kad šis varpas nebuvo jam eilinis darbas...

Ramygalos varpas labai įdomus ir savo kilme, ir likimu. Kitados buvo nupirktas Tyrenbergo (Thierenberg, dabar Dunajevka Karaliaučiaus srityje netoli Zelenogradsko) gotikinei bažnyčiai, statytai 1355 m. Pokario metais ši bažnyčia buvo nugriauta, prireikus plytų aerodromo takui tiesti. Varpą išliejo garsus Karaliaučiaus meistras Heinrichas fon Švicheltas (*H. von Schwichelt*). Pavardės priešdėlis „von“ nurodo aristokratišką kilmę, tačiau amatu verstis to meto papročiais galėjo tik nesantuokinis garsios giminės sūnus.

XX a. pradžioje šio garsaus meistro liejimo varpų nedaug tebuvo likę. Rytprūsių paveldosaugos dokumentuose 1917 m. paminėti tik 5 jo varpai. Iki

Pabaisko Šv. Trejybės bažnyčios varpinė

Įrašas Pabaisko bažnyčios didžiajame varpe

Pabaisko bažnyčiai 1542 m. klebono Valentino Pilziniečio perlietas varpas

mūsų dienų išliko jo darbo nedidelis Švč. Mergelės Marijos titulo varpas, prisiglaudęs medinėje varpinėje Lenkijos miestelyje Kosakove (*Kosakowo*), anksčiau vadintame Marientaliu. Apie varpą pasakojama legenda, kad jo niekaip nepavykę perkelti į kito miestelio bažnyčią, tad teko čia pastatyti varpinę. O štai Tyrenbergo bažnyčios varpas – europinės vertės kultūros paveldo objektas – išdaužytais pokario keliais kažkaip atvyko į Ramygalą ir bažnyčios bokšte buvo sujungtas su Berlyno firmos „C.F. Rochlitz Grossuhren – Fabrik“ 1931 m. pagamintu laikrodžiu. Atvežtasis iš Rytprūsių apie dviejų tonų svorio varpas buvo pakabintas ant skersinio tarp šventoriaus šiaurinėje pusėje augusių šimtamečių liepų. Jo konsekravimo iškilmės įvyko 1947 m. rugpjūčio 10 d., tam reikalui iš Panevėžio katedros atvežus šventintų aliejų. Į krikštatevius buvo išrinktos net keturios parapijiečių poros, o varpui suteiktas Šv. Mykolo Arkangelo vardas. Nudėgęs karo metais bažnyčios bokštas buvo atstatytas 1956 m. Kitais metais varpas, padarius jam stambiųjų sijų rėmą, įkeltas į kondignaciją po laikrodžiu. Rėme varpas įtvirtintas nejudamai, tad juo skambinama truktelėjus liežuvį per medinius skryscius permesta virve. Pritaisyti taip pat ir du sujungti su laikrodžiu plaktukai pusvalandžiams bei valandoms išmušti. Sakoma, kad didingo varpo balsas girdimas per 7 kilometrus.

Pabaisko varpas, perlietas 1542 m.

Iš XVI a. varpų gal svarbiausias mūsų istorinei

atminčiai yra Pabaisko varpas. Garsas apie šią gyvenvietę toli sklinda, – jis istorinis, juk ir pavadinimas kilęs iš svarbaus mūšio, 1435 m. rugsėjo 1 d. pakirtusio Vokiečių ordino Livonijos magistro kariuomenės galybę. Pirmąją bažnyčią Pabaiske netrukus po mūšio pastatė jo nugalėtojas Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis. Dabartinė akmenų mūro Šv. Trejybės bažnyčia statyta 1821–1836 m. Jos šventoriuje stūkso akmenis mūro varpinė, tarsi kokios pilies bokštas.

Didžiausiojo iš keturių ten esančių varpo matmenys tokie: skersmuo – 84 cm, aukštis – 91 cm, graižas – 17 cm pločio. Varpo pečius gaubiančioje 12 cm pločio juostoje – sunkiai įskaitomas, kiek aptrupėjęs įrašas gotikinio šrifto mažosiomis raidėmis. Žodžiai, o antroje eilutėje ir atskiros raidės yra perskirtos ženkleliu, primenančiu paragrafo žymenį. Dviejose vietose šis skirtukas yra horizontalioje padėtyje, – tai reiškia santrumpą. Visas įrašas yra toks: „A*D* 15*4*2* hec § compana § reformata § per § me § ualentinum § canonicum § uilnen § plebanu / in § poboysky § i § n § r § i § i § m § a“ (lotyniškai „1542 metais šį varpą perliejau aš, Valentinas, Vilniaus kanauninkas, Pabaisko klebonas“; toliau – Kristaus monograma „inri“ bei raidės „ima“, kurios gali reikšti meistro inicialus). Beje, liejimo datoje skaičius 4 ir raidė „D“ įdėti atvirkščiai.

Daugiausia abejonių tyrimo metu sukėlė varpo pagaminimo datos įrašas, ypač dėl jo antrojo skaičiaus rašybos. Tačiau, palyginus su analogiškais Lenkijos ir

Siesikų Šv. Baltramiejaus bažnyčia, pastatyta 1237 m., ir varpas, papuoštas Dievo Motinos raiziniu

Prūsijos varpų įrašais, galima tvirtai teigti, kad šis varpas išlietas apie XVI a. vidurį. Gotikiniai rašmenys tuomet jau buvo anachronizmas, o skirtukas tarp žodžių – būdingas Renesanso epochai. Tačiau svarbiausia, kas ypač pakelia varpo vertę, – jis buvo skirtas būtent Pabaisko bažnyčiai. Iš XVI a. Lietuvoje esančių varpų šis vienintelis yra savo paskirties varpinėje, nors jam ir teko patirti nemažai nuotykingų peripetijų. Dar įdomu, kad varpo įrašė klebonas sakosi perliejęs varpą. Varpų perliejimai – gana dažna praktika, nes jie skildavę nutikus gaisrams ar netaisyklingai skambinant. Tad galima manyti, kad varpo būta jau valdovo Žygimanto Kęstutaičio pastatytoje bažnyčioje. Jo dūžiuose – garsiojo mūšio aidai!

Pirmojo pasaulinio karo metais varpas buvo išvežtas į Maskvą, tačiau laimingai sugrįžo į savo parapiją, kai 1920 m. su Rusija buvo pasirašyta taikos sutartis. Antrojo pasaulinio karo metu, sužinojus apie netolimame Lisevičiaus dvare įsitvirtinusiame vokiečių būriui duotą nurodymą nukabinti varpą, vietiniai vyrai suskato jį slėpti. Dvikinkiu vežimu nuvežę, varpą užkasė sode, Žirnajos upelio pakraujušėje. 1959 m. varpas buvo iškastas ir kažkodėl perduotas Ukmergės kraštotyros muziejui. Tik po atkaklių pastangų Pabaisko bendruomenei pavyko atgauti savo skambųjį turtą. Didysis Pabaisko varpas – svarbus Lietuvos istorijos žymuo, itin vertingas kultūros paveldas.

Siesikų varpas

Keletą šimtmečių Siesikų miestelio gyventojai girdi vis tuos pačius Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčios varpus. Jų dūžiai sklinda per ežerą iki renesansinės pilaitės, kurią pasistatydino Siesickiai XVI a. pirmoje pusėje. Broliai Abraomas, Melchioras ir Stanislovas Siesickiai esmingai parėmė ir mūrinės bažnyčios evangelikams reformatams statybą, užbaigtą 1537 m. Šventovės architektūroje taip pat žymūs renesanso laikmečio bruožai. Jos tvirtovės kuorus primenančio bokšto angokraščiuose kabėjo du nedideli varpai. Tikėtina, kad abu jie ir buvo skirti būtent šiai šventovei: viename išlietas šv. Baltramiejaus vardas ir išraižytas jo atvaizdas, kitame – Kristupo Daumanto-Siesickio herbas „Wieniawa“ (Jaučio galva) ir inicialai. Tačiau varpus skiria nemažas laiko tarpsnis; pirmasis yra gotikinių formų ir su gotikinio šrifto raidžių įrašais, datuotinas XV a. antrąja puse ar XVI a. pradžia, antrasis išlietas 1701 m. Senesniojo varpo dekoras, ant jo liemens išraižyti atvaizdai – šv. Baltramiejus su peiliu rankoje ir karūnuota Švč. Mergelė Marija su kūdikėliu Jėzumi – turbūt patys seniausieji mūsų krašte grafikos kūriniai. Šio varpo matmenys tokie: aukštis – 48 cm, skersmuo – 51 m, atvaizdų aukštis – apie 24 cm.

Kabodamas angokraštyje ant medinio papuvusio buomo, tiesiogiai veikiamas orų permaitų, unikalūs varpas buvo atsidūręs ant katastrofos slenksčio. Tik susirūpinus jo likimu Lietuvos kampanologų draugijai, varpas buvo iškeltas. Šis nutikimas rodo, kad nežinojimas gali pražudyti dideles kultūros vertybes. Po bažnyčios remonto retenybė bus eksponuojama šoninėje navoje.

Varpas Plokščių herbe

Plokščiai – gyvenvietė ant Nemuno kranto, su

Plokščių Švč. Mergelės Marijos bažnyčios varpas, išlietas 1573 m., ir meistro H. Stuferio inskripcija jame

varpais susijusi keleriopai. Čia gyveno žymus visuomenės veikėjas ir pedagogas Petras Kriaučiūnas (1850–1916), Plokščių taikos teisėjas. Jo namuose susitikdavo ir bendraudavo Lietuvos šviesuoliai, puoselėję tautinio atgimimo viltis. Čia dažnai svečiuodamasis Vincas Kudirka (1858–1899) parašė ne vieną straipsnį savo įkurtam atgimimo šaukliui – leidiniui „Varpas“. Kiekviename numeryje jis gvildendavo pačius aktualiausius visuomenės gyvenimo klausimus, visomis jėgomis žadindamas lietuvių tautinę sąmonę. Pabendrauti su P. Kriaučiūnu, o ir pasiklausti liaudies dainų į Plokščius atvykdavo žymūs užsienio mokslininkai: rusų kalbininkas Aleksandras Aleksandrovas, danų etnografas Ojė Benediksenas, prancūzų mokslininkas Boduenas de Kurtenė, čekas Vaclavas Machekas, suomis Jooseppi Mikkola su jaunąja žmona Maila Talvio. Šie plačiai žinomi žmonės visą gyvenimą liko nuoširdūs lietuvių bičiuliai.

Malonu ir šiandien pasivaikščioti varpininkų takais, nusidriekiančiais miestelio gatvėmis ir vaizdingomis apylinkėmis. O viena Plokščių gatvelė yra vienintelė tokia Lietuvoje – tekančio Vaiguvos upelio dugnu... Viršutinėje Nemuno terasoje stūksanti didinga medinė Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčia, supama šimtamečių klevų, yra perstatyta 1869 m. iš senesnės. Varpas joje tik vienas, tačiau stebinantis skambumu ir amžiumi. Įrašas frize, 6 cm pločio juostoje, skelbia: „GOT IST MEIN ZIEL ZOIM ICH MICH HALTEN WILHERMAN STVFER ANNO 1573“ (vokiškai „Dievas yra mano tikslas, kurio noriu siekti. Hermanas

Stuferis, 1573 m.“). Bendras varpo aukštis yra 69 cm, liemeniu – 58 cm, skersmuo – 65 cm. Tad visai suprantama, kodėl varpas įamžintas Plokščių herbe. Apmaudu tik, kad liejikas greta savo pavardės nepažymėjo dirbtuvių vietas; kol kas nepavyksta jos nustatyti, lieka nežinomi ir kiti šio meistro darbai.

Kai kurie tiksliau nedatuoti varpai

Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčia pastatyta 1869 m. grafų Šemetų lėšomis pagal žymaus architekto Fulgento Rimgailos projektą. Šventovės architektūroje suderinti romaniniai ir gotikiniai bruožai, o bokštuose išmūrytos angos laikrodžio ciferblatams. Mat laikrodis su varpu jau minimas 1612 m. senosios bažnyčios fasado bokštelyje. O kiti trys varpai buvę medinėje varpinėje, pastatytoje šventoriuje ant trijų stulpų. Per Pirmąjį pasaulinį karą vokiečiai išsivežė du mažesnius varpus. Laimei, išliko didžiausias, kuris gali būti įvardijamas dideliu šios bažnyčios turtu, paveldėtu iš šimtmečių istorijos. Varpo įrašas – dar gotiškojo šrifto raidėmis; tai katalikų liturgijos himno „Ave Regina Caelorum“ (lotyniškai „Sveika, dangų Karaliene“) pradžia. Ir frizo ornamentas turi gotikos bei ankstyvojo renesanso stiliaus bruožų. Įdomios ir šio varpo pakabos „ausys“, – jos tarsi susuktos iš virvių. Tikėtina, kad varpas lietas Baltijos jūros pietinėje pakrantėje arba Nyderlanduose.

Šešuolių Šv. Juozapo bažnyčia istorija prasideda 1567 m., kai ten dvarą valdęs Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius paskyrė būsimai bažnyčiai dešimtinę ir dar vieną kaimą. Beje, vyskupas – ir

Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčios varpas; įrašai jame

Vilniaus universiteto steigėjas bei globėjas. Pirmoji bažnyčia Šešuoliuose iškilo 1572 m., o dabartinė su varpine – 1751–1753 m. Barokiniais bokšteliais pasidabinusi bažnyčia – medinės architektūros paminklas. Tvirtų formų varpinei grakštumo suteikia originalus architektūrinis derinimas, ant keturkampio pirmojo tarpsnio užkeliant aštuoniakampį antrąjį. Ši varpinė, primenanti pilaitės kuorą, yra priglaudusi varpą, gerokai vyresnį ir už pačią pirmąją Šešuolių bažnyčią. Pagal savo archajišką formą, labai paprastą dekorą – tik „virvelinį“ rumbą viršutinėje liemens dalyje – varpas priskirtinas XV a. gaminiams. O jo išlingavimui palengvinti atsvara – jau visai netikėta; mat tam panaudota bronzinė saliutinė patrankėlė. Iš tokių įtaisų būdavo šaudoma per šv. Velykas, džiaugiantis Viešpaties Prisikėlimu. Labai verta aplankyti atokiau nuo magistralinių kelių esančius Šešuolius, ten pasigrožėti liaudiškos architektūros fenomenalumu ir pasidomėti technikos paveldo archajiškumu.

Kelmės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios bokšte taip pat yra išsaugotas XV a. pabaigos varpas, bet jį nelengva pasiekti. Pagaminimo datos jame nėra išlieta, tačiau gotiškas šriftas „išduoda“ laikmetį. O ir analogų jam galima rasti Vokietijos varpų muziejuose. Įrašas padarytas senąja olandų kalba, tad varpas lietas kokioje nors Nyderlandų liejykloje. Deja, jo autentiško balso nebeišgirsime, – varpas skilęs ir nebenaudojamas. Iškeltas iš bokšto, taptų bažnyčios vidaus puošmena ir kampanologų tyrinėjimo objektu.

Išvados

Kaip seniausius Lietuvoje galima nurodyti Kriaunų ir Pašušvio bažnyčių varpus. Išskirtinis tiek technologine, tiek ir memorialine verte yra 1542 m. kanauninko Valentino Pilzniečio rūpesčiu perlietas Pabaisko Šv. Trejybės bažnyčios varpas. Europinės reikšmės paveldo objektas – Ramygalos bažnyčioje esantis Karaliaučiaus meistro H. Švichelto 1522 m. lietas varpas. Apskritai XV–XVI a. lietuvių varpų Lietuvoje nedaug tėra išlikusių, nors tyrimai rodo tuomet jau pasiektą gana aukštą technologinį bronzos liejybos amato lygmenį. Iš dalies tai sietina ir su tuo, kad tie patys meistrai lietuvių ir patrankas. Svarbi ir visokeriopa įdomi sakralinio paveldo dalis – bažnyčių varpai – visuomenės dėmesiui mūsų krašte dar nėra pritaikyta.

Autoriaus pateiktos nuotraukos; titulinėje – 1420 m. varpas, išlietas Lietuvoje. Nacionalinis muziejus

Pašušvio Visų Šventųjų bažnyčios varpinė, jos varpas ir minimalistinė pastarojo puošyba

Minime 102-ąsias Lietuvos kariuomenės pergalės, pasiektos 1919-ųjų m. lapkričio 21–22 d. mūšyje su bermontininkais, metines. Istorinis įvykis siejamas su šiuo senuoju vėjo malūnu Radviliškyje.
Radviliškio viešosios bibliotekos Turizmo informacijos centro nuotrauka

Lemtingojo istorinio mūšio rekonstrukcijos epizodas. 2014 m.
Elijos Zoltnerienės nuotraukos

RADVILIŠKIO KRAŠTE BUVĘ DVARAI: PRAEITIS IR ŠIANDIENA (4)

GINTAUTAS PABILIONIS,
istorikas

Tęsiame straipsnių ciklą apie mūsų krašte buvusius dvarus (rašyta 2020 m. nr. 1(32), nr. 2 (33), 2021 m. nr. 1(34). Objektai aprašomi abėcėlės tvarka, remiantis Kauno gubernijos žemės savininkų 1889 m. sąvadu, apsiribojant 50 ir daugiau dešimtinių žemės turėjusiais savininkais.

Liaudiškių dvaras (Šiaulių vlsč., Radviliškio sen.). Savininku buvo Mykolas Rembelinskis, Mykolo, rusas, stačiatikis, generolas. Dvare buvo 186,5 dešimtinės (toliau – deš.) dirbamos, 9,5 deš. nedirbamos žemės ir 40 deš. miško. Šį dvarą M. Rembelinskis pirkė 1871 m. Savininkas gyveno Oloveco mieste (taip įvardyta šaltiniuose), o dvarą prižiūrėjo valdytojas. XIX a. antrojoje pusėje šioje vietoje stovėjo to paties pavadinimo palivarkas su 4 pastatais. Jis įkurtas kelių kryžkelėje, iš šiaurės apjuostas seno miško, šalia buvo to paties pavadinimo gatvinis kaimas. 1914 m. čia fiksuoti 7 pastatai ir vėjo

malūnas, 1939 m. – viena didelė sodyba, o dvaro laukų vietoje atsirado Liaudiškių antrasis kaimas (Karžygiai).

Iš senųjų dvaro pastatų nieko neišliko. Šioje vietoje dabar plėtojamas stambus ūkininko ūkis.

Maldžiūnų dvaras (Panevėžio vlsč., Rozalimo sen.). Jis nuo seno priklausė Karpių giminei. Aprašomuoju laikotarpiu dvarą pagal paveldėjimą valdė Ana Karp, kuriai čia priklausė 175 deš. dirbamos žemės. Dvarą tvarkė *arendatorius*, o savininkė gyveno Joganiškėliuose (Panevėžio vlsč.). 1891 m. Ana Karp dvarą užstatė dvarininkų bankui. Jai neišgalint

Maldžiūnų dvaras

susimokėti banko paskolą, dvarą kartu su 3000 rub. skola nupirko Radvilonių dvaro savininkas Vilhelmas fon der Roppas. Kai pastarasis 1904 m. mirė, Radvilonių dvaras atiteko jo sūnui Alfredui, o Maldžiūnų dvaras – kitam sūnui Jurgiui. Jurgis 1911 m. atliko kapitalinį dvaro rūmų remontą. Tuo metu dvare priskaičiuota 380,19 deš. dirbamos žemės. Jurgis Maldžiūnuose išplėtojo stambų pienininkystės ūkį. Galvijų tvartą jis labai modernizavo: buvo įrengti atskiri gardai veršeliams, melžiamoms karvėms ir karvėms su veršeliais. Karvės ir reprodukciniai buliai buvo išskirtinai daniškos veislės. Galvijus šeriant įvairiu, baltymingu maistu, žymiai pakilo jų svoris ir karvių pieningumas. Kaip tik pagal šiuos pasiekimus 1912 m. Minsko žemės ūkio draugija įvardijo Maldžiūnų dvarą pavyzdiniu ūkiu. Vykdamas 1923 m. žemės reformą, dalis dvaro žemių buvo nusavintos savanoriams. Išnagrinėjusi visus pateiktus skundus ir apeliacijas, 1926 m. Valstybinė žemės ūkio fondo valdyba nusprendė Maldžiūnų dvarui palikti 82,88 ha žemės ūkio naudmenų. 1929 m. mirus dvaro savininkui Jurgiui, jo sūnus Hanas, perėmęs dvarą, stengėsi susigrąžinti valdžios iš tėvo nusavintas žemes, motyvuodamas tuo, kad tėvas čia buvo įkūręs pavyzdinį ūkį. Tačiau tos pastangos liko bevaisės,

valdžia leido Hanui tik nuomotis papildomos žemės.

1931 m. Maldžiūnų dvare buvo 33 pastatai, dauguma dengti šiaudais bei stiegėmis, tik dvaro rūmai – čerpėmis. Aukščiausias pastatas – rūmai: kartu su pamatais sienų aukštis siekė 9,8 m. Pastatas buvo taisyklingo stačiakampio, fasadinėje dalyje su dviem šoninėmis iškyšomis, kurios skaidė gyvenamąją zoną. Iškyšos viršuje baigėsi atikais, centre buvo gana dideli, apvalūs švieslangiai. Rūmai – dviaukščiai su gana stačiu stogu. Dėl vietos ir šviesos stokos palėpė buvo negyvenama. Kambariai rūmuose ergonomiški, pakankamai aukšti ir erdvūs. Jų apšvietimui naudotos aliejinės žvakės, apšildymui – krosnys: pirmame aukšte jos buvo labai gražių glazūruotų, baltų koklių, antrame – apvalios, aptaisytos skarda. Visuose kambariuose buvo parketas, svetainėje – specialus, mozaikinis, patalpų sienos tinkuotos, pastelinių spalvų, kai kuriuose kambariuose apklijuotos medžiaga. Rūmų rūsio, kuriame laikyti maisto produktai, lubos skliautuotos.

1940 m. tarybų valdžia nacionalizavo visą Maldžiūnų dvarą, pastatus ir žemę, tai sudarė 154,25 ha. Pagal išankstinį Vokietijos ir Rusijos susitarimą Lietuvos vokiečiai galėjo repatrijuoti į Vokietiją ir su savimi išsivežti asmeninius daiktus, bet privalėjo

Lietuvoje palikti meno vertybes ir pinigus. Hanas fon der Roppas pateikė išvežti ilgą sąrašą daiktų, kuriame – gausybė avalynės bei drabužių, indų, spintų, lovų, stalų bei kėdžių, laikrodžių. Nors Roppai Antrojo pasaulinio karo metais ir grįžo į savo dvarą, bet tai jau buvo labai trumpas ir epizodinis jų gyvenimo etapas.

Šiuo metu dvaro nuosavybė labai išskaidyta: dvaro ūkiniai pastatai išdalyti atskiriems savininkams. Rūmai ir parkas taip pat turi naują šeimininką, kuris, nors ir negyvena dvarvietėje, pagal išgales tvarko jam priklausančią nuosavybę. Neverta net kalbėti apie buvusio dvaro ūkinį vientisumą. Neliko nė šešėlio dvaro didybės, kuomet jis buvo vienu iš apylinkės kultūros centrų.

Manaitų ūkis (Panevėžio vlsč., Smilgių sen.). Savininku buvo Kazimieras Baltrėnas, Viktoro, lietuvis, valstietis. Čia savininkas turėjo 111 deš. dirbamos žemės. Tai vienas iš nedaugelio atvejų, kuomet valstietis turėjo tiek žemės (dėl to šis, kai kurie kiti ūkiai ir minimi tarp straipsnyje aprašomų objektų). 1939 m. jo žemės buvo išsidėsčiusios aplink Maneitų kaimą – tarp Padaugyvenės, Daukonių ir Didmiškio vietovių. Tiksliai nustatyti ūkio vietos nepavyko.

Mankiškių dvaras (Šiaulių vlsč., Kirjanavo sen.). Dvarą pagal paveldėjimą nuo 1841 m. valdė Boguslavas Pavlovičius Monkevičius, lenkas, katalikas, dvarininkas. Turėjo 164 deš. trečios rūšies dirbamos, 60 deš. nedirbamos žemės ir 20 deš. miško. Savininkas dirbo ir gyveno savo dvare.

Martinaičių dvaras (Šiaulių vlsč., Kirjanovo sen.). Savininku buvo Antanas Nekrašas, Igno, lietuvis, katalikas, dvarininkas. Šioje vietoje jis valdė 47 deš. trečios rūšies dirbamos, 13 deš. nedirbamos žemės ir 18 deš. miško. Dirbo ir gyveno savo ūkyje. Žemė buvo šalia Martinaičių kaimo, bet tikslios ūkio vietos nustatyti nepavyko.

Margių ūkis (Šiaulių vlsč., Radviliškio sen.). Savininku nurodytas Osipas Gedminas, Osipo, lietuvis, katalikas, valstietis. Čia jis turėjo 45 deš. dirbamos, 5 deš. nedirbamos žemės ir 10 deš. miško. Ūkininko ūkis buvo tarpmiškyje tarp Vismantų ir Radvilonių miškų. Jame dominavo ariama žemė ir ganyklos, bet buvo ir nemažas vaismedžių sodas. 1948 m. ūkis patyrė didelių nuostolių – tarybų valdžia nacionalizavo visą žemę su ūkiniais pastatais, o šeimynykščiams teko trentinių dalia.

Dabar šioje vietoje neliko jokios žymės, kad čia buvo sodyba. Aplinkui driekiasi lygūs, ariami laukai.

Mažaičių dvaras (Šiaulių vlsč., Radviliškio sen.). Savininku buvo Andrejus Neirandas, Hano, liuteronas, pirklys. Čia jis turėjo 475 deš. dirbamos, 4 deš. nedirbamos žemės ir 481 deš. miško. XIX a. antrojoje pusėje tai jau buvo didelis dvaras Vėzgės upės

pakrantėje, šalia Mažaičių kaimo. 1914 m. stambi dvarvietė turėjo išplėtotą infrastruktūrą: tuo metu čia fiksuota 11 statinių ir vėjo malūnas, tvarkingai suformuotas parkas su nemažu sodu bei išpūdingi geometrinio plano gėlynai. Kiek atokiau buvo Beržynės palivarkas, kuris 1924 m. dalinai išdalytas, suformuojant čia žemės sklypus mažžemiams ir savanoriams.

Dabar dvarvietė labai apleista: yra avarinis medinis dviaukštis gyvenamasis namas, apnykęs dvaro parkas ir originalios formos plytinis sandėlis.

Merilino palivarkas (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Jis buvo už 2,5 varsto nuo Baisogalos dvaro, Užupio palivarko laukų pakraštyje. Jį įkūrė Vladislovas Komaras. Čia anksčiau buvo tik viensėdis, vėliau jau kelios sodybos – Serbentinė. Iki tol Komarai šią vietą nuomodavo, o XIX a. antrojoje pusėje joje įsteigė palivarką su 257 deš. dirbamos žemės. Tada palivarko ribose V. Komaras pastatė plytinę. Dukters Marijos vardu palivarką pavadino Merilinu. Žemės reformos metu nuo palivarko „atriekta“ 30 ha žemės savanorių sklypams. Likusi žemė prijungta prie pavyzdinio Baisogalos ūkio. Visos palivarko žemės buvo drenuotos. Pokaryje šioje vietoje stovėjo karvių, avių ir žąsų fermos (Lopuose bei Kemėruose). Tuo metu ten buvo geri ūkiniai statiniai bei nemažas vaismedžių ūkis.

Dabar čia driekiasi plynas laukas, kuriame ūkininkai augina įvairias kultūras.

Mondeikių dvaras (Panevėžio vlsč., Smilgių sen.). Minimas jau 1859 m. D. Afanasjevo žinyne. Tuo metu nurodytas ir čia stovėjęs vėjo malūnas. Dvarą nuo 1889 m. valdė Jurijus Hauvaldas, Jurijaus, titulinis patarėjas. Jis turėjo 100 deš. dirbamos žemės ir 80 deš. miško. 1914 m. dvare, įsikūrusiame labiau į rytus nuo kaimo, stovėjo 4 pastatai. 1923 m. žemės reforma mažai palietė dvarą.

Dabar šioje vietoje įsikūrusi gyventojų sodyba. Pakitusi ir dvarvietės fonologinė transkripcija: kaimas ir buvusi dvarvietė vadinami Mandeikiais.

Moniūnų dvaras (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Minimam laikotarpiu dvarą valdė Liudvikas Napoleonas Daugėla, katalikas, dvarininkas, turėjęs čia 223 deš. dirbamos žemės ir 122 deš. miško. Kiek anksčiau, nuo 1830 m., dvaras pagal paveldėjimą priklausė Liudviko motinai Elvyrai Daugėlienei, Antano, katalikei, atsargos majoro žmonai. Tuomet ji turėjo 235 deš. trečios rūšies dirbamos, 40 deš. nedirbamos žemės ir 110 deš. miško. Savininkė gyveno savo dvare. Vėliau šis dvaras perėjo Petkūnų šeimos nuosavybėn. Iki 1940 m. dvaro savininkais buvo Sofija Petkūnienė ir jos žentas Edmundas Boleckis. Pastarasis kartu su savo broliu Konstantinu Boleckiu ne tik labai

Mūrų dvarvietė šiandien

rūpinosi Moniūnais, bet ir daug nusipelnė Nepriklausomos Lietuvos karybai. Abu broliai, perėję Pirmąjį pasaulinį karą, dėstė Kaune, Aukštesniuosiuose karininkų kursuose. Konstantinui Lietuvos valdžia suteikė pulkininko laipsnį už tai, kad jis parašė karo mokslo veikalų, karybos vadovėlių, aktyviai reiškęsi periodikoje. Sofija Petkūnienė iki 1940 m. nuolat gyveno Moniūnų dvare, ji čia ir mirė, palaidota Trieigių dvaro dvarininkų kapinaitėse. Tarpukariu Moniūnų dvarvietė buvo gražiai prižiūrima – svečiai mėgdavo pasivaikščioti parko takais, pasigrožėti išpuoselėtu gėlynu. Gyvenamasis namas buvo medinis, skardiniu stogu, su gražiais fasadiniais *gonkais*, sienos apkaltos medinėmis vertikaliomis, periodiškai perdažomomis lentutėmis.

Šiuo metu dvarvietė negyvenama. Gyvenamojo namo kambariuose įrengta istorinė ekspozicija, kuri atsiveria giminės susiejimų metu. Dvaro parkas reikalauja žymios korekcijos bei intensyvios priežiūros.

Mūrų dvaras (Šiaulių vlsč., Šiaulėnų sen.). Jį pagal paveldėjimą nuo 1871 m. valdė Aleksandras Fomas Lansbergis, katalikas, dvarininkas. Turėjo 532 deš. dirbamos, 200 deš. nedirbamos žemės ir 281 deš. miško, malūną, duodantį 15 rub. metinių pajamų.

Savininkas dirbo ir gyveno savo dvare, kuris buvo netoli Šiaulaičių kaimo. 1914 m. dvaras atrodė jau gana didelis – be gyvenamojo namo, jis turėjo 9 pastatus, nemažą parką, vaismedžių sodą bei vandens malūną.

Naujakiemio dvaras su Karolinos palivarku (Šiaulių vlsč., Šiaulėnų sen.). Dvarą pagal paveldėjimą nuo 1872 m. valdė Stanislava Markevičiovą, Aleksandro, lenkė, katalikė, dvarininkė. Buvo 222 deš. dirbamos, 7 deš. nedirbamos žemės ir 155 deš. miško. Savininkė dirbo ir gyveno savo dvare. Dvaras ir palivarkas jau buvo XIX a. pradžioje. 1914 m. dvare fiksuoti 6 pastatai ir vėjo malūnas, Karolinos palivarkas – 7 pastatai. Naujakiemis stovėjo greta vieškelio į Polekėlę, o palivarkas buvo įkurtas netoli dvaro, kitoje geležinkelio pusėje.

Šiuo metu nei dvaro, nei palivarko neliko nė žymės.

Obtrujė-Griškiškiai (Šiaulių vlsč., Šiaulėnų sen.). Dvarininkas Feliksas Kajetonas Godliauskas, Mykolo, šiose vietose valdė 464 deš. dirbamos, 47 deš. nedirbamos žemės ir 126 deš. miško. Labai gaila, bet nepavyko nustatyti, kur buvo įkurtas toks didelis ūkis. Tikėtina, kad tai – tam tikros giminės dvarviečių pavadinimai, kurie nunyko kartu su dvarais.

Ožaičiai (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Čia dvarelį turėjo ir žemę dirbo Leopoldas Ožinskis, Osipo, ir jo

pusbrolis Mykolas Ožinskis, Kazimiero, – lenkai, katalikai, dvarininkai, turėję 33 deš. dirbamos, 4 deš. nedirbamos žemės ir 39 deš. miško. Tai buvo tipiški Liaudos krašto lenkai bajorai, kurių seneliai titulus bei privilegijas gavo dar iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valdovų, o XIX a. prisiekė Rusios carui, kuris dar kartą patvirtino jų privilegijas. Šie dvarininkai po 1863 m. sukilimo išsaugojo ne tik titulus, bet ir žemes, o tai kelia naujų klausimų – kaip jiems tai pavyko?

Ožaičiai (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Dvarininkas Jurijus Michailovičius Leparskis, lenkas, katalikas, šioje vietoje žemę valdė pagal paveldėjimą nuo 1878 m. Jis turėjo 45 deš. trečios rūšies dirbamos žemės bei 20 deš. miško. Šis atvejis patvirtina dar vieną toms vietovėms būdingą faktą – žemė buvo gauta miško skynimuose, daug kur apžėlusį menkaverčiais krūmais, pievose dominavo pelkinės žolės. Nenuostabu, kad ir žemės kokybės balas buvo gerokai prastesnis. Panagrinėjus šaltinius, prisiminimus bei kai kurią statistiką, ryškėja dar vienas vietinių smulkių dvarininkų bruožas – jie tiek savo pasaulėžiūroje, tiek ūkiniame gyvenime buvo labai konservatyvūs, o tai

taip pat neįgalino produktyviai ir efektyviai ūkininkauti savo žemėse. XX a. pradžioje ne vieno klėtyje dar kabėjo medinės žagrės ir akėčios – gana prasto ūkininkavimo būdo įrodymas.

Ožaičiai (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Broliai Kazimieras, Konstantinas, Klemensas ir Rokas Montvilos, Vykinto, katalikai, dvarininkai, čia žemę valdė pagal paveldėjimą nuo 1840 m. Turėjo 44 deš. antros rūšies žemės ir 11 deš. miško. Savininkai dirbo ir gyveno savo dvare. Jų gyventos vietos tiek seniau, tiek dabar nustatyti nepavyko.

Ožaičiai (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Dvarininkas Mykolas Montvilas, Justino, katalikas, šioje vietoje žemę valdė pagal paveldėjimą nuo 1869 m. Turėjo 68 deš. antros rūšies dirbamos žemės ir 20 deš. miško. Žemės tvarkymu rūpinosi *arendatorius*. Savininkas gyveno Dauboraičių *akalicoje*, Panevėžio valsčiuje. Buvusio ūkio vietos nustatyti nepavyko.

Paberžės dvarelis (Šiaulių vlsč., Šiaulėnų sen.). Dvarininkė Pavlina Danilo, Konstancijos, lenkė, katalikė, valdė pagal paveldėjimą nuo 1870 m. Čia turėjo 33 deš. dirbamos, 19 deš. nedirbamos žemės ir 20 deš. miško, dar vėjo malūną, kurį naudojo savo

Pajulių dvaro gyvenamasis namas

reikmėms. Žemės reikalus tvarkė *arendatorius*, o savininkė gyveno Zakainių dvare, Raseinių valsčiuje. Dvarelis įkurtas už 3 varstų nuo Šiaulėnų. Tuo metu jame buvo 8 gyventojai (dvarelio samdiniai). Kur buvo dvarelio žemės, nustatyti nepavyko.

Paberžės dvarelis (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Jį pagal paveldėjimą nuo 1847 m. valdė Osipas Antonovičius Stankevičius, lenkas, katalikas, dvarininkas. Ūkyje buvo 70 deš. dirbamos trečios rūšies žemės bei 10 deš. miško. Savininkas dirbo ir gyveno savo ūkyje. Tada tai buvo nemažas dvarelis, turėjęs 5 pastatus bei išsidėstęs abiejose vieškelio Dišliai–Sirutiškiai pusėse. Dvarelis įkurtas 7 varstai nuo Baisogalos geležinkelio stoties. Tuo metu jame gyveno 14 asmenų (samdiniai, savininko šeimos nariai). 1939 m. šioje vietoje liko sodyba, kurios žemės reformos metu nebuvo išskirstyta.

Pajulių dvaras (Panevėžio vlsč., Smilgių sen.). Jį pagal paveldėjimą nuo 1864 m. valdė Francas Gouvaldas, Jurgio, katalikas, dvarininkas. Dvare turėjo 380 deš. pirmos rūšies dirbamos žemės ir 50 deš. miško. Žemės reikalus tvarkė *arendatorius*, o dvarininkas gyveno Panevėžyje. Tuo metu dvare buvo 3, 1914 m. – 8 statiniai, šalia dvaro, to paties pavadinimo palivarke, – dar 2. 1924 m. dvaras dar nebuvo išskirstytas. Čia fiksuotas 1 ūkis su 39 gyventojais. Po dvaro išskirstymo jo centrą įsigijo Panevėžio miesto gydytojas S. Mačiulis, tapęs bolševikinio teroro auka. Atėjęs vokiečiams, iš Mačiulių šeimos dvaro centrą nupirko Niurkos, kurie čia tvarkėsi iki 1948 m. Tarybiniais metais ši vietovė priklausė Pociūnų tarybiniam ūkiui.

Šiuo metu čia išlikusi tvarkinga sodyba. Iš senų pastatų likę ūkininkų Niurkų gyvenamasis namas, galvijų ir kiaulių tvartai.

Pakalniškių palivarkas (Panevėžio vlsč., Smilgių sen.). Manoma, kad šis palivarkas susiformavo XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje. Tuomet Lietuvos–Lenkijos valstybės karalius dėl pinigų stygiaus įkeitė Pakalniškių vaitystę, priklausiusią Upytės pavietui, kunigaikščiui Krošinskiui. Po to Šeduvos dvarą ir Pakalniškių palivarką karalius Jonas Kazimieras pavedė tvarkyti Panevėžio–Šeduvos žemių laikytojui, Žemaitijos seniūnui Jeronimui Valavičiui. Dar vėliau Pakalniškisius valdė LDK raštininkas Andrius Gelgudas, paskui Flemingai, Poniatovskiai, Roppai. Upytės pavieto registre Pakalniškių palivarkas pirmą kartą paminėtas 1789 m. Prie palivarko jau buvo karčiama su užvažiuojamaisiais namais. 1872 m. čia stovėjo 1 pastatas. 1906 m. palivarke gyveno 16 asmenų. 1924 m. Pakalniškių palivarkui, priklausiusiam Raudondvario dvaro savininkui Bruno Roppui, buvo priskirta 193 ha dirbamos žemės ir 3 ha nedirbamos. Vykdamas žemės reformą, Pakalniškių palivarkas buvo visiškai išskirstytas – suformuoti 23 sklypai savanoriams. Jo vietoje įkurtas Mažulių kaimas. Dvaro centrą įsigijo antropologas Jurgis Žilinskas, iš kurio ūkį perpirko Zigmantas Barauskas. Tarybiniais metais palivarkas tapo Raudondvario technikumui vienu iš mokomųjų padalinių.

Dabar šioje vietoje – ūkininko ūkis. Dar išlikę keletas XIX a. statinių yra geros kokybės.

Pakiršinio dvaras (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Jis ir

Merilino palivarko dvarvietė

to paties pavadinimo kaimas yra prie Baisogalos. 1604 m. čia jau buvo Liaudos ponų žemės. 1747 m. minimas Pakiršiniškių kaimas. Nuo to laikotarpio – ir Pakiršiniškio dvaras, kuris priklausė Kerbedžių giminei. Iš tėvo Stanislovo, mirusio 1790 m., dvaras atiteko sūnui Antanui, Jo Didenybės karališkojo sodo prefektui Livonijos kunigaikštystėje. 1817 m. šiame dvare gyveno Juozas Osoksa, Disnos apskrities deputatas, vedęs Kazimierą Kerbedytę bei užauginęs su ja 8 vaikus. Tuo metu Osoksa buvo Baisogalos komisaras ir taikos teisėjas. Aprašomuju laikotarpiu (XIX a. pabaigoje) dvaro savininku įvardijamas Stanislovas Valerionovičius Kerbedis, katalikas, inžinierius – specialusis patarėjas, žemę valdęs pagal paveldėjimą nuo 1860 m. Dvare tuo metu iš viso buvo 213 deš. antros rūšies dirbamos, 5 deš. nedirbamos žemės ir 121 deš. miško. Žemės reikalus tvarkė valdytojas, o savininkas gyveno Peterburge. Tačiau Kerbedžių šeimai visgi nepavyko išlaikyti dvaro savo žinioje, XIX–XX a. sandūroje jį perpirko Baisogalos dvaro savininkas Vladislovas Komaras. Po Pirmojo pasaulinio karo dvaro darbininkų name įkurta mokykla, kuriai priskirtas 3,21 ha žemės plotas. Tuojuo po reformos Vladislovas Komaras dvaro centrą su 82,55 ha žemės pardavė Tadui ir Stefanijai Radžviloms. Pastariesiems 1940 m. tarybų valdžia paliko tik 30 ha žemės, o likusią išdalijo mažžemiams. Po Antrojo pasaulinio karo dvare įsteigta Baisogalos mašinų ir traktorių stotis.

Pakiršinio sendvaris pasižymi išplėstine tvenkinių sistema, kai kuriomis dendrofloros retenybėmis –

juodosiomis ir kedrinėmis pušimis, skiepytomis liepomis, geltonžiedžiais kaštonais, įkomponuotu senu vaismedžių sodu. Šiuo metu dvarvietė priklauso Radviliškio rajono savivaldybei. Ji gražiai tvarkoma, plėtojama edukacinė veikla. Ten įkurtas Etninės kultūros ir amatų centras – viena iš aktyviausių kultūrinių įstaigų rajone. Kitą gamybinės zonos dalį užima stipri agroserviso įmonė. Dalyje buvusių gamybinių pastatų dabar gyvena žmonės.

Pakiršinėlio dvaras (Šiaulių vlsč., Skėmių sen.). Jo savininku įvardijamas Julius Andrejevičius Boleckis, reformatorius, dvarininkas. Dvarą nuo 1851 m. valdė pagal pirkimo sutartį (žemę pirkė iš Baisogalos dvaro savininko Vladislovo Komaro). Dvare buvo 100 deš. antros rūšies dirbamos, 35 deš. nedirbamos žemės. Savininkas dirbo ir gyveno savo dvare. Juliaus Boleckio brolio Boguslavo sūnus Konstantinas buvo paskutinis iš Boleckių, valdęs Pakiršinėlį. Cariniu laikotarpiu Konstantinas dažnai atvykdavo į Moniūnų ir Pakiršinėlio dvarus. Vėliau jis aktyviai dalyvavo Baltajame judėjime Rusijos pilietiniame kare. Grįžęs į Lietuvą 1921 m., jis ėmė ūkininkauti Moniūnų dvare. Pakiršinėlio dvaro savininkas Julius mirė 1909 m. Jo dukra Gabrielė gyveno Pakiršinėlio dvare iki savo vestuvių. Po jos dvare ūkininkavo brolis Fiodoras Boleckis, bet jam čia nesisekė – du kartus degė pastatai. Galų gale jis dvarą pardavė.

**Autoriaus nuotraukos;
titulinėje – Pakiršinio dvaro gyvenamasis
namas**

Tiek beliko iš Pakiršinėlio dvaro ūkinio pastato...

APIE PRAEITIES RADVILIŠKIEČIUS ODININKUS

JONAS NEKRAŠIUS,
Šiaulių krašto kultūros istorikas,
Lietuvos žurnalistų sąjungos narys

Nedaug tėra visiems prieinamos medžiagos, atspindinčios Radviliškio krašto praeityje plėtotą odų pramonę, čia veikusio fabriko bėdas, darbininkų būklę, streikus. Ši publikacija suteikia galimybę apie tai sužinoti plačiau.

Šiaulių krašte nuo XVIII a. paplito odos apdirbimas. Tiems amatams gausiai atstovavo batsiuviai, odininkai (*odminiai*) ir kailiadirbiai. Steigtos odų dirbtuvės (*garbarnios*), kuriose išdirbdavo įvairiausias odas ir kailius. Buvo kailiadirbių, kurie vertėsi tik tuo amatu. Pastarasis nuo XVIII a. ypač išpopuliarėjo tarp žydų (Meilus, E. „Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje–XVIII a.“, Vilnius, 1997, p. 70–71).

Odininkų ir odos apdorojimo dirbtuvių Šiaulių krašte ypač padaugėjo XX a. pradžioje ir tarpukariu. Tada čia trumpiau ar ilgiau nemažai gyventojų dirbo odininkais, veikė odų apdirbimo dirbtuvės bei odų fabrikai.

Dabartinio Radviliškio rajono Šiaulėnų miestelyje tarpukariu buvo didelė odų dirbtuvė. Joje apdirbdavo karvių, arklių odas. Buvo dideli rūšiai, raugyklos,

kuriose turėta talpių vonių. Viena kambaryje laikytos jau išdirbtos odos. Jas veždavo parduoti, mainydavo į atvežtas žalias odas. Ten dirbęs Povilas Kabilnikas prižiūrėjo tą odos fabrikėlį, valdė raugyklą ir vadino ją *garbarne*. Jis supirkdavo gyvulių odas, keisdavo jas į išdirbtus avies kailius. Patys viską gamindavo, nes avių buvo daug, kailių – irgi. Juos, taip pat išdirbtą odą parduodavo Radviliškyje, kitur (Kudulytė-Navakauskienė, M. B. „Šiaulėnų žemė“, Kaunas, 2009, p. 390, 395).

Tarpukariu Radviliškyje, Šiaulių g. 4, buvo įsikūrusi odos apdirbimo dirbtuvė, vėliau – odų fabrikas, kuris priklausė žydams broliams Glezeriams. 1938 m. buvo įregistruota akcinė bendrovė „Oda“ (Radviliškis, Pramonės g. 5, skyrius – Šiauliai, Aušros al. 24). Jos valdybos nariais buvo Mejeris Polovinas, Beras Glezeris, Leiba Glezeris, Abromas Zesas ir kiti. Įmonės veikla – odų ir odos dirbinių bei reikmenų gamyba ir prekyba.

Skelbimas laikraštyje „Įdomus mūsų momentas“ apie M. F. Glezerio odų dirbtuvę 1933 rugsėjo 10 d.

1932 m. į Lietuvos odų pramonininkų sudarytą sindikatą, be Šiaulių odų fabriko (Ch. Frenkelio, brolių Nurokų, J. Faino), įėjo minimas brolių Glezerių iš Radviliškio, taip pat Krupo ir Mišnuverio odų fabrikai. Sindikato dalyviai savo gaminius gabendavo į bendrą sandėlį, iš kur odos dirbiniai būdavo pardavinėjami, o

gautus pinigus sindikato nariai dalydavosi tokia proporcija: J. Frenkelis gaudavo 36 proc., broliai Nurokai – 27 proc., J. Fainas – 17 proc., broliai Glezeriai – 12 proc., Krupas ir Mišnuveris – 8 proc. 1932 m. broliai Nurokai iš odų sindikato pasitraukė. Kiti sindikato dalyviai turėjo pasidalyti tuos 27 proc., bet jie nesutarė (Dėl Nurokų gali suirti odų sindikatas. „Tautos ūkis“, 1932, Nr. 9, p. 264).

Žurnalas „Tautos ūkis“ 1933 m. apie odų sindikatą ir jo narių nesutarimus taip rašė: „1932 m. balandžio 16 d. odų pramonininkai: Frenkelis, Nurokai, Fainas, Glezeris, Krupas ir Mišnuveris sudarė sutartį, kurios tikslas buvo: solidarūs veiksmai pardavimo kainų atžvilgiu ir bendro preiskuranto nustatymas. Šia sutartimi einant visi dalyviai privalėjo įnešti užstatą ir kiekvienam buvo nustatyta, kiek jis turi išdirbti odų ir nustatė kainas. O kas sutarties nevykdys, mokės baudą.

Br. Nurokai bankrutavo ir vienas dalyvių – Glezeris aiškino, kad vienam bankrutavus, sutartis yra panaikinama ir prašė grąžinti įneštą kauciją 50.000 litų vekseliais. Kiti dalyviai tai padaryti atsisakė. Byla atsidūrė Šiaulių apygardos teisme.

Teismas sutartį pripažino negaliojančia ir kaip tokią panaikino ir nutarė priversti sindikatą Maušai F. Glezeriui jo 50.000 litų vekselį grąžinti.

Ši byla yra pirmoji teismų praktikoje ir kaip tokia įdomi, kad teismas sindikatinį susitarimą nepripažįsta“ (Sindikatinį sutarčių teismai nepripažįsta. „Tautos ūkis“, 1933, Nr. 2, p. 64).

Vienas iš Radviliškio odų dirbtuvės savininkų M. F. Glezeris 1933 m. reklamavosi Šiauliuose leidžiamame laikraštyje „Įdomus mūsų momentas“. Skelbime rašyta: „Odų pirkėjų ir avalynės gamintojų dėmesiai! / M. F. Glezeris, Radviliškis / Odų dirbtuvė / TELEFON.: RADVILIŠKY 17, ŠIAULIUOSE 376. / Šiuo pranešu savo gerbiamai klientūrai, kad rudens / sezonui turi didelį pasirinkimą įvairios geriausios / odos pigiausiomis kainomis: / avalynei, portfeliams ir diržams, / Prašome aplankyti ir įsitikinti!“ („Įdomus mūsų momentas“, 1933 rugsėjo 10, p. 4).

Į šiame fabrike buvusias nežmoniškas darbo sąlygas 1937 m. rugpjūčio 29 d. dėmesį atkreipė minimas laikraštis „Įdomus mūsų momentas“: „Rugpjūčio 18 d. komisija, sąstata Šiaulių srities statybos inspektoriaus inž. Liauso, apskrities gydytojo dr. Meškio, veterinarijos gydytojo M. Zaleckio ir Šiaulių apygardos darbo inspektoriaus Paliuko, apžiūrėjo akc. b-vės „Oda“ odų fabriką Radvilišky ir rado, kad tokiose patalpose, kaip dabar, darbas yra beveik neįmanomas. Komisija, apžiūrėjusi visą fabriką, surašė aktą ir įsakė savininkams trijų mėnesių laike visus trūkumus pašalinti.

Fabrike, prie katilinės, už medinės pertvaros, yra

įrengta skalbykla, iš kurios po visą fabriką sklinda garai ir smarvė. Nors prausykloje yra įrengtos praustuvės, bet nei muilo, nei vandens, nei rankšluosčių niekuomet nėra. Fabrike yra ir valgykla, bet ji greičiau panaši į kiaulidę, o ne į valgyklą: ji laikoma didžiausioje nešvaroje, ant sienų pilna voratinklų, sienos nebalintos, ant grindų pilna šiukšlių. Netoli valgyklos yra įrengta žievių džiovykla, kuri labai dvokia, užteršdama orą ne tik valgykloje, bet ir kieme.

Džiovykla įrengta netinkamai: nėra jokių apsaugos priemonių, kurios sulaukytų smarvę. Komisija įsakė džiovyklą įrengti toliau nuo fabriko pastatų.

Fabrike darbo metu būna labai karšta, bet nė viename skyriuje nėra indo su vandeniu ir puoduku.

Odų džiovyklos skyrius laikomas didžiausioje nešvarioje. To skyriaus langai yra labai maži, ir tie patys niekuomet nevalomi, apdulkėję ir aptraukti voratinkliais, todėl darbininkams net dienos metu tenka dirbti beveik visiškoje tamsoje.

Vežimai, kuriais išvežiamos iš fabriko skystos atmosferos, nesandariai uždaromi, ir visa smarvė sklinda lauk. Kalbama, kad kai toks vežimas važiuojas per miestą, tai gyventojai turi užsidaryti visus langus ir laukti kambary, kol jis parvažiuos. Iš fabriko srutos leidžiamos per filtrą, bet jis jau, matyt, nuo neatmenamų laikų nebeveikia. Todėl visos srutos iš fabriko subėga į upelį Obelę, kurio vandenį visiškai užteršia“ (Nežmoniškos darbo sąlygos Radviliškio odų fabrike. „Įdomus mūsų momentas“, 1937 rugpjūčio 29 d., p. 1, 4).

Radviliškio miesto gyventojai, neapsikentę, kad „Odos“ fabriko savininkai nuolat teršia minėtą upelį, kreipėsi į teismą. 1938 m. sausio 9 d. tas pats laikraštis „Įdomus mūsų momentas“ rašė: „Radviliškio m. gyventojai kelis metus bylinėjosi su odų fabriko savininkais Glezeriais dėl nuolatinio Obelės upelio teršimo. Glezerių odų fabrikas stovi netoli upelio ir

visos srutos iš fabriko subėga į upelį, kurio vandenį labai užteršia. Kai tik tas fabrikas buvo pastatytas ir pradėjo veikti, upely išgaišo visos žuvys, apylinkės oras buvo užterštas.

Apylinkės ūkininkai padavė skundą teismui, prašydami uždrausti Glezeriams leisti į upelį srutas. Jie nurodė, kad keliolika gyvulių, atsigėrusių vandens iš upelio, susirgo ir net nugaišo, o upelio vanduo pradėjo taip dvokti, kad pro šalį einant tenka net nosį užsiimti. Ūkininkai prašė, kad Glezeriai nors filtrą tinkamą įrengtų, jei negalima uždrausti leisti į upelį srutas.

Byla tęsėsi 3 metus ir buvo jau kelis kartus svarstoma. Dabar Šiaulių apygardos teismas nutarė uždrausti Glezeriams leisti į Obelės upelį srutas“ (Radviliškietiai laimėjo bylą su odų fabriku. „Įdomus mūsų momentas“, 1938 sausio 9, p. 1).

Nepatenkinti mokamu mažu atlyginimu Radviliškyje streikavo odų fabriko darbininkai. Apie tai laikraštis „Įdomus mūsų momentas“ teigė: „IV. 27 susstreikavo 85 Glezerių odų fabriko, esančio Radviliškyje, darbininkai. Darbininkai prašė pakelti jiems atlyginimą, nes Radviliškyje pastaruoju laiku pakilo butų kainos, taip pat pabrango ir maisto produktai (atlyginimo atžvilgiu Radviliškis priskaitytas prie III zonos, t. y. atlyginimas mokamas mažesnis, negu Šiauliuose). Tą pat dieną į Radviliškį atvykęs Šiaulių Apyg. Darbo inspektorius p. Paliukas pasiūlė darbininkams stoti darban, sutikdamas tarpininkauti. IV. 28 d. darbininkai stojo dirbti, nors fabriko savininkai su darbininkų reikalavimais nesutiko. Darbo inspektoriaus nuomone, darbininkams atlyginimą reikėtų pakelti, apie ką jis pranešė Socialinės apsaugos departamento direktoriui“ (Glezerių odų fabriko darbininkai streikavo dėl atlyginimo. „Įdomus mūsų momentas“, 1938 gegužės 1, p. 1).

Po savaitės tas pats laikraštis vėl rašė apie Radviliškio odų fabriko darbininkų streiką ir jų reikalavimus: „Skaitytojai jau žino iš praeito „Įdomaus mūsų momento“ numerio (1938 gegužės 1 d. – J. N.), kad šiomis dienomis buvo susstreikavę, tačiau darbo inspektoriui patarus, sekančią dieną į darbą stojo 85 Glezerių odų fabriko Radviliškyje darbininkai. Jie reikalavo pakelti atlyginimą. Darbo inspektorius priėjo išvados, kad atlyginimą reikėtų bent 10 % pakelti, tačiau fabriko savininkai su tuo nesutiko, todėl inspektorius savo nuomonę pranešė atitinkamai įstaigai.

Darbininkams, kaip žinoma, atlyginimas nustatytas pagal zonas, kurių yra 3. Šiauliai įeina į antrą zoną, ir čia paprastai darbininkui – vyrui turi būti mokama

mažiausia 3,85 Lt už darbo dieną, moteriai – 2,80 Lt. Kadangi daugelis Šiaulių įmonių darbininkams moka didesnę negu minimalų atlyginimą, gaunasi apie 20 % radviliškiėčių darbininkų nenaudai, o darbdavių naudai.

Prieš 2 metus Radviliškis susidarius palankioms sąlygoms, ėmė sparčiai augti. Gyventojų skaičiai pagausėjęs, smarkiai pašoko butų kainos, žymiai pabrango maisto produktai (tam tikrais atvejais brangesni negu Šiauliuose). Kadangi atlyginimas pasiliko toks pat, kaip ir seniau buvęs, todėl darbininkų būklė, suprantama, irgi turėjo pasunkėti. Taigi, kad Radviliškio įmonių darbininkų atlyginimas turi būti sulyginamas su Šiaulių, tai aišku ir neabejotina.

Šia proga svarstyti dar vienas įdomus klausimas, tampriai susijęs su pramonės įmonių gyvavimu ir darbininkų gyvenimu. Kaip žinome, kelių metų bėgyje Šiauliuose bankrutavo du stambūs odų fabrikai. Jų bankroto pagrindinės priežastys, žinoma, skirtingos ir kitokios, tačiau, ne be to, kad jų padėties neapsunkintų ir analoginių provincijos įmonių veikla. Nors Šiauliai nuo Radviliškio tėra vos už 40 kilometrų, tačiau tų miestų pramonės būklė skirtinga – radviliškiėčiai odų pramonininkai jaučiasi privilegijuoti. Ir štai dėl ko. Šiauliečiai moka darbininkams didesnę 15–20 % atlyginimą, be to, jau trečius metus moka miesto rinkliavą, po 15–20 Lt už vagoną nuo įvežamos į Šiaulius žaliavos, kuro, ekstraktų ir kt. Iš to išeina, kad tokio didumo fabrikas, kaip Glezerių, kuriame dirba apie 100 darbininkų, esą Šiauliuose, prie gaminių savikainos turi pridėti per metus mažiausia 30.000 Lt (o tokiam fabrikui, kaip Frenkelio, kuriame dirba 400 darbininkų ir kuris per metus į Šiaulius įveža iki 1000 vagonų žaliavos, skirtumas susidaro apie 120.000 Lt). Radviliškio fabrikui visa tai atpuola.

Kas toliau? Ir Šiaulių, ir Radviliškio pramonininkai savo gaminius parduoda viena kaina, vadinasi, konkurencijai esant, jei radviliškietis neuždirba, tai šiaulietis aiškiai turi primokėti ir galvoti apie bankrotą, o tuo pačiu ir apie darbininkų skaičiaus mažinimą. Radviliškietis, stodamas į varžytynes, kai reikia patenkinti valdžios užsakymus, ir turėdamas tokiu savotišku būdu sudarytą kapitalo atsargą, visuomet gali pasiūlyti mažesnę kainą ir nustumti nuo varžytynių šiaulietį. Šiauliečiui ir vėl susidaro pavojus veikti su nuostoliais.

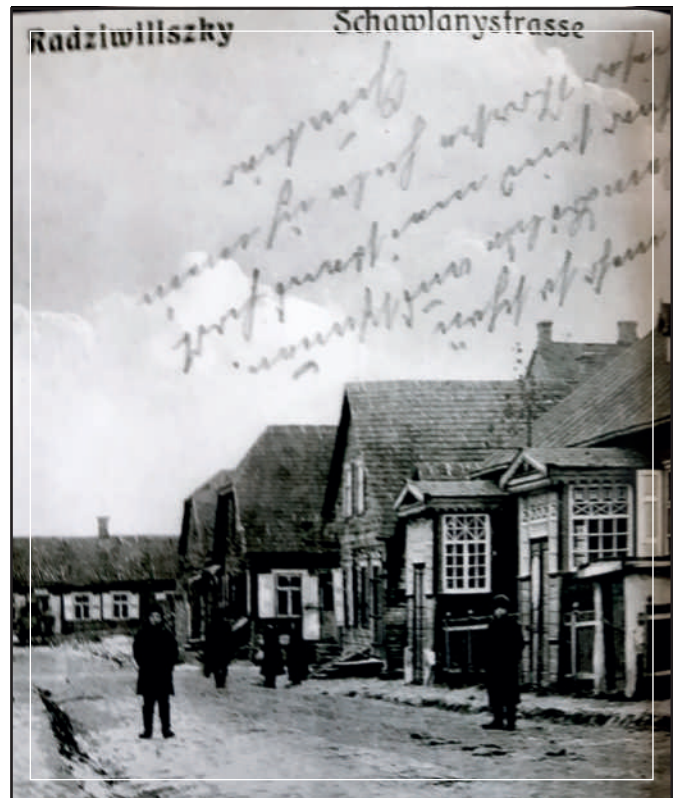
Darbdavių ir darbininkų būklės yra tampriai susijusios, – vieno padėties pablogėjimas sunkina kito padėtį. Glezerių odų fabriko darbininkų reikalavimai iškėlė opų klausimą, kuris prašosi skubiai ir nuodugniai svarstomas ir išsprendžiamas. Kaip tatau padaryti, čia jau atitinkamų įstaigų reikalas, todėl neužbėgsime joms už akių“ (Pasirašo: bš. Darbininkų ir

darbdavių reikalai neatskiriami. „Įdomus mūsų momentas“, 1938 gegužės 8, p. 3).

Šiaulių apygardos darbo inspektorius už nesilaikymą darbo apsaugos įstatymų 1938 m. surašė protokolą Radviliškio odų fabriko savininkui Berui Glezeriui ir nusiuntė šį protokolą Darbo ir socialinės apsaugos departamentui dėl baudos paskyrimo. 1938 m. spalio 8 d. Radviliškio odų fabriko savininkas Beras Glezeris buvo nubaustas 100 Lt bauda (Nubaudė įmonių savininkus. „Įdomus mūsų momentas“, 1938 spalio 16, p. 1).

Pirmosios sovietinės okupacijos metais buvo nacionalizuotas Radviliškyje įsikūręs akcinės bendrovės „Oda“ odų fabrikas (95 darbininkai). Antrosios sovietų okupacijos metais iš Bero Glezerio odų fabriko. išaugo Radviliškio žemės ūkio mašinų gamykla.

**Autoriaus nuotraukos;
kitos pateiktos Šiaulių „Aušros“ muziejaus, jose
- Chaimo Frenkelio odų fabriko ceche Šiauliuose
XX a. 3–4 dešimtme.;
titulinėje – iš viloje 2012 m. gegužės
19 d.–rugsėjo 30 d. veikusios istorinės parodos
„Chaimo Frenkelio vila ir odų fabrikas – urbi et
orbi“ eksponatų**

**Aprašomo laikotarpio Radviliškio
gatvės vaizdas**

Feliksas Normantas (1906–1966) buvo radviliškietis, gimęs šio miesto gyventojų pasiturinčioje šeimoje. Turėjo brolių, kuris anksti paliko gimtąjį lizdą, įsikūrė Kaune, nutolo nuo tėvų įtakos. Feliksas liko gyventi šeimoje. Jo tėvas Kazys Normantas buvo „pasaulio matęs“ žmogus – nemažai jaunystės metų praleidęs Amerikoje. Ten jis, kaip ir daugelis lietuvių emigrantų, tikėjosi užsidirbti pinigų, sugrįžti Tėvynėn, čia susikurti laimingą gyvenimą. Ir jam pavyko. Susitaupęs nelengvai uždirbtų pinigų, grįžo į Lietuvą, į savąjį Radviliškį, vedė radviliškietę. Kurį laiką gyveno žmonos tėvų name, bet greitai pasistatė savą. Jo veikla šiame mieste pelnė miestiečių pagarbą. Ypač dėl rasto būdo spręsti gaisrų, dažnai niokojusių šį tuomet medinių statinių miestelį, problemą. Kazys Normantas sumanė ir įkūrė Radviliškio ugniagesių draugiją, į kurią įsitraukė nemažas būrys gyventojų, ir bendrų pastangų rezultatai mieste netrūkus ėmė jaustis. Draugijoje net orkestras atsirado, džiugindavęs miestiečius įvairiomis progomis, jame pirmąsias trombono įvaldymo pamokas gavo ir tos draugijos įkūrėjo sūnus Feliksas.

BE KALTĖS KALTAS

IRENA ŽMOGINIENĖ,
Baisogalos gyventoja

Sakoma, kad pažinti žmogų niekada nebūna vėlu. Netgi tada, kai jį išsiveda praeitis. Šis rašinys apie paprastą žmogų – priminimas, paliudijimas, kaip gyvenimus keitė, laužė laiko permainos ir daugelį be kaltės pavertė kaltais.

Jau ir iš tos įgyvendintos svarbios idėjos matyti, kad Kazys Normantas buvo ryžtingas, drąsus, sumanymų pilnas žmogus, laisvamanis. Jo žmona – religinga, santūri, taupi. Šių dviejų labai skirtingų asmenybių veikiamas formavosi Felikso charakteris, būdas, nuostatos. Visgi didesnę įtaką jam darė tėvas. Kai jis mirė, Normantai gyveno iš nuompinigių (valdė du namus, kurių viename patys gyveno, o kito butus nuomojo radviliškietėms). Šeimos reikalų tvarkymas atiteko Feliksui, bet tai jo visai netraukė ir nedžiugino. Sūnus norėjo kitokios veiklos – muzikuoti, būti tarp žmonių, bendrauti. Daugelis jį žinojo esant būtent tokį: smalsų, veržlų, komunikabilų linksmuolį, „kompanijos sielą“. Jo artistiškas, tolerancija traukė žmones, tad draugų Feliksui nestigo. Laisvalaikį, liekantį nuo pareigų ugniagesių komandoje, mėgdavo leisti su bičiuliais arba grodamas minėtame orkestre. Ilgainiui įsijungė į Lietuvos tautinio jaunimo sąjungos „Jaunoji Lietuva“ veiklą, vaidindavo spektakliuose.

Toks sūnaus gyvenimas, per daug neįsipareigojantis jaunatviškas elgesys nepatiko motinai, vis primindavo jam, kad laikas vesti, kurti šeimą. 1935 metais Feliksas vedė ūkininkaitę Mariją Paskočimaitę ir patikėjo jai tvarkyti šeimos ūkį. Žmona, matydama sunkią finansinę padėtį, pasirūpino senajame tvarte laikyti gyvulių, paukščių. Turėtas žemės sklypas teikė pašarų. Taip šeimai palengvėjo su maistu, buvo galima dar ir pataupyti pinigų namo statybai. Po poros metų šalia tėvų namo išdygo ir jo sūnaus. Čia Feliksas gyveno tik su žmona, nes palikuonių jie nesusilaukė.

1940 metais sovietams okupavus Lietuvą, prasidėjo represijos, žmonių trėmimai, kurie palietė ir Felikso pažįstamus, draugus. Visa tai skaudžiai žeidė jo jautrią, menišką sielą. Nesijautė ir pats saugus, bet toliau dirbo ugniagesiu. Radviliškio nepaliko ir per Antrąjį

pasaulinį karą. Visgi savame name šeiminku nebebuvo – čia jau savaip tvarkėsi apsigyvenę vokiečių kariuomenės karininkai. Jiedu su žmona glaudėsi tik viename kambarėlyje. Užgriuvę įvykiai keitė, grūdino Feliksą: jis prarado buvusį linksmumą, dažnai paskėsdavo apmąstymuose apie gyvenimo prasmę, trapumą, būties laikinumą.

Ėjo 1945 metai. Po karo įsitvirtinusi sovietų valdžia ėmėsi tvarkyti žmonių gyvenimus pagal savo sampratą: pasiturintys ūkininkai ir miestelėnai tapo nepageidaujami „liaudies priešai“. Nelaimėlių pilnų gyvulinių vagonų ešelonai vėl riedėjo į rytus. Feliksas akylai stebėjo sovietų valdžios veiksmus ir kuo toliau, tuo labiau darėsi jai nepakantus. Besikaupiančius skaudulius bandydavo slopinti alkoholiu, kuris jį trumpam vėl paversdavo ankstesniu savęs ir kitų linksmintoju, bet artimieji suprasdavo, koks nenuoširdus, netikras tas jo linksmumas – tik kaukė pridengti gilius išgyvenimus. Būdamas vienas, kurdavo kupletus. Juose išjuokdavo naująjai valdžiai tarnaujančius miestelėnus, kitus uolius jos padėjėjus. Tebegrojo miesto dūdų orkestre, kuris savaitgalių vakarais linksmindavo vadinamo „raudonojo“ restorano lankytojus...

Vienas toks 1948-ųjų kovo vakaras restorane tapo lemtingu Felikso gyvenime. Orkestrui baigus groti kūrinį, Feliksas drąsiai ir garsiai užtraukė savo kupletus... Neužbaigė – jį nutildė restorane besilinksminę saugumiečiai. Feliksą suėmė, uždarė buvusiam tvarte, kuris priklausė saugumui. Čia tardė,

laikė keletą dienų. Į laisvę nebeišleido kaip nusikaltusio sovietų valdžiai. Žmonai Marijai ir senutei Felikso motinai buvo įsakyta per tris valandas susiruošti „kelionei pas meškas“.

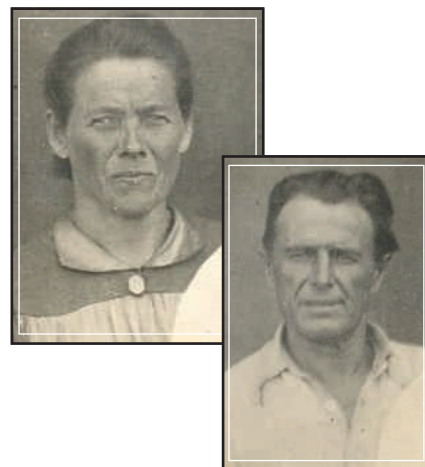
O toji kelionė visiems trims Normantams buvo ilga ir sunki. Juos iš vagonų išlaipino Irkutsko srities Zimos rajono taigoje. Čia tremtiniais buvo lemta praleisti dvylika labai sudėtingų išbandymų, bado metų. Iš Sibiro atsiųstose mažytėse pasinėse nuotraukose artimieji beveik nebeatpažino jiems brangių veidų... Vienos nuotraukėlės kitoje pusėje Feliksas buvo užrašęs: „Gyvi lavonai, tik nepakavoti.“

Į gimtąjį Radviliškį Feliksas sugrįžo 1960 metais. Tremtiniui nebeleido gyventi jo namuose, nes visas šeimos turtas (trys namai Maironio gatvėje) buvo nacionalizuoti, juose įsikūrė sovietų valdžiai lojalūs gyventojai. Į gimtinę po tremties grįžusi Felikso šeima gyveno jau neilgai – po kelerių metų amžinybėn iškeliavo motina, dar po metų – žmona. Feliksas savo vieatvę bandydavo prablaškyti tarp senų ar naujų draugų, užsimiršti. Liko ištikimas muzikai, kurį laiką netgi vėl grojo orkestre savo senuoju trombonu. Paguodos rasdavo dabar jau šviesaus atminimo Augenijaus Jurgausko statomuose spektakliuose. Paskutinio savo vaidmens spektaklyje „Šventėžeris“ iki galo nebesuvaicino – scenoje sustojo plakusi jo širdis. Taip paprastas, žmones mylėjęs, niekam blogo nelinkėjęs šešiasdešimtmetis radviliškietis Feliksas Normantas baigė savo gyvenimo vaidmenį. Gyvenimo, kurį paženklino be kaltės kaltojo dalia.

Artimųjų būrelyje. Iš kairės: Henrikas Paskočimas, Stanislava Paskočimaitė, Marija Normantienė, Feliksas Normantas ir Bronislovas Paskočimas. Radviliškis, 1936 m.

Autorės pateiktos asmeninio albumo nuotraukos; titulinėje – radviliškietis Feliksas Normantas. 1934 m.

Iš tremties saviškiam atsiųstose mažytėse pasinėse nuotraukose Marija ir Feliksas Normantai atrodė beveik nebeatpažįstami...

ŠEDUVIŲ AKMENKALIŲ DINASTIJA

IZOLINA STANULIENĖ,
Šeduvos kultūros ir amatų centro režisierė

Akmentašystė (akmenskaldystė) – vienas iš senųjų tradicinių amatų, kurio dėka atsirado ir dar pastatoma daugybė įvairiausių paminklų. Siūlome rašinį apie šeduvius SKROMANUS, kurie šį amatą išlaikė per kelias kartas.

Ten, kur kapinės, ten ir paminklų dirbtuvės. Tad nenuostabu, kad ir Šeduvoje, Vytauto gatvėje, dar tarpukaryje atsirado pirmosios paminklų dirbtuvės. Pakalbintas šeduviečio Petro Abromaičio, 1918 m. į šį miestą atvyko Pranciškus Ksaveras Skromanas, gimęs 1886-aisiais Vyškų valsčiuje, Skaviškio kaime

(Latvija). Jis buvo kilęs iš gausios vienuolikos asmenų akmenkalių šeimos. Atidžiai apsidairęs naujojoje vietoje, čia ir pasiliko. Įsigijo namą, įkūrė paminklų dirbtuvę. Nusižiūrėjo šeduvę Oną Valeriją Bliumaitę ir su ja susituokė Šeduvos bažnyčioje. Jiedu susilaukė penkių vaikų. Buvęs nelabai tikintis liuteronas dėl

**Akmentašiai O. ir
P. K. Skromanai.
1961 m.**

Skromano rankomis buvo iškaltos ir plokštės Kauno rūsiuose įrengtame mauzoliejuje-sarkofage, skirtame narsiesiems lakūnams, Atlanto nugalėtojams. „Mauzoliejaus statybos darbus vykdė statybos technikas Edmundas Kranauskas, akmens darbus akmentašys Pranas Skromanas iš Šeduvos“, – iš A. R i m š o s s t r a i p s n i o (<https://www.plienosparnai.lt/page.php?955>). Mauzoliejus buvo atidarytas 1936 m. gruodžio 25-ąją, o 1937-ųjų lapkričio 1-ąją čia palaidoti balzamuoti žuvusių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno kūnai. Kaip teigia jau minėtas šaltinis, po trejų metų prireikė pakartotino balzamavimo, todėl iš mauzoliejaus didvyrių kūnai buvo grąžinti į Medicinos fakultetą. Išvežti palaikai su sarkofagais čia

nebesugrįžo, o likviduojant kapines, mauzoliejus buvo sugriautas.

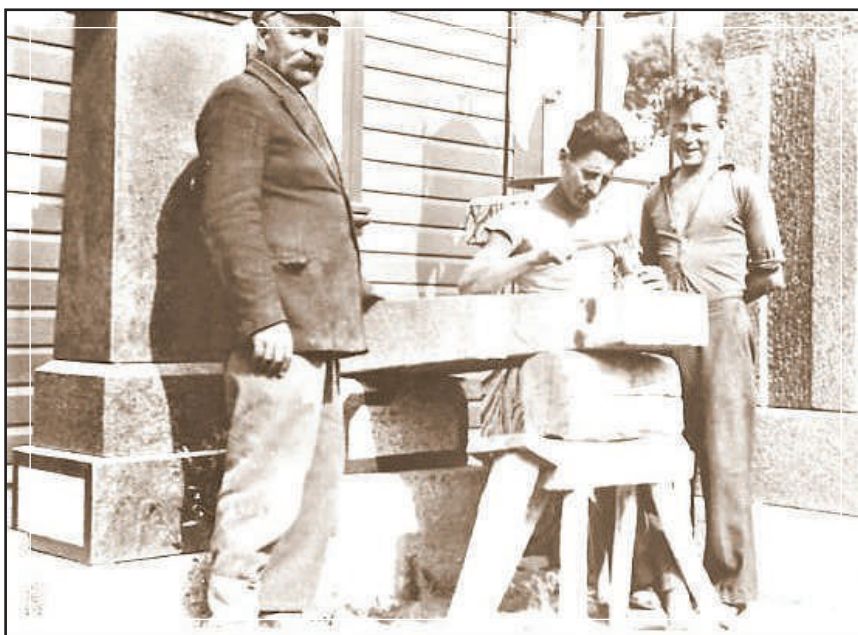
Pranas Skromanas 1938 m. Šeduvoje, Šaulių namuose, atliko cemento darbus, su marmuro grūdėliais išliejo cementinius laiptus į antrą aukštą ir juos nušlifavo. Jam talkino sūnūs Feliksas ir Eduardas. Abu jie, tėvo vadovaujami, darbavosi paminklų

žmonos 1919-aisiais priėmė katalikų tikėjimą. Kaip krikščionis demokratas, turėjęs 3 ha žemės, po metų buvo išrinktas į Šeduvos valsčiaus tarybą.

Jis savo namo kieme darė paminklus – cementinius ir akmeninius. Pastarieji vizualiai priminė nukirstą medį. Kalė raides. Paminklams naudojo iš Šeduvos apylinkių surinktus riedulius. Daugybę jų atiduodavo ūkininkai. „Kad tik išvežtų iš laukų, nes arti trukdo“, – sakydavo jie.

1935 m. akmentašys gavo Vytauto Landsbergio-Žemkalnio užsakymą padėti Kaune įamžinti legendinių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno atminimą. Su „padvadom“ (arklių kinkiniais) vežė iš laukų didelius akmenis, kaip sakė, rinko kiečiausius – „arkliadančius“. Į Kauną juos nugabenti specialiai į Šeduvos geležinkelio stotį buvo atvarytas krovininis traukinys. Kaune Pranas iškalė dvigubą kryžių, imituojantį lėktuvą. Senelio

**P. K. Skromano amato
pamokos jaunosioms
atžaloms.
1937 m.**

Akmenkalių dinastijos pradininko P. K. Skromano šeimyna ir kiti palikuonys

dirbtuvėse. Ne tik tuodu, bet ir du kitus savo sūnus bei dukrą Pranas išmokė paminkladirbystės: daryti cementinius paminklus, kalti akmenį, raides, pagal paveikslėlius – *mūkas*, tai yra kryžius su nukryžiuotuoju Jėzumi, rankomis šlifuoti, dailiai dažyti raides bei ornamentus. Visos senelio atžalos pagal šeduvietišką tradiciją turėjo pravardes: Leonas – Čikars, Eduardas – Čiožs, Edze, Feliksas – Krienas, Švilpa, Juozas – Bručs, o Elena – Šiūrė. Iš jų visų prie akmens darbų palinko tik Feliksas ir Eduardas. Eduardas mokslo sėmėsi iš tėvo Prano ir dirbo kartu su juo. Vėliau bitininkavo, buvo azartiškas žvejys.

Feliksas Skromanas buvo baigęs Panevėžio amatų mokyklą. Mokėsi braižybos, raižymo, kalybos, turėjo net tais laikais retą daiktą – savo vizitinę kortelę. Karo metais jis buvo paimtas į kariuomenę. Piešė transparentus. Kionigsberge (Karaliaučiuje) rašant ant namo „Pobieda za nami“ (rus. „Mes nugalėsime“), sprogimo banga jį nubloškė į rūsį. Kaip pats sakė, „iš paskos atskrido ir arklio galva. Ji dar vartė akis ir kaišiojo liežuvį...“ Tada Feliksas nusprendė, kad jam karo jau gana, ir grįžo namo. Stoją į Dailės institutą, bet

nepasisekė, nes buvo nebaigęs vidurinės mokyklos, o tik „amatuškę“. Grįžo į Šeduvą daryti paminklų, bet tada dirbtuvės buvo uždarytos, o apie 1950-uosius tarybiniai „draugai“ Prano Skromano sūnui Feliksui nurodė molinę daržinę Vytauto gatvėje ir pasakė, kad čia bus valdiška paminklų dirbtuvė, kad jam čia teks dirbti. Ir dirbo. Paskui dirbtuvė priklausė Radviliškio buitiniam gyventojų aptarnavimo kombinatui, buvo vadinama artele. Čia lieti cementiniai, akmeniniai paminklai, įvairūs borteliai. Kartu su Feliksu dirbo pusbrolis Pranas Bliumas, meistrai Artiomus Orlovas, Kazys Kelpša-Kaziūnė, šlifuotojos Elytė Jonaitytė ir jos mama Jonaitienė, plyteles iš cemento liejo Zita Reipienė, Renė Šuminienė, Kuritauskienė, raides kalė Vita Tumasonytė, kitus įvairius darbus atliko ir daugiau šeduvių, o vadovavo Jonas Skarelis, Diržinauskas.

Kai 1955 m. Feliksas vedė Oną Vilutytę, kilusią iš Molėtų rajono Kaniukų, jiems pabiro vaikai. Vos ne pamečiui – 8 atžalos: Loreta, Raimondas, Izolina, Ričardas, Geraldas, Aurelijus, Kornelijus ir Gaudentas. Žmona Ona sakė: „Kiek Dievas duos, tiek ir užauginsim.“ Visų vaikų vardai parinkti iš jos

F. Skromanas, pratęsęs tėčio amatą, savo kieme

perskaitytų knygų. 1960 m. šeima pasistatė nuosavą namą Vytauto gatvėje.

Kai vaikai paaugo, prie savo vyro amato prisidėjo ir Ona – „užsikrėtė“ cemento darbais. Iš akmenų, metalo, vielos ji padarydavo karkasą ir, maišydama žvyrą su cementu, lipdė įvairias skulptūras. Jos tokiu būdu padaryti briedis, krokodilas, stirna ir dabar puošia Skromanų sodybos kiemą. 1977-aisiais iš akmenų ir cemento nulipdytą dviejų metrų aukščio Švč. Mergelės Marijos skulptūrą nuvežė į Skiemonis (Molėtų r.), pastatė bažnyčios šventoriuje ir dedikavo savo giminaičiams Andrijauskams. Tačiau saugumas vieną naktį skulptūrą išardė ir nežinia kur padėjo. Skulptūros vietoje liko tik fundamentas, prie kurio buvo deginamos žvakutės, dedamos gėlės, kalbamas rožinis, žmonės meldėsi. Po Atgimimo vietinių gyventojų iniciatyva pastatyta nauja Švč. Mergelės Marijos statula. Skudutiškio kapinėse, prie Felikso daryto cementinio paminklo žmonos tėvams ir seneliams, Ona nulipdė savo motinos skulptūrą. Paminkliuką – Marijos skulptūrą – ji sukūrė savo giminaičiams Viburiams, o gimtajame Kaniukių kaime padarė

cementinį atminimo ženklą – berniuką, sėdintį ant dramblio.

Felikso Skromano atžalos neišsilakstė po pasaulį. Iš pradžių tėvui jo amate padėdavo Raimondas ir Ričardas. Pjaustė, dailino akmenį, darė paminklus. Visiems paaugusiems vaikams teko šlifuoti akmenį. Tai buvo tikras kantrybės ir kruopštumo išbandymas.

1964 m. didžiulį akmeninį atminimą Feliksas paliko ir Radviliškyje. Tris mėnesius kalė akmenyje moters veidą. Jis sakė, kad tai – pirmosios naujosiose Radviliškio miesto kapinėse palaidotos moters veidas. Akmuo prie įvažiavimo į kapines tebestovi ir dabar. Įdomus sutapimas: akmentašiu dirbant prie šio paminklo, tuo pat metu kitoje gatvės pusėje esančioje ligoninėje jo žmona Ona pagimdė sūnų Geraldą...

1988 m. privačias paminklų dirbtuves tėvo Felikso namų kieme įkūrė Ričardas Skromanas. Ten pasistatė ir namą. Ričardas baigė Šeduvos technikumą Raudondvaryje, Ukrainoje tarnavo kariuomenėje desantininku. Grįžęs 1983 m. dirbo su tėvu dar valdiškame paminklų dirbtuvės ceche. Tėvas išmokė kalti akmenį. Aiškino: „Reikia jausti plaktuką,

kuriuo kali“. Iš tikrųjų kalimas – ne toks paprastas darbas, kaip atrodo iš šalies. Gali dirbti porą dienų, o paskui neatsargiai taukštelti – ir visas triūsas eis šuniui ant uodegos. Todėl akmentašiui pirmiausia privalu išmokti kalti, po to jau galima imtis braižymo. Tad tik po poros metų tėvas leido sūnui Ričardui braižyti raides, užmetimus portretams, dekorui. Feliksas buvo geras mokytojas, pats dalyvaudavo konkursuose, kol ten daugelis dalyvių perkeldavo brėžinį ant akmens, jis jau būdavo iškalęs visą duotą užduotį – dailaus šrifto užrašą ar portretą. Jis dirbdavo be jokių trafaretų, tiesiai ant akmens. „Reikia matyti viziją, suklysti negalima“, – sakydavo. Tokios tėvo pamokos, perduota patirtis Ričardo niekada neapleido, jam nepasimiršo. Žinoma, pritaikant jau ir naujus, laikmečio atrastus patobulinimus, palengvinimus. Pavyzdžiui, kol dar nebuvo grūdinto plieno, tėvas sunaudodavo apie 20 kalčiukų, o Ričardui dirbant, jau su vienu kieto lydymo kaltuku buvo galima padaryti tiek pat ir kokybiškai nė kiek ne prasčiau.

Kai 1988 m. Ričardas pradėjo tėvo kieme statyti cechą ir nuvyko gauti leidimo individualiai veiklai, draugai tik pasišaipė: girdi, šitiek vargo, tiek pinigų reikia... Ričardas turėjo susitaupęs kažkiek rublių ir per 7 metus, dirbdamas nuo ryto ligi vakaro, įsirengė dirbtuvę su pjovimo staklėmis, kita įranga. Pats susikonstravo grūdelines akmens pjovimo stakles, kurios vienu metu akmenį pjauna į 15 plokščių, pjovimas tęsiasi mėnesį. Smulkaus pjaustymo stakles taip pat pats iš galvos ir savo rankomis sumeistravo. Tuo įrenginiu galima dirbti ir rankiniu būdu, ir elektros pagalba. Pjūklo su natūraliais deimantais užtenka pusei metų. Vanduo, surenkamas iš lietvamzdžių, perkoštas per nusėdintuvus, naudojamas vėl. Trijų kubų vandens pakanka vienam mėnesiui. Taupo, nors kiti išpila lauk. Dažniausiai naudojo Karelijos akmenį – juodąjį granitą, bet nepeikė ir lietuviškų akmenų.

Ričardo šeimoje stiebėsi keturi sūnūs: Ričardas jaunesnysis, Renaldas, Vitaras ir Airidas. Kai jie paaugo, padėdavo tėvo dirbtuvėse, ypač du pirmieji. Vėliau jau būdavo samdoma darbininkų, bet prireikus į pagalbą atskubėdavo daugelis Skromanų – kuris tik galėdavo. Taip buvo ir tuomet, kai šių akmentašių rankų prireikė statant baseiną Alksniupiuose, daugeliu kitų atvejų. Visų Skromanų padarytų paminklų, bortelių, plytelių, antkapių niekaip nebesuskaičiuotum, tų dirbinių iškeliavo po įvairias Lietuvos vietas, net į Vokietiją.

Ketvirtoji akmenkalių karta – Ričardo sūnus Renaldas, kuriam tėvas užleido turėtas paminklų

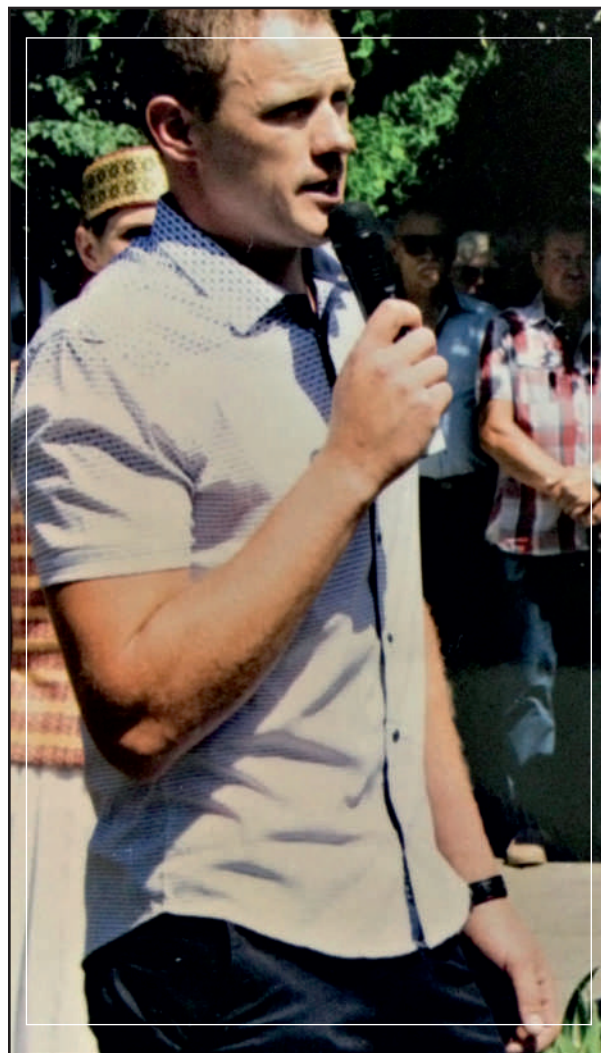
dirbtuves, o sau jas įsirengė Smilgiuose (Panevėžio r.). Renaldas įgytas dirbtuves išplėtė. Jis, vis keliaujantis po įvairias užsienio šalių parodas, semiasi naujų žinių, kurias pritaiko savo darbe. Jau sutvarkęs ne vieną dešimtį kapaviečių, labai didžiuojasi galįs pratęsti Skromanų akmentašių dinastiją. Jo darbai – šiuolaikiniai, modernūs, įvairiausio dizaino, spalvų, iš granito ir marmuro, kurį eksportuoja iš daugelio pasaulio kraštų, pagal kliento poreikį, pageidavimus.

F. Skromano kalti paminklai

Šeduvių dinastijos tęsėjas E. Skromanas su dukra Irena. 1961 m.

Ketvirtosios akmenkalių Skromanų kartos atstovas Renaldas

Pakalniškiuose P. K. Skromano padarytas paminklas 1928 m. švęstam Lietuvos nepriklausomybės 10-mečiui

Naudojamas ir natūralus akmuo. Darbus atlieka nuo pradžios iki galo: pamatų liejimą, betonavimą, montavimą, paminklų statymą, kapaviečių dengimą granito plokštėmis, plytelėmis, trinkelėmis. Renaldo firma sukuria kapavietės vizualizaciją ir žmogus gali rinktis jam patinkantį variantą.

Renaldas ir visam Šeduvos miestui padovanojo du paminklinius akmenis. Vienas – Karūnuotasis, pastatytas 2018 m., su skaičiais 1378 ant karūnos, kurie įamžina datą, kada Krokuvos kronikoje pirmą kartą paminėtas Šeduvos vardas, kartu primenamas faktas, kad Šeduva buvo Lietuvos mažoji kultūros sostinė (2016 m.). Šis paminklas stovi Šeduvos miesto parke. Kitas paminklinis akmuo skirtas Šeduvos gimnazijos 100-mečiui ir yra šios mokyklos kieme.

Jaunasis akmenkalis sulaukia padėkų, gerų atsiliepimų, kuriais pasidžiaugia visi Skromanai. Kad ir tokia internetinė žinutė: „... vienai mamytei buvo labai

skaudu, kad negali pastatyti paminkliuko savo mirusiam vaikučiui. Mūsų fondui paprašius, tai padarė Renaldo Skromano paminklų gamyba. Nuoširdžiausiai dėkojame gerajam Renaldui už tokią paramą...”

Renaldas, vedęs alksniupietę Gvidą, augina sūnus Arną ir Danielių. Ar ir penktoje kartoje prasitęs

šeduvių akmentašių dinastija, o tuo pačiu ir senasis mūsų krašto amatas, parodys laikas.

**Autorės pateiktos nuotraukos;
titulinėje – F. Skromano iškaltas akmuo
Radviliškyje, prie įvažiavo į naująsias miesto
kapines**

R. Skromano Šeduvai padovanotas Karūnuotasis akmuo ir akmenkalių Skromanų dinastijos logotipas

IŠ BIOTECHNOLOGIJŲ VERSLO – Į MODERNŲJĮ MENĄ

ŽIVILĖ ALEŠKAITIENĖ,
vertėja, žurnalistė

Spausdiname pokalbį su iškilium vilniečiu VIKTORU BUTKUMI, kurio giminės šaknys nusidriekia į Radviliškio krašto praeitį. Pirmą kartą žurnalas turi galimybę Jums plačiau papasakoti apie šį geradarį ir sostinėje jo įkurtą Modernaus meno muziejų.

Viktoras Butkus, buvęs mokslininkas, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, turėjęs greit persiorientuoti į gamybą ir verslo vadybą, vieną dieną paliko biotechnologijas ir perėjo į meno sritį: Vilniuje įkūrė Modernaus meno centrą (MMC), vėliau finansavo modernaus meno muziejaus – MO – pastato statybą, sukaupe ir toliau kaupia tūkstančius lietuviško šiuolaikinio meno kūrinių. Jo šeima – seneliai ir tėvas – kilę iš Radviliškio krašto, tačiau sovietmečiu buvo

ištremti į Sibirą ir atgal į tėviškę nebegrižo.

Šiandien V. Butkaus darbo kabinetas – sostinės senamiesčio prieigose esančio MO muziejaus antrajame aukšte, tačiau mes kalbėjomės nuotoliniu būdu.

Jūsų tėvas ir seneliai kilę iš Radviliškio krašto, o Jūs pats gimėte tremtyje, Krasnojarske, tačiau grįžote į Lietuvą kartu su seneliais. Dabar esate

V. Butkus su žmona Danguole mėgsta daug keliauti. Asmeninio archyvo nuotrauka

V. Butkus su savo mama ir močiute. Asmeninio archyvo nuotrauka

Lietuvoje žinomas verslininkas, meno globėjas, MO muziejaus įkūrėjas. Radviliškio kraštas didžiuojasi Jumis, jaučia ryšį su Jumis. O koks Jūsų santykis su savo tėvo gimtine?

Radviliškio kraštas man – kaip tolima pasaka: buvo močiutė, senelis, mano tėvas, kurio aš nemačiau, nes jis žuvo, kai turėjau vos šešis mėnesius. Nebuvo net kam dorai papasakoti man apie tą kraštą. Nelabai toli nuo Radviliškio, prie Šeduvos, buvo ta mūsų nedidelė sodyba. Sakau mūsų, nes teoriškai aš buvau tėvo dalies paveldėtojas, bet ta sodyba man – irgi kaip pasakų namelis. Vieną kartą važiuovom pro šalį iš Palangos, aš ir sakau: čia kažkur turėjo būti mano senelių, tėvų gyventa vieta – Vaidulonių kaimelis. Užsukome ten. Radom namą, radom sodą, apie kurį man pasakojo, bet tai ir viskas, ten gyveno kiti žmonės. Beje, dabar sodybą susigrąžino tėvo seserys. Man nebeliko jokio asmeniškio ryšio. O mano mama – vilnietė, jiedu su mano tėvu vienas kito nepažinojo Lietuvoje. Mamos tėvai irgi buvo išvežti į Sibirą, abidvi šeimos susitiko tik todėl, kad mano būsima mama ir būsimas tėtis pradėjo studijuoti Krasnojarsko technikume, vienoje grupėje. Per tai ir šeimos susipažino. Mama vaikystėje nesilankė nei Šeduvoje, nei Radviliškyje, o kai tėtis žuvo, ji liko viena, grįžusi į Lietuvą, ištekėjo antrą kartą ir dabar gyvena Vilniuje.

Papasakokite, kaip gyveno Jūsų šeima, grįžusi iš Sibiro? Kaip iš tremtinio vaiko tapote verslininku, užauginusi didelę įmonę? Kada pajutote, kad ateina Jūsų sėkmės valanda?

Grįžau su seneliais dvejų metų, taigi neprisimenu nei Krasnojarsko, nei pirmų dienų Lietuvoje. Senelis buvo vilnietis, bet jam buvo uždrausta gyventi mieste. Taigi važinėjo po kaimus ir dirbo statybose – baigdavo vieną, tada vykdavo į kitą. Aš pats visą gyvenimą buvau mokslininkas. Baigiau Maskvoje doktorantūrą, rašiau mokslinius straipsnius, dėsciau studentams Vilniuje ir Kaune, gavau profesoriaus laipsnį. Mano visas gyvenimas iki 1990 metų siejosi su mokslu: mano institutas – Taikomosios enzimologijos (aš pats chemikas, bet užsiėmiau molekuline biologija ir biochemija) – buvo išlaikomas iš Maskvos ir sąjunginio biudžeto. Po Kovo 11-osios mums iš ten paskambino, pasveikino su Nepriklausomybe ir pasakė, kad pinigų daugiau nebegausim. O Lietuvos valstybė irgi patvirtino – jūsų instituto neišlaikysime, neturime tam biudžetą pinigų, sukietės kaip norite, ką galite, privatizuokite. Greitai buvo įvesta ūkiskaita (planinėje ekonomikoje siekis padengti išlaidas ir gauti pelno – Ž. A.), visi padaliniai, kurie turėjo kažko praktiško ar komerciško, bandė suktis. Mes kaip tik tuo metu dirbome su labai įdomiais fermentais ir mums pavyko rasti nišą, kuri, pasirodo, tuo metu buvo reikalinga, madinga. Tie fermentai buvo skirti moksliniams tyrimams, ir dabar „Thermo Fisher Scientific“, kuriant COVID-19 testų rinkinius, iš esmės naudoja tuos pačius fermentus. Šiandien jie jau pažengę labai toli, bet pradžia buvo ta, kad mes atradome daug fermentų, išmokome juos pagaminti ir tuo metu, užuot rašę mokslinius straipsnius, pradėjome ruošti technologijas, maždaug per metus iš mokslinės laboratorijos, instituto tapome labai sudėtingų mokslinių produktų gamintojais ir tiekėjais. Nebuvo taip, kad Butkus įkūrė firmą ir ją vystė; tai jau buvo stiprus mokslinis padalinys su beveik 100 žmonių komanda, tokiais specialistais, kurie atsiranda labai lėtai ir sunkiai: jie rašo straipsnius, ginasi disertacijas, jų kvalifikacija auga po truputį. Turėjau gatavą, subrendusį kolektyvą, kurį reikėjo tik perprofiluoti ir perorientuoti. Per kelis privatizavimo etapus susikūrė vienas mažiukas institutas ir trys vidutinio

dydžio įmonės, kurios iki šiol sėkmingai gyvena. Aš buvau vienos iš tų įmonių vadovas ir tam tikra prasme ideologas, bet ne kūrėjas.

Kodėl, daug metų sėkmingai dirbę, nusprendėte parduoti verslą?

Tuo metu, kai nusprendėme parduoti „Fermentą“, turėjome atstovybes daugiau nei 70-yje šalių, apyvarta buvo beveik šimtas milijonų eurų, visas kolektyvas su darbuotojais užsienyje – JAV, Kanadoje, Kinijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Suomijoje, kur turėjome savo įmones – siekė apie 500 žmonių, iš jų apie 100 mokslo daktarų. Bet ten buvo mūsų pardavimo kanalai, o centras – visa mokslinė mintis, visas protas – Vilniuje. Tai gana retas dalykas. Mums viskas gerai sekėsi, bet būtent todėl, kad tą sritį puikiai išmanėme, matėme keletą dalykų: pirma, Lietuva nebuvo pajėgi aprūpinti kai kurių gyvybiškai svarbių sričių specialistais, todėl grėse atsilikimas, antra, mūsų produkcija buvo nišinė, iš viso yra gal 20 tuo užsiimančių firmų, o pasaulyje vyko verslo koncentracija. Tie, kurie neturėjo tokių produktų, kaip mūsų, stengėsi tokias firmas, kaip mūsų, nupirkti, nes pasaulio mastu mes buvome nedideli. Jeigu tu su kažkuo nesusijungsi ar neparsiduosi, tave išstums iš rinkos. O trečia, mums, mažiems, viso pasaulio universitetai ir mokslininkai nesiūlė licencijuoti geriausių mokslinių išradimų patentų, nes mes, jų akimis – palyginti maža firma, mažai uždirbsim

MO muziejaus pastatas Vilniuje. MO muziejaus nuotrauka

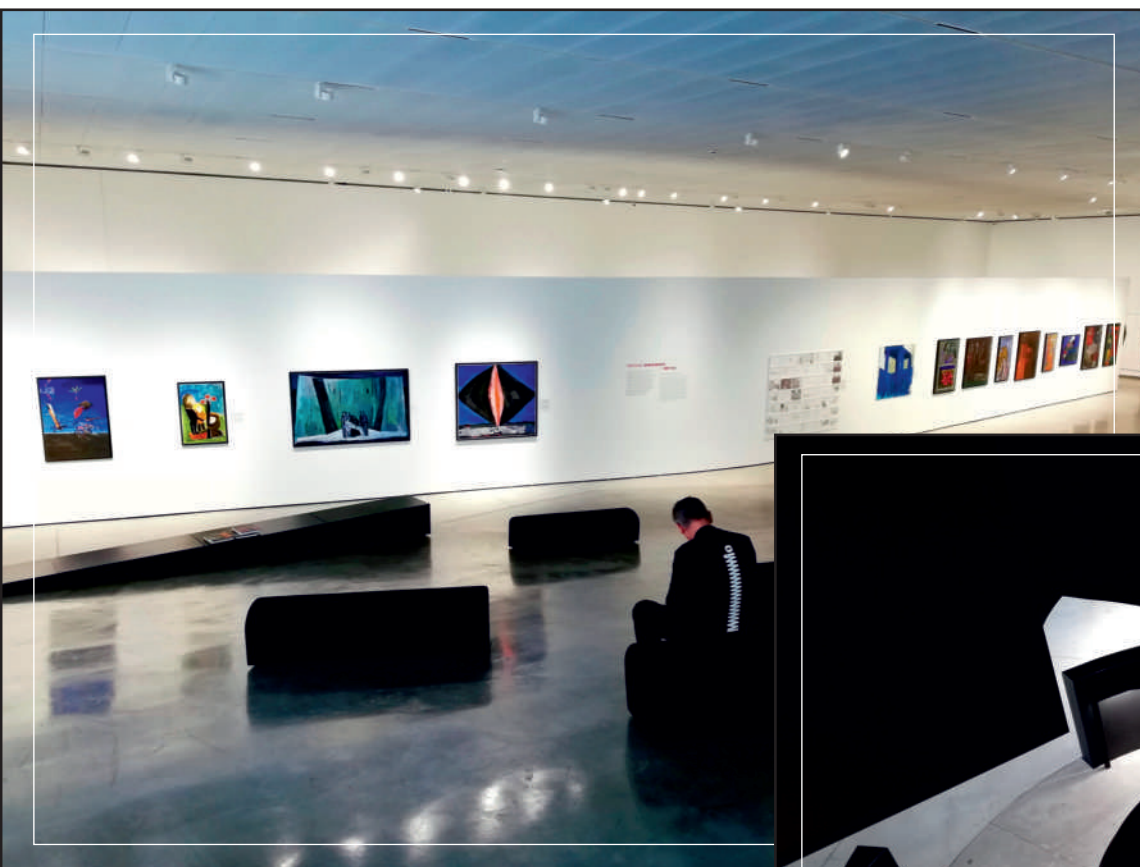
ir mažai jiems sumokėsime. Taigi 2010 metais mus nupirko ir į Lietuvą atėjo JAV bendrovė „Thermo Fisher Scientific“.

MO muziejaus atsiradimas 2018 metais buvo svarbus įvykis visos šalies kultūriniame gyvenime. Esate jį įvardiję ne kaip investiciją, bet kaip „išvesticiją“. Tai lyg ir reiškia, kad didelio pelno iš šio projekto nesitikėjote, bet vis tiek darėte. Kodėl Jums tai buvo svarbiau, nei kurti naują verslą ar statyti kokią gamyklą?

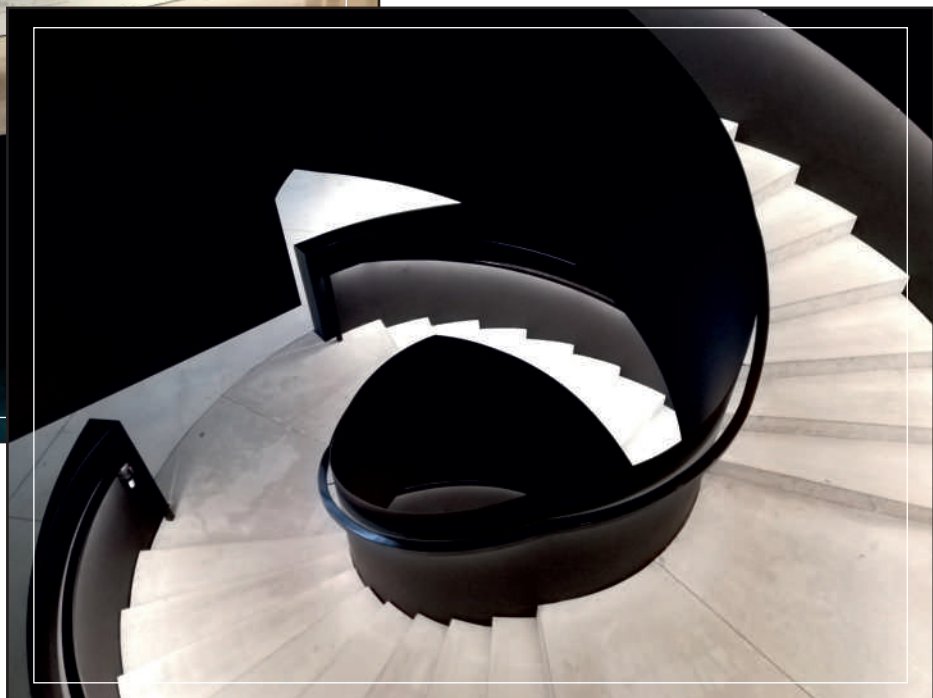
Muziejus jau 10 metų kurtas iki tol. Mes su žmona Danguole buvome įkūrę Modernaus meno centrą (MMC) ir klojome pamatus MO muziejui. Leidome knygas apie meną, organizavome edukacines programas, parodas, rinkome meno kūrinius, žodžiu, auginome raumenis. Tuo metu dar nebuvo finansinių galimybių statyti muziejų, o pardavus „Fermentą“,

atsirado pinigų, atsirado ir muziejus. Kol nebuvo muziejaus, mūsų biuras buvo Literatų gatvėje, buvome toks „muziejus be sienų“. Toje gatvėje tebėra instaliacija – dailininkų sveikinimai rašytojams ir poetams, kūrusiems Lietuvoje ar apie Lietuvą – ant sienos priklijuota 200 lentelių. Tai čia irgi MMC, tiksliau, mano žmonos sumanymas. Taip pat Vilniuje yra kalbančios skulptūros – su brūkšniniais kodais šalia, juos galima nuskaityti ir gauti per išmanųjį telefoną pasakojimą apie tai, kas čia yra. Buvo begalė įvairių projektų.

Vos tik paleidau tą terminą „išvesticija“, jis puikiai gyvuoja. Tai reiškia, kad tavo projektas – ne pelno siekiantis, investuoji, iš anksto žinodamas, kad investicija bus nuostolinga. Nes investicija – tai projektas, kur tikiesi pelno. Taip, laimi kultūra, menas, bet juk ne kultūra ir ne menas investavo. Investavo fizinis asmuo, kuris turėjo pinigų ir kuris tuos pinigus praranda taip „investuodamas“. Aišku, lieka moralinis pasitenkinimas atliktu darbu. Kai kurie mano draugai, kieti verslininkai, sako: „Idėjai dolerį, turi gauti penkis“ ir klausia: „Koks tavo planas?“, o aš sakau, kad niekad nieko negausiu. Stovi muziejus, pastatas ir visą laiką ten bus muziejus, bus tas pastatas. Man malonu, kad jis Vilniuje atsirado. Nusipirkau malonumą už 20 milijonų

MO parodų salėje

MO laiptai – tarsi ekspozicijos dalis...
Ž. Aleškaitienės nuotraukos

Dainų šventė Kalnų parke. 1970 m. M. Baranausko nuotrauka. MO muziejaus kolekcija

dolerių. Be muziejaus, įkūriau investicinį fondą, jis turi valdybą, direktorių, jo darbas – protingai investuoti pinigus ir va ten jau nebe „išvesticija“, o tikroji investicija. Pinigai yra investuojami, iš jų gaunamos pajamos mano šeimos išlaikymui, nes kitų pajamų neturiu, o iš likučio, jeigu lieka, perkami paveiksliai, padedama muziejui, nes muziejus – tai veikla, viešoji įstaiga, kuri stengiasi užsidirbti iš tos veiklos, iš bilietų pardavimo. Pats muziejaus pastatas ir kolekcija priklauso investiciniam fondui, o šis jau yra mano nuosavybė. Muziejaus išlaikymui reikia maždaug 2 milijonų eurų per metus. Ten dirba 28 žmonės, jiems reikia mokėti gerus atlyginimus, reikia organizuoti parodas, leisti knygas. Iš bilietų gaunama mažiau negu pusė reikalingų pinigų. Kitą pusę turi gauti iš rėmėjų, mecenatų, yra valstybinės Kultūros fondo subsidijos. Turime platų ratą bendražygių, bendraminčių, gauname iš jų įvairios paramos, taip pat ir finansinės. Žodžiu, sukūrėme populiarų muziejų, kuris nori, kad menas būtų artimas ir suprantamas, o ne tolimas ir arogantiškas. Tuo mes skiriamės nuo kitų. Nors dabar sukruito ir kiti muziejai, nes sukūrėme jiems rimtą konkurenciją. Jei per pirmuosius metus nuo muziejaus atidarymo 2018 metų spalio 18 dieną iki 2019 metų pabaigos jame apsilankė daugiau nei 300 tūkstančių lankytojų, vadinasi, padarėme kažką išties unikalaus.

To, ką darau, nevadinu mecenatyste, nes mecenatas – pasiturintis asmuo ar jų grupė – surenka lėšas ir jas

padovanoja arba už tas lėšas, pavyzdžiui, bažnyčią pastato, perveda muziejui paveikslams nupirkti, paskui parašo, kad tas paveikslas nupirktas kažkokio mecenato. Tai, ką darėme mes, aš linkęs vadinti projektu, nes mecenatai duoda kažkam, ir tas kažkas naudojasi tais pinigais. Šiuo atveju mes niekam nieko nedavėm, o patys labai sąmoningai kūrėm projektą ir patys jį įgyvendinome: buvome pasamdę konsultantus, menotyros profesorius, jie padėjo mums susiorientuoti ir pasirinkti, ką ir kaip kaupti, kad būtų sukurta ne mano asmeninė kolekcija, kuri man patiktų, o Lietuvos meno kūrinių fondas, kuriuo galėtų naudotis visi. Jis viešas, paskelbtas internete, visi meno darbai nufotografuoti, aprašyti, sudėlioti. Informacine prasme tai turtingesnis fondas nei bet kurio kito muziejaus. Taigi nesu mecenatas ar kolekcininkas, greičiau pats sau užsakovas: patys sugalvojome, patys ir sukūrėme.

Jūsų karjera dabar, galima sakyti, yra menas. Kaip menas užkariavo Jus, mokslininką? Ar siekėte, kaip pats esate sakęs, padėti vargstantiems menininkams?

Tai buvo mano sąmoningai apmąstytas projektas, sukurtas nuo pradžios iki galo ir realizuotas etapais pagal numatytą planą. Dailininkai irgi buvo įtraukti į tą planą, nes mums reikėjo meno kūrinių, o jiems reikėjo pinigų. Aš pats, būdamas komandiruotėse, mėgdavau

Paroda MO muziejuje. MO muziejaus nuotrauka

vaikščioti į muziejus ir pradėjau rinkti informaciją, kokie būna muziejai, kaip jie veikia, kaip valdomi. Esu vadybininkas. Kadangi turėjau draugų menininkų, tai pastebėjau, kad meno vadyba pas mus labai silpna, nėra tokių ryškių asmenybių, kaip Oskaras Koršunovas teatre ar Gintaras Rinkevičius muzikoje. O dailininkai išsimėtę po savo studijas, nesusivieniję, gal ir sunku jiems vienyti, tai aš, kaip vadybininkas profesionalas, pagalvojau, kodėl gi nepadėjus tam menui tvarkytis, be to, įdomu pasidarė.

Kas Jus suvedė su architektu Danieliu Libeskindu, sukūrusiu MO muziejaus projektą? Jūs jo ieškojote, jis Jūsų, o gal įvyko koks lemtingas aplinkybių sutapimas?

D. Libeskindas Lietuvos padangėje jau buvo pasirodęs gerokai anksčiau. Kai tuometinis Vilniaus meras Artūras Zuokas norėjo statyti tą laivo pavidalo Gugenheimo muziejų, buvo paskelbtas konkursas ir pakviesti trys pasaulinio lygio architektai – Zaha

Juzefa Čeičytė. *Svajotojas*. 1955 m. MO muziejaus kolekcija

Andrius Zakarauskas. *Lietuviškas peizažas. Balininkai*. 2009 m, popierius, akvarelė. MO muziejaus kolekcija

Hadid, Massimiliano Fuksas ir Danielius Libeskindas. Konkursą laimėjo Z. Hadid, bet kai mero A. Zuoko nebeliko, viskas tuo ir baigėsi. D. Libeskindas, savivaldybės užsakymu, buvo suprojektavęs Liepkalnio sporto kompleksą – slidžių bazę, restoraną. Tas projektas nebuvo realizuotas todėl, kad Lietuvoje dingo sniegas. D. Libeskindas jau turėjo čia draugų ir pažįstamų, mane su juo supažindino A. Zuokas. Jis manęs paklausė, ar nenorėčiau ateiti į Rotary klubą, nes D. Libeskindas ten turėjo skaityti paskaitą apie architektūrą. Sutikau, nes man buvo įdomu, tada jau ieškojau, kas galėtų suprojektuoti muziejų Vilniuje. Po paskaitos priėjau prie jo ir paklausiau, ar nenorėtų to imtis. Jis sutiko, leidomės apie tai kalbėtis, nuo to viskas ir prasidėjo.

Kokio dydžio dabar yra muziejaus meno kolekcija? Ar vis dar perkate naujus kūrinius?

Kolekciją sudaro daugiau kaip 6000 kūrinių, bet jei investicinis fondas uždirba pajamų ir lieka pinigų nuo visų kitų poreikių, kolekcija yra pildoma toliau, pastaruosiu metu gana žymiai – dešimtimis kūrinių. Atsiranda vis naujų darbų, užaugo jaunoji menininkų

karta. Po 1990 metų Lietuva nustojo finansuoti muziejus ir muziejai negalėjo įsigyti meno kūrinių. Sovietmečiu buvo sistema, kad muziejai gaudavo lėšų, iš tų lėšų rengdavo konkursus, per juos įsigydavo meno kūrinių, taip muziejų fondai pildėsi. Kai ta sistema sugriuvo, atsirado 30 metų tarpas: muziejuose nėra, o dailininkai išparduoda, išveža į užsienį, ir matėsi, kad tas paveldas, geriausi darbai negrįžtamai išnyksta. Mūsų misija buvo sustabdyti tokį tekėjimą ir nukreipti jį bent jau į saugyklas (kol dar nebuvo muziejaus), kad tie darbai liktų Lietuvoje. Galiu drąsiai pasakyti, kad nė vienas muziejus neturi nieko panašaus į mūsų pastarųjų 30-ies metų kolekciją (čia nekalbame apie senesnę meną, dėl to su jais nekonkuruojame). Mes jaučiamės gerokai prisidėję prie to, kad Lietuvos muziejuose dabar, apskritai paėmus, yra gana išsami lietuviško meno kolekcija.

Kuris iš tų meno kūrinių Jums yra pats gražiausias, išpūdingiausias, brangiausias visomis prasmėmis? Ar visą muziejaus meninę dalį esate perdavę žinovams, kuratoriams?

Yra dešimtys, o gal ir šimtai darbų, kurie man

Kęstutis Grigaliūnas. *Saulę tau nešu ant delno*. Iš ciklo „Jurgeliškės“. 1988 m., spalvotas lino raižinys. MO muziejaus kolekcija

patinka, todėl konkrečiai negaliu atsakyti. Nesu kolekcininkas. Kolekcininkai kolekcionuoja meno kūrinius, kurie jiems patiks labai patinka. Mūsų atveju yra taip: kokius kūrinius reikia pirkti, sprendžiu ne aš, o tokia kaip ir meno taryba, jie perka reikšmingus meno istorijai darbus, kadangi žino, kuris jų svarbus, o kuris ne. O ne kuris gražus ar negražus. Ši kolekcija nuasmeninta ta prasme, kad joje yra visų skonių „patiekalų“, kuratorius, organizuojantis parodą, gali nueiti į saugyklą ir naudotis tais darbais. Kolekcijoje yra darbų, kurie man gal ir nepatinka, bet menotyrininkai įrodė, kad jie yra svarbūs, reikšmingi, reikalingi kolekcijai. Laikui bėgant, ir pats supratau, kodėl jie reikalingi, o juk iš pradžių buvome visiškai „žali“. Taigi čia nėra žodžių „patinka-nepatinka“. Tai yra profesionaliai surinkta kolekcija, atstovaujanti Lietuvos menui ir konkrečiai laikotarpiui nuo 1960 metų iki šių dienų.

Kai ieškojote muziejui darbuotojų, kaip ir ką atradote? Ar lietuviai kaip meno ekspertai Jus kuo nors nustebino?

Branduolys atsirado jau MMC, kuris buvo įsikūręs Literatų gatvėje. Tik tada buvo ne 28, o 5–6 žmonės. Dabar turime labai gerą direktorę Mildą Ivanauskienę, ji buvo viena MMC darbuotojų. Kai paskyrėme ją MO direktore, tuo pačiu perdavėme teisę kolektyvą susirinkti pačiai. Tai ten gal labiau ne mano, o jos komanda. Be abejo, kaip steigėjai mes su Milda aptarinėjame kiekvieną svarbią poziciją, galimybes bei

tikslus. Darbuotojai yra baigę Lietuvos dailės akademiją, universitetus ir kitas aukštąsias mokyklas, taip pat yra ir mokslus baigusiuju užsienyje. Ne visi jie menininkai ar menotyrininkai, yra ir edukacijos, komunikacijos, rinkodaros, renginių organizavimo specialistų.

Ką išgyveno muziejus ir jo žmonės, prasidėjus pandemijai? Ar nekilo išlikimo dilemų? Kaip jas sprendėte? Kaip jūs įsivaizduojate muziejaus ateitį, jo veiklą po kokių 10 metų?

Neatsitiko nieko labai baisaus, tik kai kurias parodas teko nukelti, kai kurias buvo daug sunkiau ir brangiau surengti, negu tikėjomės. Muziejus turi stiprų užnugarį. Esu davęs muziejui penkerius metus įsikurti ir tapti finansiškai nepriklausomu. Jie turi rezervą mano minėtame fonde, jeigu krizė būtų tikrai pareikalavusi, būtume iš to fondo parėmę muziejų. Bet muziejus turi išmokti gyventi savarankiškai. Ekstremaliai situacijai mes turėjome ekstremalų planą, kaip iš jos gelbėtis, bet muziejui pavyko išlaviruoti rėmėjų ir valstybinės dotacijos dėka. Dar buvo likučių nuo ankstesnių sėkmingų parodų. Kol kas ne milijonai nuostolių, o tik šimtai tūkstančių, taigi padėtis valdoma. Aš esu muziejaus kolektyvui įsipareigojęs penkerius metus vystyti muziejų ta kryptimi, kurią esame susitarę. Ir jeigu jie teisingai viską darys, jie bus saugiai finansuojami penkerius metus. Per tą laiką jie turi atrasti savo nišą ir galimybes. Po to bus matyti. Nuo 2018 metų jau pusė laiko praėjo, liko dar pusė.

Kuri iš MO parodų buvo pati sėkmingiausia?

Nuo 2019 metų spalio iki 2020-ųjų vasario, dar prieš pandemiją, vykusi paroda (o vasarą keliavusi ir vis dar tebekeliaujanti po kitus Lietuvos miestus) „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR“ buvo absoliutus hitas – ją aplankė daugiau nei 140 tūkstančių žmonių. Parodos kuratoriai pabandė aptikti paskutiniajam XX a. dešimtmečiui būdingus reiškinius ir juos analizuoti per kasdienybės daiktus bei pasakojimo temą komentuojančius meno kūrinius. To laikmečio stilius šiandien pasaulyje vėl populiarus, bet mums jis svarbus ne tik kaip mada – tai buvo ir pirmieji atkurtos Nepriklausomybės metai. Žvelgdami į juos šių dienų akimis, vieni jaučia nostalgiją, o kiti gal net nenori prisiminti. Tai buvo didelių lūžių ir pokyčių dešimtmetis. Tai ne vien šalies, bet mūsų pačių naujų

istorijų pradžia: radikalai keitėsi žmonių situacijos, gyvenimai ir vėrėsi naujos galimybės ar rizikos. Nostalgija ir prisiminimai – didelė galia, kuri leidžia permąstyti ne tik istoriją, bet ir šiandieną.

Autorės pateiktos nuotraukos;

**titulinėje – V. Butkus MO muziejaus
kūrinių saugykloje.
Asmeninio archyvo nuotrauka**

Redakcijos prieraišas. Radviliškio krašto istorijos puslapiuose ir žmonių atmintyje išlikę Šeduvos krašte gyvenę tarpukario Nepriklausomos Lietuvos patriotai ir švietėjai Butkai, tapę okupantų aukomis.

Šeimos galva Petras Butkus – pažangus ūkininkas, daugelio visuomeninių organizacijų vadovas, Žemės ūkio rūmų steigimo dalyvis, Trečiojo Seimo atstovas, atsakingai darbavęs įvairiose kitose pareigose ir sferose. Ona Butkienė buvo Šeduvos „Saulės“ progimnazijos, vėliau pervadintos vidurine mokykla, direktorė, ilgą laiką – vienintelė tenykštė diplomuota pedagogė, palikusi ryškų indėlį švietimo baruose. Nuo šių šviesuoių, patyrusių sunkių tremtinių dalių, radviliškiečiai linkę saviškiu laikyti ir jų anūką Viktorą Butkų, kurio asmenybę ir darbus atspindi šis interviu.

O pastarasis irgi turi savo istoriją. Mūsų žurnalo senokam ketinimui pašnekinti V. Butkų gyvybės įkvėpė Vilniuje gyvenanti kraštietė Genovaitė Juknevičienė, kilusi iš Rokonių kaimo. Ji tarpininkavo, kad tokio radviliškiečių laukiamo interviu imtųsi jos dukra Živilė Aleškaitienė. Pastarosios išsakytą radviliškiečių prašymą išgirdęs jos pašnekovas geranoriškai sutiko pasidalyti mintimis, ir štai – tas pašnekesys. Įrodymas, kad su Radviliškio kraštu susijusių žmonių gerumo estafetė be jokio atlygio tęsiasi per kelias kartas.

Ačiū jums visiems už tai!

**Viktorija Daniliauskaitė.
Viena naktis virš žemės III.
1984 m., spalvotas lino raiziny.
MO muziejaus kolekcija**

NELENGVAS KELIAS Į LAIMĘ

Ši publikacija atsirado gražių sutapimų, mūsų žurnalui parodyto dėmesio ir geranoriškumo dėka, įveikusi šimtus kilometrų, mus skiriančių nuo Vokietijos, jaudinanti unikalia vieno žmogaus istorija.

EUGENIJUS DVORECKIS,
žurnalistas, istorinių knygų autorius, gyvenantis
Hamburge (Vokietija)

Lyg seni pažįstami

Tai buvo ši pavasarį. Gavęs eilinį laikraščio „Argumentai ir faktai. Europa“ („Аргументы и факты. Европа“), leidžiamo jau 25 metus ir platinamo net 30-yje šalių, numerį, atsivertęs jo puslapį, kurio vaizdą matote šiame straipsnyje spausdinamoje nuotraukoje, pradėjau skaityti apybraižą „Gerumo estafetė“ ir aiktelėjau: Radviliškis! Koks ankštas pasaulis – šis tolimas, bet man artimas miestas staiga

įėjo, tiesiog įsiveržė į mano sąmonę, primindamas valandas ir dienas, praleistas tame krašte tarp draugų. O ir šis žurnalas, kurį laikote savo rankose, man nesvetimas – jame jau buvote sutikę mane, jau esu jam rašęs. Taigi tos publikacijos paskatintas, iškart užsidegiau noru ir su jumis jos sukeltomis mintimis pasidalyti, papasakoti apie šiandieninį **RASOS PRASCEVIČIŪTĖS** gyvenimą – taip, tos pačios jums jau ketvirtą dešimtį metų žinomos Radviliškio kraštietės, o dabar mano žemietės. Anos trimetės

mergytės, kurios angelas sargas vieną lemtingą akimirką prisnūdo, ir šienapjovė nurėžė jos kojeles, bet daugybės žmonių pastangos mažylę išgelbėjo...

viršininkas Vladimiras Biriukovas – tikro vyriškumo pavyzdys. Praeis kiek laiko, Pabaltijyje prasidės judėjimas už tų šalių nepriklausomybę, ir šis žmogus asmeniškai apgins, grąžins į darbą Olegą Koršę, iš kurio buvo atimtos lėktuvo piloto teisės, kurį apklausė KGB dėl to, kad į orą plieniniu paukščiu pakėlė teleoperatorių, nusprendusį visam pasauliui parodyti garsųjį Baltijos kelią. Kelią, kuris ir Lietuvą atvedė į laisvę.

O Maskva tada skubiai rengėsi dar neregėtai lietuviškos mergaitės operacijai. Tokioje įtampoje, suprantama, kažko trūko, kažkas kliuvo: reikėjo surasti tinkamą operacinę, susirgo asistento vaikas (ir vis tiek jis, kardiologas Jakovas Brandas, atlikė atlikti savo pareigą), raktą nuo patalpos, kur buvo reikalingas labai tikslus mikroskopas, turėjęs darbuotojas ilsėjosi vasarnamyje, medicinos sesutės kitą dieną laukė egzaminas... Viskas griūte užgriuvo ant mikrochirurgo Ramazio Datiašvili pečių. O jis ką tik buvo atsitraukęs nuo dvylika valandų trukusios operacijos stalo. „Ramazi, be tavęs, nėra kam!“

Šiemetės publikacijos apie Rasą laikraštyje „Argumentai ir faktai. Europa“ („Аргументы и факты. Европа“) fragmentas

Čia jau pats save stabdau: taip, vyresnioji karta tą įvykį prisimena, o štai jaunimas gal nelabai ir susigaudo, apie ką kalbama. Tai štai: 1983 metų vieną vasaros dieną aptemdė kraupus nutikimas. Radviliškio rajono Vadaktų traktorininkas Vytautas Prascevičius, pjaudamas traktorine šienapjovė žolę, nepastebėjo ten atbėgusios savo dukrelės ir... Net baigti to sakinio nebesinori... Vaiko klyksmas pažadino angelą sargą, ir viskas užsisuko: atlėkė greitoji pagalba iš Radviliškio, pasiruošė padėti dešimtys žmonių Vilniuje, Maskvoje, Rygoje. Paimti vienintelę keleivę artimiausiame tuometiniame kariniame aerodrome nusileido iš Latvijos atskridęs laineris Tu-134. Ekipažo vadas Jurijus Surikovas net variklių neišjungė – prie lėktuvo tuoj pat privažiavo raudonais kryželiais paženklinta mašina, ant rankų vidun buvo įnešta Raselė, o atskirame pakete – jos kojytės, apdėtos... užšaldyta žuvimi. Gerai, kad nors tokia šalčiu gelbėjusi priemonė nelaimės minutėmis atsirado, kad vietos, rajono medikai buvo supratingi.

Įsakymą pakelti lėktuvą šiam unikaliam skrydžiui davė Latvijos civilinės aviacijos

Viena iš rajone šia tema jau retų nuotraukų, kurią žurnalui savo archyvuose surado radviliškietis fotografas Rimantas Petrikas, užfiksavęs Rasą (pirmoje eilėje, centre) apie 1987 m. reabilitacijoje po jos unikalios sėkmingos operacijos

Ir trisdešimt trejų metų daktaras pranoko pats save, visas savo kolegų jėgas, stiprybę: jis stoji prie operacinio stalo, ant kurio gulėjo mažoji nelaimėlė iš tolimo Lietuvos kaimelio, ir nuėjo nuo jo paskutinis po devynių valandų. Arterija prie arterijos, nervas prie nervo, dar viena gyselė, dar vienas juvelyrinis judesys mikroskopine adata... Kol savo stebukladarių (ne, ne stebukladarių, o įgudusio profesionalo) rankų pirštais pajautė: vaikučio audinys šyla! Mažos kojytės vėl buvo ten, kur motinos gamtos duota, kad bėgiotų, šokinėtų, varinėtų kamuoli, o atėjus laikui, pasimatuotų vestuvinius batelius...

Pakartosiu – tai atsitiko 1983-ųjų vasarą. Buvo ne tik metas kitoks – ištisa epocha ne ta. „Kai buvau jauna, galvojau – na, taip, šaunuoliai... O dabar, kai man 40, suprantu – tai dabar būtų tiesiog neįmanoma! – sako Rasa. – Šiandien tokia nelaimė nebeturėtų tokio atgarsio. Todėl, kad pirmame plane pinigai. O anksčiau pirmoje vietoje buvo žmogiškumas ir gerumas“, – iš minėto laikraščio straipsnio.

Pasakysiu atvirai – panašiai ir mes patyrėme, rengdami šią apybraižą. Radome keletą puikių fotografijų, užfiksavusių garsųjį gydytoją su mažąja savo paciente lietuve ant rankų, žaidžiančius vaikų aikštelėje, parke arba štai – abu suaugę, už parankių, besišypsantys. Bet tu

sustabdytų akimirkų žurnale jūs nematote: kiekviena iš anų nuotraukų yra vienokios ar kitokios agentūros nuosavybė ir už ją reikia mokėti, mums minėjo net triženklas eurų sumas. Toks XXI amžius, tokie jo įstatymai, o tai, kas lieka kultūrai, neretai vis dar sutelpa į XX amžiaus matų rėmus...

Tačiau gerumo estafetė tęsiasi ne per bankų sąskaitas – ji nusidriekia per žmonių širdis.

Praėjus vos kelioms dienoms po to, kai aptikau laikraštyje tą širdį virpinančios istorijos aprašymą, aš jau turėjau Rasos telefono numerį ir su jauduliu rinkau tuos skaičius... Neįtikėtina: iškart prakalbome lyg seni pažįstami! Rasa nesutriko dėl šio skambučio ir, sužinojusi, koks sumanymas, patikino, kad tikrai turi laiko pabendrauti. Taip kartais būna: užėini į svetimą namą kažko paklausti ar sužinoti, šeimininkė atidaro duris, maloniai sveikinasi, paskui su šypsena kiek atsitraukia – prašom, užėikite...

Su kiekviena abipusiai netikėtos pažinties fraze ryškėjo vis daugiau mus jungiančių gijų – pavadinimų, vardų, sutapimų, gyvenimo kelių sankirtų. Radviliškio krašto erdvės – lietuvių mergaitės tėviškė, o Vilnius, jo Antakalnis su savo gatvėmis, siaurais skersgatviais – mano tėvų tėvynė, kur jie gimė, augo, gyveno iki karo. O juk turbūt visų vienodas jausmas, kai aplankome mums artimas vietas, net jei kartais – tik mintimis. Rasos Lietuvoje turėti globėjai Sofija ir Pijus Adomaičiai kurį laiką gyveno Karčemoje, o aš toje

Šeimos židinys šildo ir suartina.
Rasa su savo vyru Jefremu namuose, Vokietijoje

Su vaikais Iljana ir Jefremo sūnumi Leonu

gyvenvietėje irgi dukart lankiausi pas savo draugus. Apie dabartinį Rasos gyvenimą dukart pasakojo vokiečių Vysbadene leidžiamas laikraštis „Argumentai ir faktai. Europa“, kuris spausdina ir mano straipsnius, nuotraukas. Ir Rasa, ir aš kažkada pirmąkart atvykome į mums tada nepažįstamą šalį – Vokietiją, kuri tapo mums sava, abu ėjome tais pačiais nelengvais integracijos, čionykštės kalbos mokymosi keliais. Siejo netgi tai, kad man ne vienerius metus šešis kartus per savaitę rytais tekdavo padirbėti didelėje parduotuvėje, tokį darbą išbandė ir Rasa, tik ji dirbdavo salėje, o jūsiškis autorius – sandėlyje (tada taip pajuokaudavau: iki ryto devynių aš – vokiečių proletaras, o po devynių – rusų inteligentas).

O dabar čia mūsų abiejų namai, šeimos, nauji draugai ir vaikų ateitis.

Mažas nukrypimas nuo temos. Visi girdėjome posakį „antroji tėvynė“. Ar jis tikrai teisingas? „Tėvynė“ – nuo žodžio „tėvas“, ir staiga – dar viena? Tarp kitko, vokiečių kalboje irgi taip pat: „Vaterland“, „Vater“ – tėvas, o „Land“ – žemė, šalis. Kaip ir „gimtinė“ – vieta, kur gimėi. Gal mano ir Rasos atveju geriau vartoti tuos pačius žodžius iš minėto laikraščio – estafetė gyvenimo kelyje su sustingimais ir dabartinėmis stotelėmis, kuriose mes išlipome iš traukinio, kad jau niekada kitur nebeišvažiuotume.

Pavasaris – vilčių metas

Jai buvo 24-eri, kai nusprendė persikelti į Vokietiją: jaunoji Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, atsivėrė sienos, daugelis pažįstamų, jos bendraamžių, o ir vyresnių žmonių – jau ten. Ji išvažiavo pavasarį, tokiu laiku, kai viskas sužydi, kai daug vilčių, kad viskas, kas laukia ateityje, pasiseks...

Pasisekė. Rasą priėmė auklytė šeima, kur mama –

lietuvė, tėtis – vokiecis. Tuos pusantrų metų pas juos, paskui dvejus metus kitoje „rusiškoje“ šeimoje prisimena kaip nuostabų laiką – ją laikė sava, viskas buvo labai žmogiška, lengva kvėpuoti (tiesa, pagal dokumentus, kurių pagrindu ši šalis priėmė, mes esame kas vokiecis migrantas, kas žydas, kas atitinkantis dar kokį „punktą“, bet vietinių vadinami rusais. Ir dėl kiek ironiško-pajuokaujancio „rusak“ taip pat neišsikeičiame). Vienas iš šeiminių pasirūpino, kad atvykėlė mergina lankytų kalbos kursus, net juos apmokėjo. Ir tų šeimų vaikai nenorėjo paleisti savo auklės. Gal ja ir toliau būtų dirbusi, jei ne vienas susitikimas...

Su Jefremu („toks vardas, kad aš iš karto net neįsiminiau. O jis irgi nesuprato, koks mano vardas“, – Rasos žodžiai) susipažino rusiškoje diskotekoje. Kaip augalotas, sportiško sudėjimo vaikas neatkreips dėmesio į simpatišką blondinę – šokančią, dar ir ta pačia kalba šnekančią! Žodis po žodžio, diena po dienos... taip ir į santuoką atėjo. Dabar Rasos pavardė – Sept. Dukrai Iljanai jau 11 metų, penktokė. Jefremo tėvų šeimoje – vienuolika vaikų, iš kurių šeši – Vokietijoje, taigi yra su kuo šventes sutikti, švesti gimtadienius ir dar vieną, naują, datą – balandžio 24-ąją, kai jie įregistravo savo santuoką. Jefremas – jauniausias šeimoje. Jo ne tik vardas retas, bet ir profesija nedažna – ekskavatorininkas. Prisimenate – šią vasarą spauda, televizija pranešė apie potvynius ir jų aukas Vokietijoje? Ačiū Dievui, Sept miestelį stichija aplenkė, o štai piečiau daug bėdų pridarė. Tomis dienomis Jefremas su savo technika ten darbavosi nuo ryto iki vakaro – tiek, kiek reikėjo.

Rasos šeimoje visi mėgsta judrų gyvenimą. Štai nuotraukoje trys Septai su sportiška amunicija, kitoje – Rasa ir Iljana su šalmais, pasirengusios treniruotis ir

Su dukra Iljana pamėgtoje išvykoje

mėgautis, laipiodamos virveliniais laiptais-takeliais, ištemptais visai nemažame aukštyje tarp medžių. Į vieną parką reikia važiuoti devynis kilometrus, į kitą, sudėtingesnę, – keturiasdešimt penkis, ir Rasa sėdasi už vairo. „Kai mašinoje esu viena, trasoje mėgstu greitį!“ – prisipažįsta ji. Automobilis – suprantama, bet dar didesnę pagarbą pašnekovei pajaučiau išgirdęs: „Vyras man padovanojo sertifikatą šuoliui tandemu su parašiotu.“ Patikėkite: aš gerai žinau, ką reiškia laisvas kritimas iš keturių tūkstančių metrų aukščio, plieninis oras į veidą, užčiaupta burna...

Išieiginėmis dienomis Septai važinėjasi dviračiais, mėgsta žiemos pramogas. Anksčiau žiemos visur būdavo gilios, sniegingos, ir jie dažnai slidinėdavo. Vokietijoje, neaukštuose kalneliuose, yra specialios trasos leistis rogutėmis. O tai – tikras smagumėlis: medinėmis rogutėmis dviese skrieji ir taip džiaugsmingai šūkaiji visam miškui, kad, rodos, net sniegas nuo medžių byra... Sezono metu jie važiuoja obuoliauti – prie miestelio besidriekiantys laukai taip primena lietuviškąjį landšaftą... Atostogavo Bulgarijoje, Kroatijoje, Turkijoje. Kodėl ten? Gal, kad arčiau, kad ten šilta ir švelni jūra.

Su dukra Iljana jau pasiruošta laipti tarp medžių virveliniais laipteliais-takeliais

Rasos Iljana su mergaitėmis dalyvauja futbolo rungtynių šokėjų grupėje, kuri palaiko komandą varžybose, kuria nuotaiką ir žaidėjams, ir sirgaliams, padeda suvaldyti gerbėjų emocijas, pritraukti į stadionus žmonių.

Gerasis daktaras

Bendraujant su Rasa, neįmanoma neprisiminti jos gelbėtojo. Chirurgas Ramazis Datiašvili jau seniai gyvena Amerikoje, kur jis, aukštos klasės specialistas, turėjo patvirtinti, išsikovoti teisę užsiimti gydymo praktika, nuo nulio išmokti anglų kalbą. Įrodė, įsitvirtino, dirba. Dabar jis – septyniadešimtmetis Naujojo Džersio valstijos (JAV) Rutgers universiteto Plastinės chirurgijos skyriaus profesorius. Kaip ir anksčiau, vis prie operacinio stalo. „Ir stovėsiu, kol nepajausiu, kad laikas išeiti. Didžiuojuosi ana operacija ir dėkoju Dievui, kad man atsiuntė tokį išbandymą. Laimingas, kad pasaulyje yra Rasa ir kiti mano pacientai, kuriems aš padėjau.“ Jis daug kartų prisiuvo rankas ar kojas ir amerikiečių vaikams. Bet turbūt nė vieno iš jų telefone nesaugomas numeris, įvardytas taip: „Daktaras Ramazis“, kaip savajame įsirašiusi Rasa. Jai tai – žmogus, „kurio ir rankos, ir širdis auksinės“, kuris padarė tikrą stebuklą ir aną jau nutolusį birželį vėl padovanojo jai gyvenimą.

Kada abu buvo susitikę paskutinį kartą? Jau senokai. Tačiau dabar yra internetas, telefonas – daug puikių technologinių galimybių bendrauti. Tik prisėdi prie kompiuterio ar surenki telefono numerį ir – viskas lyg čia pat, šalia, tavo namuose...

Pasak Rasos, Vokietijoje jos istoriją, skirtingai nuo gimtojo krašto, mažai kas žino. „Kai aš grįžtu į Lietuvą, kartais būna: stoviu stotelėje, žmogus prieina ir sako: „Mes jus pažįstame...“ Man malonu, bet ir kažkaip nepatogu nuo tokio dėmesio. O čia, kur aš dabar gyvenu, galiu pasislėpti nuo savo praeities. Anksčiau būdavo, kad, pamatę mano kojų randus, žmonės pradėdavo už nugaros šnibždėti – žiūrėk, kas jai? Nuo ko?.. Vyras pataria tokiais atvejais sakyti, kad man įkando krokodilas“, – juokiasi pašnekovė.

Rasa puikiai kalba rusiškai, taip mes ir bendravome, taip ji bendrauja ir su Ramaziu. Atkreipiau dėmesį, kad jos feisbuko puslapėlyje užrašai, komentarai – irgi ta kalba. Socialinis tinklas atvirai prieinamas, tad matosi, kaip šiltai, draugiškai jai rašo draugės, kaip palankiai atsiliepiama apie jų – jaunos mamos ir dukros – fotografijas, pagarbiai – apie šeimos galvą.

O Iljana į mamą ir tėtį kreipiasi vokiškai. Įprasta, kad ten, kur suaugusieji atvykę, galima sakyti, iš kito pasaulio, namų aplinkoje jie bendrauja savo gimtąja kalba, tarsi pailsėdami nuo to, ką girdi už savų sienų. Tuo tarpu

vaikams, kurie didele dalimi auga kaip tik už namų sienų – pradedant vaikų darželiais – geriau bendrauti bendraamžių, mokyklinių vadovėlių ir asmeninių išmaniųjų telefonų kalba. „Bet Iljana supranta viską, ką mes kalbame, ką jai atsakome. Kaip kitaip?“ – tikino Rasa.

Gausybėje ankstesnių metų publikacijų apie tai, kas atsitiko šiai Radviliškio rajono gyventojai, jūsų kraštietei, apie jos pasveikimą ir jau suaugusios gyvenimą vis skambėjo žodis „kojos“. Bet mudviejų keliuose telefoniniuose pokalbiuose (deja, susitikti sudėtinga: nuo mano šiaurinio Hamburgo iki josios Troisdorfo, esančio didžiojo Reino krašte, – pusantro tūkstančio kilometrų) beveik apsiėjome to neminėdami. Atrodo, nebuvo jokio reikalo. Tik tada, kai Rasa pasakojo, kaip po trejų darbo krautuvėje metų išėjo todėl, kad privertė ranka – mat dėlidavo prekes lentynose, tekdavo sunkias dėžes tampusi. „Ranka įsisopėjo, o štai dėl kojų – viskas gerai!“ – linksmai patikino. Ir dar jau minėtame Jefremo pajuokavime apie pikta, besikandžiojantį krokodilą nuskambėjo užuomina apie jos kojas, daugiau – niekur. Tai, nuo ko prasidėjo jos istorija, kaip svarbiausias akcentas jau ir pasilieka tik istorijoje. Beje, Rasa neseniai vėl įsidarbino parduotuvėje, labiausiai dėl to, kad tai yra visai arti, kitapus kelio. Iki pietų – ten, paskui – jau namie.

Rasa nepamiršusi gimtinės. Paskutinį kartą joje apsilankė prieš dvejus metus, kaip tik prieš pandemiją. Laikas būtų vėl į kelionę. Tikriausiai po jos, kaip ir po buvusiųjų, papasakotų panašiai: kiek daug pažįstamų sutiko, kiek klausimų išgirdo apie gyvenimą, kainas,

žmones – kaip gyveni, kaip reikaliukai, kaip vaikučiai...

Kai bendraujant aš klausiausi Rasos – o daugiausia kalbėjo ji – dingtelėjo: toks skambus, skaidrus balsas, greita kalba, lengvai ir noriai pasakojamas savas gyvenimas būdinga žmogui, kuriam viskas sėkmingai klostasi, kuris yra laimingas. Tad neištvėriau ir tiesiai paklausiau:

– Скажи, Расите, ты счастлива?

– Да, я счастлива.

Autoriaus pastaba. Dėkoju žurnalo „Radviliškio kraštas“ redakcijai, kad palaikė žurnalisto idėją ir dvi paskutines teksto eilutes atspausdino rusų kalba. Ta, kuria mes kalbėjome su Rasa Prascevičiūte-Sept. Man norėjosi, kad jūs, gerbiamieji skaitytojai, skaitydami tą teksto pabaigą, minutę tarsi pabūtumėte šalia, išgirstumėte savo kraštietės ir mūsų abiejų balsus, intonacijas. Ypač trijų atsakymo žodžių, kuriuose ir yra šios lietuviškos išskirtinės istorijos esmė, viso šiandieninio jos gyvenimo šviesiausias apibūdinimas.

O tų žodžių vertimas... Tai buvo visai lengva, padedant lietuviams draugams:

– Pasakyk, Rasyte, ar tu laiminga?

– Taip, aš laiminga.

Spalvotos nuotraukos – iš Rasos Prascevičiūtės-Sept asmeninio archyvo; titulinėje – Radviliškio kraštietė Rasa Prascevičiūtė-Sept. Atspėkite, kur ši narcizų pievelė – jos gimtinėje ar Vokietijoje? Laikraščio nuotrauka – Eugenijaus Dvoreckio Straipsnį iš rusų kalbos vertė redakcija

Grižus į Lietuvą, traukia pamatyti ir Baltiją

VADAKTAI

DAIVA LEŠČINSKIENĖ,
Vadaktų gyventoja, renginių organizatorė

Vadaktai – senas Radviliškio rajono kaimas, priklausantis Sidabravo seniūnijai ir esantis apie 10 km nuo jos centro Sidabravo, prie kelio Šeduva–Vadaktai–Krekenava. 2022-aisiais šios vietovės laukia solidi sukaktis – 650 metų, kai jos vardas paminėtas rašytiniuose šaltiniuose.

Vadaktų kraštas – tai dalis istorinės Liaudos žemės. Akmeniniai kirvukai, žalvarinė sagė, kiti radiniai įrodo, kad čia žmonių gyventa jau labai seniai. Pirmą kartą Vadaktų vardas paminėtas Hermano Vartbergės Livonijos kronikoje 1372 m. Tada Livonijos kalavijuočių ordino maršalas brolis Andriejus iš Stenbergo, kaip rašoma kronikoje, „su didele jėga įsiveržė į netikėlių kraštą“, „nuniokotas laukas vadinosi Vadaktai“.

Palei Vadakties upelį įsikūrė Vadaktų dvaras, keli mažesni dvareliai bei kaimai. Nuo XVII a. pradžios Vadaktai jau dažniau minėti įvairiuose dokumentuose. Kaip teigiama Antano Valantino knygelėje „Istorinė Vadaktų parapijos apžvalga“ (Vadaktai, 1999), Radviliškio rajono paminklotvarkininkas Egidijus Prascevičius straipsnyje „Ten gyveno Mikalojus Daukša“, remdamasis paskelbtais dokumentais, nurodė, kad 1566 m. Mikalojaus Daukšos tėvas

Apsilankius svečiams iš Lenkijos, Vadaktuose pagerbtas Nobelio premijos laureato rašytojo Henriko Senkevičiaus atminimas, atidengta lenta, skirta čia pasodintam lenkų ir lietuvių draugystės ąžuolynui, pasodinta ąžuoliukų. Radviliškio rajono savivaldybės archyvo nuotrauka. 2021 m.

Baltramiejus savo žmonai Uršulei užrašė dvarelį Liaudoje, prie Vadakties upelio, o 1600-aisiais Mikalojaus Daukšos brolis Stanislavas savo žmonai Daratai perleido trečiąją dalį Liaudos Vadaktų dvarelio.

Taigi Vadaktai garsūs ir tuo, kad čia buvo vieno iš lietuvių raštijos kūrėjų Mikalojaus Daukšos tėvo dvaras, kad čia galėjo gimti arba bent dažnai lankytis pats Mikalojus. Be to, XVIII a. Vadaktuose darbavosi vienuoliai jėzuitai. Jie rūpinosi vadaktiečių religiniu ir kultūriniu gyvenimu. Tai buvo pirmieji misionieriai, skleidę katalikišką tikėjimą. Patys būdami darbštūs, to mokė ir kitus. Garbinga vadaktiečių kovų praeitis aprašyta Nobelio premijos laureato Henriko Senkevičiaus (Henryk Sienkiewicz) istoriniame romane „Tvanas“.

Vadaktai didžiuojasi gražia Šv. Agotos bažnyčia, mišraus stiliaus, turinčia ir klasicizmo bruožų. Dabartinė ji, antroji, pastatyta 1883 m. (pirmoji – 1797 m.). Jos statybą finansavo dvarininkai Zigmas ir Agota Liutkevičiai. Šventoriaus kampe yra bažnyčios fundatorių mauzoliejus, kuriame ilsisi jų palaikai. Bažnyčia turi tris altorius. Didįjį puošia Šv. Agotos ir Švč. Marijos Rožančinės paveikslai. Šoniniuose altoriuose – Švč. Marijos Nekalto Prasidėjimo, Jėzaus širdies ir Šv. Juozapo Kalasanto paveikslai. Be jų, ant bažnyčios sienų kabo 14 Kryžiaus kelio stočių ir daug kitų paveikslų. Šv. Kalasanto atlidai – titulinė šios bažnyčios metinė šventė, minima paskutinį rugpjūčio sekmadienį ir kasmet suburianti daug parapijiečių bei svečių.

Bažnyčios šventoriuje iškilusi varpinė. Kada ji čia atsirado, nežinoma. Varpinės kampai mūryti iš raudonų

plytų, sienos – iš akmenų. Apsilankiusių architektų nuomone, ji statyta XVIII a. kartu su pirmąja bažnyčia, nes vėliau tokiu būdu nebebuvo statoma. 2013 m. iš varpinės buvo pavogtas 1883-aisiais išlietas žalvarinis varpas. Po trejų metų Vadaktuose ir Sidabrave vyko renginiai, skirti lenkų rašytojo Henriko Senkevičiaus 100-osioms mirties metinėms. Iš Varšuvos ir Seinų čia atvyko lenkų kultūros ir meno veikėjų delegacija, kuri ant Vadaktų bažnyčios sienos atidengė memorialinę lentą šiai iškiliai asmenybei. Tuomet Sidabravo klebonas Remigijus Jurevičius svečiams užsiminė, kad Vadaktų Šv. Agotos parapijos bažnyčia neturi varpo – jis pavogtas. Daugeliui žinoma, kad varpas yra šv. Agotos simbolis, ji – varpų meistrų globėja, o čia štai jos vardo bažnyčia ir parapija – be varpo?! Tuo faktu Vadaktus lanke lenkai labai susidomėjo ir atsisveikinimo vakare Sidabrave jų delegacija su ponu Jaroslavu Domoslavskiu priešakyje pažadėjo, kad bus renkamos aukos varpui Vadaktų parapijai. Ir štai 2018-ųjų spalio 23-iąją prie Seinų bazilikos įvyko iškilminga varpo „Henrikas“ perdavimo Radviliškio rajono Vadaktų Šv. Agotos parapijai ceremonija. Varpą Vadaktams dovanojo Seinų paminklų apsaugos draugija bei Seinų parapija.

Vadaktiškių ir lenkų sąsajos gana senos. Aplink buvo nemažai dvarų, kurių savininkai arba buvo lenkai, arba per laiką sulenkėję gyventojai. Jie kalbėjo lenkiškai, to reikalavo ir iš savo pavaldinių, taip daug kas ir ėmė save tapatinti su lenkais. Anot šaltinių, Vadaktų parapija buvo viena iš labiausiai sulenkėjusių vidurio Lietuvos parapijų. Iki XX a. pradžios bažnyčioje taip pat vyravo ši kalba, tik vėliau atsirado pamaldos ir

lietuvių kalba. Tad aišku, kodėl senieji Vadaktų gyventojai ir dabar dar moka lenkiškai. Čia yra lenkų kapų, kuriuos lanko atvykstantys jų tėvynainiai ir prižiūri pagal jiems būdingas tradicijas, papročius.

Taigi pati istorija savaip suartino tų abiejų kraštų žmones. 2016 m. Vadaktų ir Lenkijos ryšiams įamžinti čia pasodintas ažuolynas. Šiomet rajone iš Kadzidlo savivaldybės atvykusios lenkų delegacijos, vadovaujamos šio miesto burmistro Dariaus Lukaševskio, nariai drauge su Lenkijos ambasados Lietuvoje konsule Jolanta Višnioch, Europos parlamento nariu Valdemar Tomaševski, rajono savivaldybės, seniūnijos vadovais ir daugeliu kitų Lietuvos ir Lenkijos santykius puoselėjančių žmonių padėjo gėlių prie Nobelio premijos laureato Henriko Senkevičiaus atminimą įamžinusios lentos ir prie paminklo Vytautui Didžiajam. Vyko XIX lenkų kultūros festivalio „Lenkų kultūros dienos Liaudoje“ dalyvių koncertas. Iškilminga eiseną nusidriekė iki Lietuvos ir Lenkijos draugystės ažuolyno, kur atidengta jam skirta lenta, pasodinta ažuoliukų.

Vadaktų istorijoje skaudžių pėdsakų paliko karas. Kaip teigiama anksčiau minėtame šaltinyje, kolonizaciją vokiečiai pradėjo pirmiausia ten, kur gyveno lenkai, o tokie buvo ir Vadaktai. Daug šios vietovės lenkiškų šeimų tada buvo išvarytos iš savų namų, o juose apsigyveno vokiečiai. Vadaktiečių neaplenkė ir pokario įvykiai: nemažai buvo suimti,

įkalinti, nuteisti dėl politinių motyvų, ištremti. Visa tai nepamiršta, kaip ir prisidėjusiųjų prie knygnešystės, kaip pirmųjų to krašto savanorių, rezistentų ir kitų šviesuolių atminimas, kaip svarbiausi buvę tenykščiai įvykiai, paties kaimo raida, išgyventi etapai, permainos.

Tarp iškilių krašto asmenybių – Vadaktų bažnyčioje ilgai kunigavęs Antanas Valantinas. Jis gimė 1916 m. lapkričio 14 d. Radviliškio rajone, Vėriškių kaime. 1934 m. baigė Panevėžio berniukų gimnaziją, o 1940-aisiais – Kauno kunigų seminariją ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultetą, išventintas kunigu. 1957 m. gegužę buvo atkeltas į Vadaktus. Čia gyvendamas ir kunigaudamas, atskiromis knygelėmis išleido savo eilėraščių, rinko tautosaką ir siuntė į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą, pats parengė 7 tautosakos rinkinius. Iš viso pasirodė 22 įvairaus žanro jo knygelės. Kunigas, poetas, kraštotyrininkas, tautosakininkas, išeivijos spaudos bendradarbis mirė 2004 m., palaidotas Vadaktuose. Kiekvienais metais čia minimos jo gimimo ir mirimo metinės, šiomet – 105-osios jo gimimo. 2005 m. vyko rajoninė ekspedicija „Kunigo Antano Valantino takais“. Kunigas išrinktas Sidabravo seniūnijos 1997-ųjų Metų žmogumi, 2003 m. rajono savivaldybės renginyje „Gerumo šviesa“ jam suteiktas Gerumo angelo vardas. 2005 m. name, kuriame kunigas gyveno, atidarytas memorialinis kambarys. 2009 m. Sidabravo seniūnija

Laiko permainas atlaikęs vadaktiškių paminklas Vytautui Didžiajam gyvenvietės centre

Vadaktų Šv. Agotos bažnyčios varpinė su lenkų dovanotu varpu

paskelbė Antaną Valantiną Vadaktų krašto tūkstantmečio žmogumi. 2010-ųjų rugpjūčio 28-ąją Vadaktų pagrindinė gatvė pavadinta šio šviesuolio vardu.

Vadaktai turi išskirtinį praeities liudininką – paminklą Vytautui Didžiajam. 1930-aisiais, pažymint šio Lietuvos kunigaikščio mirties 500 metų sukaktį, tame krašte pastatyti du paminklai – Vadaktuose ir gretimame Genių kaime. Vadaktų paminklo iniciatoriai buvo Jonas Damaševičius, Petras Gurskis ir Vadaktų mokyklos mokytojas Vytautas Sukauskas. Paminklą pašventino klebonas Mykolas Paškevičius, dalyvaujant parapijiečiams, bažnyčios chorui bei svečiams. Abu paminklai, išlikę per visas pokario audras, ir šiandien byloja apie garbingą Lietuvos ir Vadaktų krašto istoriją. Prie Vytauto Didžiojo paminklo miestelyje nuo 1989 m. rengiami Lietuvos valstybės atkūrimo dienos – Vasario 16-osios – minėjimai.

Vadaktai turi ir kitų reikšmingų paveldo objektų – yra išlikę buvusio čionykščio dvaro pamatai bei motorinis malūnas. Gaila, abu jau nyksta, bet galimybių tai sustabdyti, išsaugoti vis nesurandama.

Vadaktus garsina *Camino Lituano* – Šv. Jokūbo kelias per Lietuvą, piligriminis, turistinis, pažintinis maršrutas, prisijungiantis prie Europos Šv. Jokūbo kelių tinklo. Šis kelias, besitęsiantis per Vadaktus, kasmet pritraukia daug piligrimų. Gyvenvietė turi įkurtus piligrimų nakvynės namus.

Šis miestelis yra plačiai nuskambėjęs ir dėl praeityje jame nutikusio skaudaus atvejo – mažai vadaktietei mergaitei nelaimingo atsitikimo metu 1983 m. vasarą šienapjove buvo nupjautos kojelės, bet unikalios operacijos Maskvoje metu mažylė buvo išgelbėta. Apie tai rašė ir Vadaktų vardą minėjo ne tik Lietuvos, bet ir kone viso pasaulio spauda.

Vietovei kaip ir žmogui lemta ir džiugių, ir skaudesnių įvykių, momentų, iš viso to ir dėliojasi jos

praeities paveikslas. Šiandien Vadaktai – nedidelis miestelis, turintis 137 gyventojus, savo bendruomenę. Čionykštis jaunimas sportuoja įrengtoje lauko treniruoklių aikštelėje, bendrauja tarpusavyje ir su kitų amžiaus grupių žmonėmis, taip natūraliai įsiliedamas į visą bendruomenės veiklą. Atnaujinta sportinė veikla pritraukia mėgėjų iš kitų kaimo bendruomenių, čia rengiamos sporto šventės, bendruomenių varžybos. Taip pat vyksta tradicinės šventės, tarp kitų – kraštiečių sambūriai, kai paminimos istorinės miestelio sukaktys, pasveikinami jubilatai, pagarbos nusipelnę žmonės. Stengiantis įamžinti praeitį, kad jaunoji karta žinotų ir prisimintų miestelio istoriją, išnykusiems kaimams atminti atidengta memorialinė lenta. Gyvenvietė vis gražėja, nes daugėja sodybų šeiminkų, kurie pavyzdingai tvarko, puošia aplinką. Seniūnijos dėka jau išasfaltuotos gatvės. Veikia Genių žemės ūkio bendrovė.

Vadaktiečiai myli savo kraštą ir žinomi kaip nuoširdūs, atviri, paprasti, darbštūs, vaišingi žmonės.

**Autorės nuotraukos;
titulinėje – Vadaktų miestelio vaizdas**

Šiame name įrengtas šviesuolio, ilgamečio Vadaktų klebono A. Valantino memorialinis kambarys

ŠIRDYJE PASILIKĘ KAČIUŠKIAI

EDVARDAS BEINORTAS,
inžinierius architektas, Vilniuje gyvenančių kraštiečių sambūrio
„Pašušvėnai“ prezidentas

Šios mintys kažkam gal atrodys savotiška rauda, o kažką galbūt paskatins dar labiau branginti savo gimtinę net tada, kai jos nebėra.

„Po savo tėvų ir Dievo labiausiai turėtume mylėti tėviškę.“ Dr. Jonas Basanavičius

Kačiuškai (taip mes juos vadinome ir vadiname, nors kai kurie šaltiniai kaimą įvardija Kačiuškiais)... Daugel mūsų Lietuvėlėje yra puikių ir gražių vietų, daugel kraštų, kurie pagarsėjo senolių darbais bei žygiais, bet man išskirtiniausias atrodo būtent šis žemės ruoželis, apjuostas Šušvės kaspiniu, panašiu į slieką, besiraitantį ant meškerės kabliuko. Vandens tėkmė čia suformavo šlaitus, lankas, brastas, išsklotas

įvairiausiai akmenimis, akmenėliais, daubas, ramius užutėkius. Gretimas Giraitės miškas iš šiaurės užstoja nuo vėjų pagairių ir pūgų. Savo kalvomis, piliakalniais, kloneliais, lankomis ir pievomis, augmenijos įvairove išdabintas šis manosios gimtinės kraštovaizdis.

Pagal saulės insoliaciją, upės ir miško padėtį čia buvo labia patogi vieta gyvenvietei kurtis. Gal mažai kas žino, kad Kačiuškų kaimas yra pačiame Lietuvos

centre. Jis driekiasi kairiajame Šušvės krante, šalia Giraitės, nuo šiaurinio gyventojų Petravičiaus iki Dvylių malūno užtvankos. Pašušvio miestelis – už upės. Susisiekimai – du lieptai, dvi brastos, tiltas prie minėto Petravičiaus sodybos, taip pat valtimis. Jeigu skriestuvo adatą įbestume į kaimo centrą ir įsivaizduotume žemėlapyje apibrėžią apskritimą, pastebėtume, kad nuo to taško vienodi atstumai iki Kėdainių, Panevėžio, Raseinių – maždaug 45 kilometrai. Pagal tradiciškai įsitvirtinusių skirtumus, žmonių charakterių bruožus, tarmę, namų tipą, valgio gaminimo ypatumus šis dabartinės Grinkiškio seniūnijos kaimas priskiriamas Aukštaitijai.

Mūsų Kačiuškams labai svarbūs 1584 metai. Būtent tada jie pirmą kartą paminėti rašytiniuose šaltiniuose. Geras jaudulys apima, pagalvojus, kiek jau šimtmečių žinomas tas mažytis žemės lopinėlis... XVI a. istoriniai šaltiniai, užfiksavę netolimą Pašušvio miestelį, aplinkinių žemių konkretesnio pasiskirstymo neįvardijo. Metai bėgo, žmonių kartos keitėsi, todėl dabar jau labai sunku beatsekti, kas kam priklausė. Viena aišku: viskas sukosi apie bažnyčios statybą. Remiantis knygoje „Grinkiškio kraštas“ (Radviliškis, 2011) pateiktais duomenimis apie XVI a. situaciją, Pašušvio kaimo žemės su apylinkėmis tada priklausė Vnučkoms. 1524 m. jie dovanavo bažnyčios statybai 17 valakų žemės už Šušvės upės: Bagdoniškes – 5 valakus, Vedreikių kaimą, Kostiuškus – 4 valakus kartu

su ten gyvenančiu Kosčiuška Griciumi. Atrodo, kad nuo šios pavardės ilgainiui ir kaimas pavadintas Kačiuškais ar Kačiuškiais.

Pašušvio bažnyčios ilgoje istorijoje būta sudėtingų etapų, konfliktų su kalvinais, netgi teismų. 1665 m. šiuos maldos namus katalikams pavyko atgauti iš kalvinų. Šiandien Pašušvio Visų Šventųjų bažnyčia atnaujinta, suremontuota, čia bendrai maldai renkasi tikintieji iš visos parapijos, kurios sudėtyje – ir manieji Kačiuškai.

Kaimo gyventojai nuo seno buvo pamaldūs. Pašušvio bažnyčioje vykdavo du didieji atlaidai: Škaplierna liepos vidury ir Šv. Baltramiejaus rudenį, gandrums išskrendant. Per atlaidus šventorius būdavo pilnutėlis. Skambus varpo garsas sukviėdavo maldininkus net iš tolimesnių vietovių. Susitikimai, kalbos, *kermošavi* saldainiai, geltoni naminiai ledai, sausainiai – tai vis atmintin įsirėžę vaikystės vaizdai. Po maldos, kapų aplankymo atsisveikindavome iki kito karto ir vėl išskubėdavome į savo namų kasdienybę, tikėdami, kad joje kiekvieną – didelį ir mažą – lydės melstoji Dangaus palaima. Jau nuo rugpjūčio vidurio būdavo ruošiamasi vykti ir į garsiuosius atlaidus Šiluvoje, pagerbiant XVII a. pačioje pradžioje ten įvykusį stebuklingą Švč. Mergelės Marijos apsirėškimą. Į tas iškilmes Sofijos ir Vlodo Beinortų, mano tėvų, šeimos vežimas kasmet išjudėdavo dar su tamsa.

Darbymetis tėviškėje

Savo gryčių valgomųjų kampe kačiuškėnai buvo įsirengę altorėlius, skirtus Švč. Mergelei Marijai, sekmadieniais rinkdavosi bendrai maldai Pašušvio bažnyčioje, laikėsi senųjų religinių tradicijų, papročių. Mokėjo atitinkamomis progomis ir pasilinksminti, turėjo savų muzikantų, dainininkų. Ir mūsų pačių šeimoje, kurioje su tėvais augome trys broliai, vyriausiojo Algirdo pastangomis susibūrė kapela, grodavome ne tik namuose, bet ir vestuvėse, gegužinėse, vadinamuose kultūrnamiuose. Būdavo, vasaros vakarą, po šienapjūtės įtemptos dienos, žiūrėk, jau ir suskamba daina „Pjaun broliukai žalioj lankoj baltus dobilėlius...“ Dvibalsiu traukiama, ji toli nuskardendavo, širdis paglostydavo. Be dainos neapsieidavo beveik nė vienas didesnis darbymetis, koks metų laikas bebūtų. Šv. Kalėdos, Naujieji metai, Trys karaliai, šv. Velykos, o ir Juozinės, Joninės, Vladinės, Petrinės su Povilinėmis – kiek tų gražių, įsimintinų švenčių kaime būdavo... Dažnai vis su giminėmis, kaimynais pasibūnant būryje, išsikalbant, išsigodojant, tokiems susitikimams tai pas vienus, tai pas kitus susirenkant, su bažnyčios atleidų dienomis vis susiderinant.

Kaimas ir jo gyventojai – tai rišli bendruomenė, pilna savų papročių, senelių išminties, darželių margaspalvių gėlynų grožio ir įvairovės, sodų ir laukų erdvumo. Kiekvieno kaimyno džiaugsmas būdavo ir visų džiaugsmas, o nelaimė, rūpestis labai greit ir visus suburdavo užuojautai, pagalbai. Susitikus visada atsirasdavo apie ką pakalbėti, ką aptarti, pasipasakoti. Visa tai ir yra nevienadienės žmonių jungtys, saitai.

Kačiuškėnai pasižymėjo draugiškumu ir darbštumu, Kaimynai ypeč bendraudavo talkomis: per pavasarinis mėšlavežius, per šienapjūtę, javapjūtę, kuliųjų pervežimus arkliais į kiekvieną sodybą. O pats javų kūlimas virsdavo didele švente. Talkininkai tada pasiskirstydavo į darbo vietas, motoras „Blactoxi“ diržu užsukdavo kuliąją taip, kad visiems tik spėk darbuotis. Po įtempto darbo – maudynės, vaišinimasis sodybos šeimininkų naminiu miežiniu alučiu, gražiai parudintu karštais akmenimis ir apynių sruogomis. Ant stalo ajerais kvepėdavo juoda ruginė duona, seilės tįsdavo nuo rūkytų lašinių ir dešrų. Ilsėdamiesi, užkandžiaudami talkininkai aptardavo derlių, darbus, numatydavo, pas ką ir kada bus kita talka.

Įtemptų, daug prakaito reikalaujančių darbų kaime niekada netrūkdavo. Užtat rudenį aruodai būdavo pilni grūdų, daržinės – šieno, tvartai – šiaudų paklotų gyvuliams, o sodiečių stalas – sotus. Žiema yra ramybės metas, bet ir tada atsirasdavo ką veikti, nes reikėdavo pasirūpinti šeimos aprėdais: austi, siūti, megzti. Tą darydavo kiekvienoje gryčioje.

Ūkininkavimas – namudinis, tad kaip prasimanyti

pinigėlių? Kaimo kiemai po žiemos būdavo pilni gyvulėlių, paukščių. Paauginti viščiukai, pintinė kiaušinių, primušta sviesto, nuo savų poreikių likusi grietinė – visa tai keliaudavo į Grinkiškio turgų. Vienas kitas sodietis veršelio mėsytės ar riebesnę vištaitę net į Rygą miestiečiams nugabendavo. O turguje – prekyba, derybos, pajamos. Ne tik – dar ir susitikimai, pokalbiai, bendravimas, pažintys.

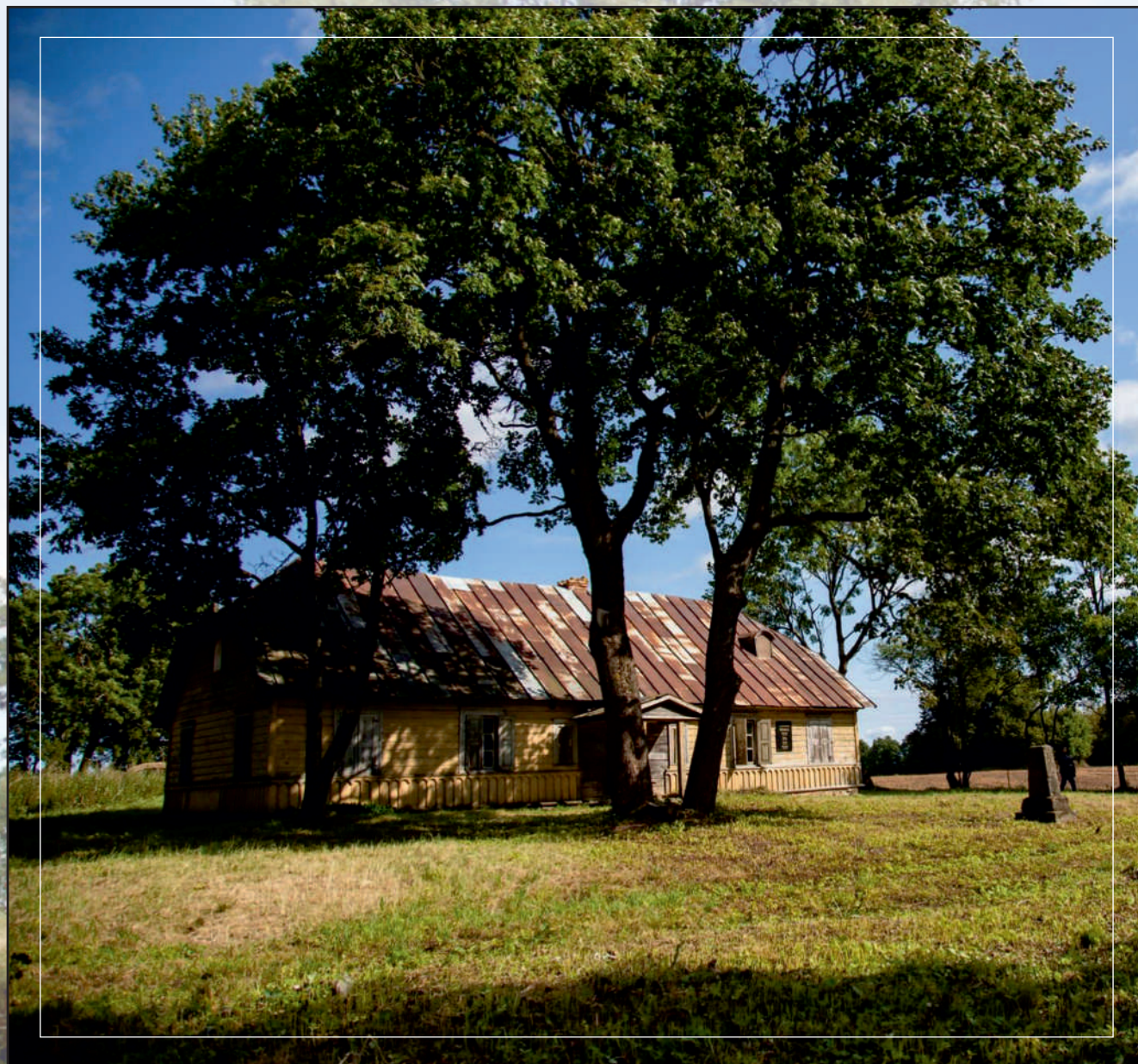
Mano vaikystės metų ir jau kiek paūgėjusiojo prisiminimuose kaimas atrodė jau visiškai susiformavęs, sodybos su pastatais išsidėsčiusios taip, kad sudarė viensėdijų kraštovaizdį. Apsukresnieji stogus dengė skiedromis, ūkinius pastatus, tvartus – šiaudais, nes taip būdavo šilčiau gyvuliams žiemoti. Puošmena – sodai, gėlių darželiai. Rodos, atmintyje net jų tikslią vietą, vaizdus teberegiu, su sodiečiais susitinku...

Kačiuškių sodybos statėsi Giraitės pamiškėje, saulėtoje, vaizdingoje įkalnėje. Tokios nuokalnės žiemą vaikams, paaugliams teikdavo daug džiaugsmo leistis rogutėmis ar slidėmis. Vasarą miško aikštelėse priaugdavo vešlios žolės, užtekdavo ganyklų kačiuškėnų gyvuliams. Rudenį gyventojai ten traukdavo grybų, tarp kurių vyraudavo rudmėsės (mūsiškai – *ruduokės*), tik baravykų rečiau kam rasti pavykdavo. Rinkdavo ir ažuolų giles, kurias kepėdavo skaniai kavai.

1940–1958 metai mano atmintyje išliko kaip patys baisiausi. Žmonių santykiuose įvyko krizė: skundai, pavydas, trėmimai į Sibirą, žudynės, neapykanta... Visa emocijų amplitudė! Pati šlykščiausia! Iki šiol nesuprantu, kaip nuostabūs kaimynai, bičiuliai, giminės gali taip klastingai pasikeisti, tiesiog persiversti, kodėl, dėl ko...

Laikas daug ką užglaisto, apgludina, bet prisiminimai lieka. Vien prisiminimuose išlikę ir Kačiuškai – realybėje jų nebėra. Krūmokšniais užaugo kažkada beribiais atrode laukai, sunyko sodybos, amžinybėn išėjo tėvai, kaimynai. Tik Šušvė, visada buvusi turtinga visokiausių žuvų, srovėna kaip srovenusi, tebeošia Giraitė, stebinusi savo žvėrelių gausumu, tik pelkėse savo kurkimo, rodos, nė kiek nepakeitė varlės. Manoji tėviškė vis suskamba širdyje nostalgiskais kanklių, švilpynių ir skudučių garsais, pirmomis pavasariais parskrendančių paukščių trelėmis, augalijos žaluma ir įvairove, ataidi turiningomis senosiomis dainomis... To niekas ir niekada nepajėgus nustelbti, užtrinti, užmarštin nustumti.

**Ilustruota autoriaus tapytais paveikslais;
titulinėje nuotraukoje – Gimtoji sodyba**

**Įžymių kraštiečių kraštotylininko, fotografo Balio Buračo ir dailininko Jono Buračo gimtinė Sidarių kaime pernai įregistruota Lietuvos kultūros vertybių registre ir yra saugoma valstybės.
*Laimos Šlekienės nuotrauka***

**Koplystulpis pakeliui į Buračų sodybą, skirtas Jono Buračo 120-osioms gimimo metinėms. Kitais metais minėsime šio kraštiečio 125-ąjį gimtadienį.
*Almutės Petrylienės nuotrauka***

„AMSTERDAMO PELĖ“ PAKIRŠINIO DVARE

INA STUOGĖ,
dr., Baisogalos istorinio ir kultūros paveldo išsaugojimo
iniciatyvinės grupės narė

Šis pasakojimas – apie ELŽBIETĄ KARALIŪTĘ, Radviliškio rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centro, įsikūrusio Pakiršinio dvare, direktorę. Apie jauną kultūros darbuotoją, kuri rado laimę savame krašte ir jį garsina aktyvia veikla.

„Kelio galas“

Pakiršinys – Baisogalos seniūnijos vietovė, žinoma ne tik rajone, bet ir plačiau. Be kita ko, garsi savo senuoju, įdomią istoriją turinčiu dvaru. Jame nuo 2011-ųjų veikia Radviliškio rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centras. Pastarajame dabar ir darbuojasi Elžbieta Karaliūtė.

Į Pakiršinį dirbti ją pakvietė 2007-ųjų lapkričio 1-ąją

– ten buvusiems kultūros namams reikėjo naujo direktoriaus. Čia Elžbieta tada rado du kultūros darbuotojus, valytoją, stalą ir šimtą kėdžių. Kaip pati sako, vieta atrodė tikras „kelio galas“ liūdniausia prasme... O ir laukiančios pareigos kukliai, jaunai merginai, besimokančiai Šiaulių universitete dailės technologijų, atrodė „per aukštos“. Nebuvo lengva apsispręsti dirbti kaimo vietovėje. Visgi pasiryžo – kaip

pradėjo kasdien iš Šeduvos važinėti į Pakiršinį, taip iki šiol ir važinėja... Ir su vyru Pauliumi čia susipažino, gražią šeimą su juo sukūrė.

O buvo visko. Kultūrai skirtą pastatą reikėjo sutvarkyti, rūpesčių kėlė vietos jaunuoliai, padauginavę alkoholio ir ranka modavę į tvarkos reikalavimus... Visgi jaunajai direktorei pavyko. Ji pradėjo kviesti žmones mokytis įvairių amatų, kartu su kolegomis organizuoti renginius, ir Pakiršinio dvaras vėl atgijo, vėl skleidžia žmonėms kultūros šviesą, traukia juos būti jaukioje aplinkoje.

Pas Elžbietą žmonės ateina net su netikėtais klausimais, pavyzdžiui, kaip įveikti kolorado vabalus, prašo padėti sutvarkyti dokumentus, daugelio kitų reikalų, problemų atvejais. Dabartinė Pakiršinio dvaro šeimnininkė geba visada vienaip ar kitaip jiems pagelbėti, kartu pakviečia į kultūrinius renginius ar ko nors naujo amatų centre išmokti. O kur dar jos sumanyti patrauklūs festivaliai, plenerai... Jauni, ir vyresni žmonės, kartą gal tik iš paprasčiausio smalsumo užsukę į vėl prikeltą dvarą, paskui jau nebeužmiršta to kelio, renkasi ten, kad pabūtų drauge, pabendrautų, kad pasimokytų „prisijaukinti“ molį, vilną, medį, vašką. Kai kurie entuziastai net iš Baisogalos atvažiuoja.

Paveldėta ištikimybė menui

Elžbietos Karaliūtės visa šeima linkusi prie meno. Vyras Paulius darbuojasi Baisogalos kultūros centre – dainuoja tenykščiame „Dainorių“ ansamblyje ir jam vadovauja. Vyresnioji dukra Adelė muzikuoja ir dailiai piešia. Neatsilieka ir mažoji Barborytė. Elžbietos mama Jūratė ir tėtis Kęstutis taip pat neabejingi menui, mama net bandė stoti į dailės akademiją, bet laikai tam dar nebuvo palankūs. Elžbietos močiutė puikiai megzdavo, verpdavo, siuvinėdavo, siūlus dažydavo, o senelis garsėjo kaip kryždirbys. Jaunoji šeima ir dabar gyvena Šeduvoje išlikusiuose senelių namuose, kurių kiekvienas kampas atgaivina brangių prisiminimų.

Nuo jaunų dienų Elžbieta pamėgo fotografuoti, istorijas apie dvarus, malūnus. Net išskirtinį albumą, pilną malūnų nuotraukų, turi. Juo domėjosi ir specialistai, nes tik ten užfiksuoti jau išnykę kai kurie Radviliškio krašto malūnai (pavyzdžiui, Kubiliūnų, kiti). Vieną pavasarį nuvykusi į Olandiją pasigėrėti žydinčiomis tulpėmis, Elžbieta ten išvydo nuostabių malūnų ir sujaudinta tokio įspūdžio ištara: „Jaučiuosi kaip Amsterdamo pelė, gyvenanti malūne...“ Gal nuo tada, o gal dar jaunystėje dirbant padavėja Šeduvos malūne, atsirado ir vis stiprėjo tas jos susidomėjimas malūnais, jų paslaptimis ir kipšiškomis istorijomis.

Gabiajai tautodailininkei pavaldūs įvairūs kūrybos žanrai

Etninės kultūros ir amatų centro vedamosė edukacijose direktorei tenka pabūti ir geležinkelio darbuotojos vaidmenyje

Anas netikėtas, smagus savęs palyginimas su malūne nuolat gyvenančiu gyvūnėliu – lyg jos aistringo nemažėjančio pomėgio moto...

Elžbieta kartu su šeima kuria įstabią, saulėtą aplinką savo sodyboje „Molinė saulėgraža“. Žmonės ten užsuka pasigrožėti kerinčiu saulėgražų lauku, jame įrengtais pasivaikščiojimo takais, apžiūri eksponatus, ragauja čia pat padarytos chalvos ir fotografuojasi su svetingais šeiminkais. Lietuvos televizija susuko reportažą apie šią išskirtinę sodybą su muziejumi po atviru dangumi.

Elžbietos gebėjimų ir talentų neišvardytum. Ji – žinoma tautodailininkė (Tautodailininko vardas suteiktas 2012 m.), rengia parodas ir pati jose pristato savo sukurtas grožybes, fotografijos darbais yra iliustravusi ne vieną leidinį, aktyviai įsijungusi į Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio skyriaus veiklą, sulaukusi įvertinimų, pelnusi apdovanojimų.

Nesenkanti idėjų versmė

Šios kūrėjos įvairiapusiškumas atsispindi visoje jos veikloje. Kaip ne vienas pasako, ji – tikra idėjų, iniciatyvų versmė, kurios nepristabdo joks sausmetis, jokie slenksčiai. Didele dalimi todėl ir jos vadovaujamas Etninės kultūros ir amatų centras taip sėkmingai gyvuoja. Po šiuo stogu glaudžiasi daugybė

Pamokyti tradicinių amatų Elžbietai Karaliūtei (kairėje) – ir įdomu, ir malonu

Su darbuotojais (Elžbieta Karaliūtė – trečia iš dešinės)

vietinių amatininkų bei jų sukurtų gaminių. Centras yra rajono savivaldybės biudžetinė specializuota kultūros įstaiga, kuri sudaro sąlygas išsaugoti ir atgavinti krašto tradicijas, papročius, senuosius amatus. Kultūros įstaiga organizuoja edukacines programas, išsaugančias tautos sukurtas vertybes, gyvąsias tradicijas, senolių amatus, įtraukia įvairaus amžiaus Radviliškio rajono gyventojus. Elžbieta su savo dešimties žmonių kolektyvu išsijusę darbuojasi, garsindami kraštą, Baisogalos seniūniją, savą kaimą ir jo dvarą. Sukurtos net 28 (!) edukacinės programos, su kuriomis keliaujama per Lietuvą. Viena iš tų programų skirta geležinkelio istorijai – talentingo konditerio Edvardo Šimkevičiaus tortų degustacija, kurios siužetas su traukinio palydove ir keleiviais dalyvius netikėtai nuveda į šio talentingo konditerio iš Baisogalos skanumynų rojų...

Radviliškietiniai ne tik važiuoja pažiūrėti, kaip Pakiršinyje dirba suburti tautodailininkai, kiti menininkai, kokia jų sukurtų dirbinių įvairovė – keramikinės puodynės, megztos pirštinės, odos gaminiai, medžio skulptūros, – bet ir patys noriai imasi jiems pasiūlomo išbandyti amato. Ką pavyksta sukurti, pristatoma parodose. Antai ir šiemet

Baisogaloje veikė Etninės kultūros ir amatų centro paroda „Lange“. Joje keramikos gaminius pristatė centro darbuotojai bei keramikos būrelio lankytojai: Toma Matulevičienė, Džiulija Džiaugienė, Lidija Mickuvienė, Regina Džiugienė, Rima Šyvokienė, Elena Baravykienė, Rasa Strolienė, Audronė Kudžmaitė.

Centras nuolat sulaukia lankytojų. Dauguma jų – rajono gyventojai, bet atvyksta ir turistų iš Biržų, Rokiškio, Klaipėdos, Kėdainių, Kuršėnų, Raseinių, būta svečių iš Latvijos, Švedijos, Australijos. Susidomėjusiųjų atgijusiu dvaru ir tenykšte veikia kasmet daugėja, žmonės patenkinti, galėdami ten pasigrožėti meno kūriniais, įsigyti keramikos, žvakių ar vilnos gaminių, kuriuose išpausta juos kūrusių žmonių rankų šiluma.

Varžytuvės dėl... šaltibarščių

Pakiršinio dvarą pradėjo garsinti ir Lietuvoje, Baltijos šalyse bei visame pasaulyje vienintelis lietuviškų šaltibarščių čempionatas. Jis surengtas antrą kartą ir sukviečia gausų dalyvių būrį. Patraukia, intriguoja jau pats renginio šūkis „Šaltibarščiai – karšties žmonėms!“ Unikalaus čempionato tikslas –

sukurti naują, lietuviškos virtuvės tradicijas puoselėjantį renginį, skatinant ekologiją bei atsakingą gamtos išteklių naudojimą, atrasti, pažinti Lietuvos kulinarinio paveldo skirtumus bei panašumus šalies regionuose. Šiemečiame čempionate taip pat dalyvavo daug gana išradingai savo komandas pavadinusių šaltibarščių gamintojų. „Didžiausio puodo“ laimėtojais tapo Šeduvos bendruomenė (komandą rengė Arturas ir Valentina Bačėnai). Be šaltibarščių gaminimo nuotaikingų varžytuvių, čempionato metu žmonės galėjo apžiūrėti senovinių automobilių parodą, pasiklausyti puikaus koncerto, pabendrauti. Tokių tad malonių galimybių ir įspūdžių suteikia ši įsitvirtinanti naujoji centro tradicija, kurios savotišku simboliu tapo tam patiekalui būdinga rožinė spalva.

Elžbietos vadovaujamas Etninės kultūros ir amatų centras kartu su Pakiršinio kaimo bendruomene džiaugiasi gražia draugyste su nacionaline Lietuvos turizmo skatinimo agentūra „Keliauk Lietuvoje“. Kaip šiemetės šventės išvakarėse nustebo centro direktorė, gavusi iš šios agentūros netikėtą rožinės spalvos siuntinį su kalnu dovanų, kurias išdalijo čempionate...

Šis populiarus renginys – išradingosios centro direktorės ir jos vyro, Pakiršinio bendruomenės pirmininko Pauliaus Kablo sumanymas. „Šaltibarščiai buvo gaminami jau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvaruose, o ir dabar sunkiai surastume šeimą, kuri jų negamina, ypač vasarą. Pradėjus tuo labiau domėtis, paaiškėjo, kiek daug įvairiausių šio patiekalo receptų esama, tad ir pagalvojome: kodėl nepasidalijus tomis idėjomis ir nesurengus smagios šventės Pakiršinyje?“ – apie unikalią iniciatyvą pasakojo Elžbieta.

Dvaro siela

Daugumai žinomas lakus posakis, kad lauke vienas – ne karys. Elžbietos Karaliūtės atvejis įrodo ką kita. Juolab kad ji ir nėra vieniša visoje toje įvairioje, gana plačioje kultūrinėje veikloje. Entuziastė bendram darbui, nusižymėtiems prasmingiems kultūros tikslams sutelkusi patikimą komandą, geranoriškų talkininkų, savo laisvalaikį prasmingesniu padaryti nusiteikusių gyventojų. Kūrybinga, trykštanti energija, idėjomis, gebanti įdomiomis veiklomis jungti žmones ji vadinama Pakiršinio dvaro siela.

Jaunas žmogus rado savo vietą, pašaukimą gimtajame krašte, kaime, kurį pati kažkada apibūdino kaip „kelio galą“. Elžbietos nueitas beveik penkiolikos metų darbo kelias įrodo, kiek daug galima nuveikti kuriant, puoselėjant savojo krašto tradicijas, prikeliant naujam gyvenimui senuosius amatus, vaikų širdelėse uždegant meilę savo tautai, jos vertingam paveldui. O Elžbieta Karaliūtė kartu su kolegomis, vyru Pauliumi

jau audžia sparnuotas mintis apie naujus renginius, parodas, ruošiasi naujiems kūrybiniais sumanymams...O pastarųjų, kaip sakoma, pilnos kišenės. Kaip ir noro viską įgyvendinti žmonių labui.

Puikus, įkvepiantis pavyzdys jaunimui, kaip galima suderinti savo polėkius, svajones su darbu gimtinei, savo Tėvynei Lietuvai.

Autorės pateiktos nuotraukos; titulinėje – Elžbieta Karaliūtė su vyru Pauliumi ir dukromis Adele, Barbora prie savo sodybos saulėgražų lauko

Pakiršinio kultūros įstaigos direktorei apdovanojimą už ryškų indėlį Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio skyriaus veikloje šiemetį rudenį įteikė rajono savivaldybės mero pavaduotojas Vytautas Krikščiūnas

ACH, TIE SMAGIEJI „ŠEDUVOS BERNAI“...

EDITA VARNECKIENĖ,
kraštiečių

Šeduvos liaudiškos muzikos kapelos koncertai jau ne dešimtimis, o šimtais skaičiuojami – taip aktyviai ir plačiai ši miestą garsina jo savotišku ženklų tampantis scenos mėgėjų kolektyvas, šeduvių su pasididžiavimu tarmiškai vadinamas „Šedvos bernė“.

Liaudiškos muzikos kapela „Šeduvos bernai“ susibūrė 2002 metais visiškai netikėtai. Tada jau gerai Lietuvoje žinomo etnografinio ansamblio „Šeduva“ vadovė Emilija Brajinienė, visų vadinama Šeduvos Baba, daliai šio kolektyvo narių pasiūlė dalyvauti televizijoje organizuojamose kapelų varžytuvėse „Duokim garo“. Žvilgsniai nukrypo į ansamblyje šalia senimo, vadinamo „ąžuolais“, suburtą jaunimą. Tarp tokių buvo Kęstutis Antanas Bartkus, Valdas Budinavičius, Albinas Lukoševičius, Remigijus Peleckis ir Gintaras Rutkauskas, ansamblyje dalyvavę su žmonėmis ir vaikais: drauge grojo, šoko, dainavo. Jie ir tapo „Šeduvos bernais“. Tokį pavadinimą

sugalvojo panevėžietė etnomuzikologė Lina Vilienė. Šeduvos Baba naujai liaudiškos muzikos kapelai parinko tinkamą romansų, kitų tose apylinkėse skambėdavusių senųjų dainų programą. Kaip prisimena ilgametė tenykštė kultūros darbuotoja Izolina Stanulienė, „visi „bernai“ grojo iš klausos – be specialaus muzikinio pasiruošimo, repetavo kūrinis, neturėdami natų. Patys ir instrumentais apsirūpino – be rėmėjų, be finansavimo.“

Taip sulipdyta kapela tais metais, pačių jos narių nuostabai, laimėjo net šešių televizijos varžytuvių laidose ir tapo „Duokim garo“ nugalėtojais. Nors iš pradžių kapelos vyrai galvojo tik kokį kartą kitą

pasirodyti panašiuose konkursuose, koncertuose ir išsiskirstyti, grįžti prie to, nuo ko pradėję, jiems nebeišdegė. Jų atliekamos dainos dėmesį patraukė unikalumu, dauguma buvo iš Šeduvos krašto, rinktos ir kolektyvui patikėtos Emilijos Brajinskienės.

Klaudytojų auditorijos, tokio pobūdžio renginių organizatoriai „berną“ jau nebepaleido. Pylėsi kvietimai koncertuoti visoje Lietuvoje. 2008-aisiais šeduviai dar kartą nugalėjo „Duokim garo“ (tuomet „Gero ūpo“) varžytuvėse. Kolektyvas darėsi vis populiarsnis, koncertavo Lenkijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Jungtinėje Karalystėje, JAV. Pastarojoje šalyje kunigo Gintaro Joniko kvietimu gastroliavo dešimt dienų, grojo ir dainavo Bostono, Vašingtono, Detroito, Čikagos lietuvių bendruomenėse, o Vasario 16-ąją šventė net Lietuvos ambasadoje Vašingtone. Kapela dalyvavo Lietuvos radijo ir televizijos laidoje „Lietuviškų dainų dešimtukas“, nusifilmavo vaidybiniame filme „Moterys meluoja geriau“, Šiaulių garso įrašų studija jos atliekamus romansus įrašė į kompaktinę plokštelę. Plačiai pamėgto kolektyvo istorijai papasakoti 2021 metais LRT paskyrė visą „Duokim garo“ laidą.

Etnomuzikologė Lina Vilienė, šeduvių kapelai sugalvojusi pavadinimą, ir kolektyvo vadovas Gintaras Rutkauskas. 2021 m.

Koks ir kur bebūtų koncertas – visur kapela išsiruosia tik tada, kai gali visi nariai. Susiderinti nėra visiškai paprasta, nes tai šiems vyrams tėra laisvalaikio pomėgis, malonus užsiėmimas ir atgaiva po tiesioginių darbų, kurių turi kiekvienas. Repeticijoms vakarais ar savaitgaliais jie mėgsta burtis pas Valdą Budinavičių, gyvenantį vieniemyje, Remigijaus Peleckio pirtelėje ar vadovo Gintaro Rutkausko lauko pavėsinėje. Į koncertus „Šeduvos bernus“ dažnai lydi žmonos. Atžalos kartu nebevažiuoja, nes suaugo, dauguma jų jau turi savo šeimas. Muzikantai kartais pajuokauja, kad netrukus kartu galės vežtis anūkus, kaip anksčiau visur veždavosi vaikus.

Kapela savo podėliuose turi galybę dainų (natų – nė vienos!), tačiau atlikti renkasi tik gražiausiai skambančias, labiausiai širdis glostančias, atrodančias vertingiausiomis, rečiausiomis, įdomiausiomis. Todėl jų repertuaras vis „juda“: vieni kūriniai atidedami, kiti naujai įtraukiami. „Bernų“ atliekama daina „Parašyk man laiškėlį“ tapo hitu. Be jos neapsieina per televiziją ir radiją transliuojami pageidavimų, sveikinimų koncertai, o jei realiuose susitikimuose nesudainuojamas „laiškelis“, žiūrovai kartais suabejoja, ar čia tikrai buvo tie patys „bernai“...

Išskirtinės „Šeduvos bernų“ dainos, įsimenantis ir jų įvaizdis: kepurės, liemenės, chromo batai, galifė kelnės, juostos, drobiniai marškiniai (susidėvėjusius juos teko pakeisti naujai siūtais)... Kas iš artimųjų paveldėta, kas padovanota, kas geradarių senosiose kraičio skryniose surasta... Bet viskas – su mintimi, senųjų to krašto tradicijų paženklinta. Sakysim, šelmiškai iš kepurėlių kyšančios gėlės. Jos tarsi koks antspaudas kapelos dainoms apie jaunystę, meilę, tarsi patvirtinimas, kad scenoje – tikri bernai, nors jau ir metuose...

Panašiai ir su šių atlikėjų batais, kurių per laiką visi sukaupe net tokiai solidžiai atsargai, kad, kaip patys juokauja, apautų „kareivių pulką“. Vienas avi tėvo paliktus batus, kitas – per savo vestuves dovanų gautus, kapelos gerbėjai irgi nešykštūs – nemažai jų pridovanojo.

O iš viso to susidarantis bendras vaizdas, autentiškas pasirėdymas – tiesiai pataiko į kapelos pavadinimo ir savojo krašto senųjų tradicijų „dešimtuką“!..

Kone anekdotiškos instrumentų, kuriuos įvaldė šie nuotaikingieji muzikantai, istorijos. Štai surasta gerokai aplūžusi basetlė buvo juvelyriškai suklijuota, nudažyta, kantriai nublizginta ir sėkmingai leidosi į savo antrąjį gyvenimą. Būgnas, irgi gerokai aplopytas, – gauta dovana. Iš kažkokio pobūvio į kapelą parkeliavo armonika. Teko atsiprašyti spintoje

ilgai užmesto smuiko, nušluostyti nuo jo visas dulkes ir mokytis pravirkdyti...

Tad kas gi jie, tie smagieji vyrai, visa tai padarę, savyje sujungę ir taip noriai kitus linksminantys, savo krašto kultūrinį paveldą kitiems parodantys?

Kaip jau minėta, „Šeduvos bernais“ nuo pat kapelos sukūrimo buvo Kęstutis Antanas Bartkus, Valdas Budinavičius, Albinas Lukoševičius, Remigijus Peleckis ir Gintaras Rutkauskas.

Gintaras

„Šeduvos bernų“ balsingasis vadovas, įvaldęs daugelį muzikos instrumentų. Gimė ir augo Panevėžyje, tačiau vaikystei didelę įtaką jam padarė vasaros ir savaitgaliai, praleisti Kėdainių rajone pas senelius. Ten niekada netrūkdavo muzikos, būdavo dainuojamos lietuvių liaudies dainos. Tokia aplinka, suprantama, Gintarui darė poveikį. Tėvai, pastebėję vaiko muzikalumą, išleido į muzikos mokyklą. Ten Gintaras mokėsi groti akordeonu, tačiau dabar šis patraukia retai – kapeloje griežia armonika, o namuose vis į rankas paima savo penkiasdešimtmečio proga dovanų gautą bandoniją.

Pabaigęs aštuonias klases, Gintaras mokėsi Panevėžio Jono Švedo pedagoginėje mokykloje ir įgijo saviveiklinio pučiamųjų instrumentų orkestro vadovo, vaikų muzikos mokyklos mokytojo specialybę. Besimokydamas susipažino su būsima žmona Inga ir nusprendė šeimą kurti Šeduvoje. Pradėjo dirbti Radviliškio rajono Raudondvario kultūros namuose kartu su Emilija Brajinskiene. Žinoma kultūrininkė ji

tuoj pakvietė į pačios suburtą ir vadovaujamą etnografinį ansamblį „Šeduva“. Gintaras su žmona Inga, kaip ir kai kurios kitos šeduvių šeimos, vaidino ir Šeduvos kultūros namų humoro grupėje „Sprandžina“, kuri sėkmingai skynė laurus įvairiuose konkursuose, apžiūrose. Vėliau Gintaras dirbo Lietuvos policijoje, po to įgyvendino savo svajonę ir šiek tiek pabuvo tolimųjų reisų vairuotoju. Nors darbinėje veikloje su muzika jau neturėjo nieko bendro, ryšio su etnografiniu ansambliu nenutraukė. Kaip minėta, ten kartu nusivadino ir savo žmoną. Vėliau į ansamblio veiklą įsijungė ir kiti būsimi „bernai“ su šeimomis. Aktyviai prisidėta filmuojant „Šeduvių vestuves“, „Sekmines“, kita. Visiems patiko tokia kultūrinė veikla, pomėgio dovanojamas bendravimas. Susibūrus kapelai, prireikė, kad kažkas organizuotų, derintų, planuotų koncertinę veiklą. Komanda vieningai nusprendė, kad to vadybinio darbo turėtų imtis Gintaras.

Šiandien jis groja ir kai liūdna, ir kai linksma. Jei ne su kapela, tai su penkiais mažais anūkais.

Remigijus

Remigijus Peleckis baigė Radviliškio 5-ąją vidurinę mokyklą (dabar Gražinos pagrindinė). 8 metų pats nusprendė lankyti muzikos mokyklą. Ten ir prasidėjo jo, kaip smuikininko, kelias. Tačiau besimokydamas prarado potraukį... smuikui. Norėjo tai net mesti, bet visgi baigė tą klasę. Prie muzikos grįžo tik 1985-aisiais, kai įstojo į tuometinę Radviliškio profesinę technikos mokyklą. Tada ėmė groti ne, ne smuiku, o kitais instrumentais, nes buvo pakviestas į tenykštį

„Šeduvos bernų“ koncerto akimirka

pučiamųjų orkestrą. Šioje mokykloje jis mokėsi vaisių ir daržovių auginimo meistro specialybės. Dalyvaudavo įvairiuose renginiuose, sporto varžybose. Buvo grupės seniūnas. Su pagyrimu čia baigęs mokslus, pasuko į Lietuvos žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultetą. O ten prasidėjo dar įdomesnis gyvenimas. Lankė folklorinį ansamblį „Dainava“, buvo studentų profsajungos pirmininku. Čia sutiko ir žmoną Nijolę, trečiame kurse abu susituokė ir jau trisdešimt metų eina bendru keliu. Augina keturis sūnus ir dukrą. Baigęs studijas, įsidarbino Radviliškio rajono žemės ūkio konsultavimo tarnyboje. 1998 metais apsigyveno Šeduvoje. Norėjo dainuoti ir šokti, patiko folkloras, tad paskambino Šeduvos Babai ir pasiprašė į jos kolektyvą. Ten sutiko Ingą ir Gintarą Rutkauskus, su kuriais iki šiol draugauja. Muzika Remigijui visada buvo ir yra puiki, prasminga laisvalaikio forma, tačiau ji netapo profesija. Jis – agronomas. Dirbdamas tiesioginį darbą, Remigijus tęsė mokslus ir apgynė žemės ūkio mokslų daktaro laipsnį. Dabar dirba UAB „ADAMA“ produktų plėtros vadovu Baltijos šalims.

Gintaras Rutkauskas savo kapelą
įamžino televizijos laidos
„Duokim garo“ svečių knygoje. 2021 m.

Groja smuiku, lumzdeliu, gitara, kanklėmis, triūba, trimitu. Remigijus yra geras sūnus, puikus vyras, šauniasis tėtis savo vaikams ir linksmiasis senelis anūkui. Laisvalaikiu, be kapelos veiklos, žaidžia badmintoną, mėgsta dviračių sportą, tinklinį, keliauja motociklu po Lietuvą, gražiai prižiūri sodybą ir joje daug ką sugeba įsirengti pats – pavėsinė, šulinys statyti jo paties.

Albinas

„Šeduvos bernuose“ basetle grojantis Albinas Lukoševičius gimė Kėdainių rajone, Sutkūnų kaime. Vidurinę mokyklą baigė Krakėse, po to mokėsi Pajieslyje, dar vėliau baigė Žemės ūkio akademiją. Į Šeduvos apylinkes atvyko pagal paskyrimą.

Ilgus metus Albinas dirba Radviliškio rajono Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio direktoriaus pavaduotoju. Etnokultūra jį lydi ne tik darbe, bet ir laisvalaikiu – jam patinka tradiciniai staliaus darbai, daug ką pats gamina iš medžio, ne vieną seną instrumentą prikėlė antram gyvenimui.

Albino su žmona Vitalija užauginti trys sūnūs jau senokai sukūrė savo šeimas, visi ir groja, ir dainuoja. Emilijos Brajinskienės ir Gintaro pakalbintas, prieš tris dešimtis metų Albinas įsitraukė į etnografinio ansamblio veiklą. Čia dainavo, šoko, o instrumentu groti ėmėsi tik suburtoje kapeloje.

Kestutis Antanas

Kęstutis Antanas Bartkus gimė Šilutės rajono Rugulių kaime. Mokėsi Guostagalio pradinėje ir Gelažių aštuonmetėje mokyklose, vėliau – Vabalninko žemės ūkio technikume, kur įgijo techniko-mechaniko specialybę. Besimokydamas sau atrado muziką, pradėjo groti bosine gitara vokaliniam ansamblyje.

Su žmona Laimute susipažino, kai ji atvyko dirbti pagal paskyrimą. Vėliau abu atsikėlė gyventi į Šeduvos pašonėje esančius Pakalniškius. Turi sūnų, dukrą ir tris anūkus, su kuriais leidžia laiką, jei tik nekeliauja su žmona.

Raudondvario žemės ūkio mokykloje pradėjęs dirbti vairuotoju, ne kartą į koncertus vežė Šeduvos etnografinį ansamblį. Tuomet Babos bei Gintaro ir buvo prikalbintas įsijungti į tą kolektyvą. Vėliau dirbo policijoje, atidavė jai 20 metų. Šiuo metu jis – Šeduvos miesto seniūnijos vyr. inžinierius komunaliniam ūkiui, tačiau su liaudiška muzika nesiskiria.

Kęstutis groja mušamaisiais instrumentais, armonika, gitara ir, kaip linksmi sakosi, „žmonos nervais“. Turi puikų humoro jausmą, todėl pasakodamas apie „Šeduvos bernus“ visada pasidžiaugia, kad su jais galima „pašposauti“. Kapeloje nuo pat pradžių, nes „smagu tokiame kolektyve pagroti, padainuoti, pabendrauti, atitrūkti nuo darbų rutinos“.

Valdas

Valdas Budinavičius kilęs iš Ukmergės rajono Statikų kaimo. Vaikystėje kartu su seserimi nuolat sukosi šalia mamos, kuri anuomet buvo kultūros namų direktore, todėl saviveikla Valdui niekada nebuvo svetima ar tolima. Dainavos kaime baigęs aštuonmetę mokyklą, Ukmergėje įgijęs mechaniko specialybę, jis su muzika rimčiau susidraugavo tik tada, kai pradėjo studijuoti Žemės ūkio akademijoje. Ten mokėsi inžinieriaus-pedagogo specialybės, tačiau daug laiko praleisdavo vokaliniam ansamblyje. Tada susipažino su savo būsima žmona Lilija, kuri ir priviliojo jį į Šeduvą. Čia jau trisdešimt metų Valdas puoselėja sodybą, tapusią ir hobiu, ir laisvalaikio praleidimo būdu, ir nemažu rūpesčiu, kad susodinti reti augalai klestėtų.

Su etnokultūra iki 1997 metų Valdas neturėjo nieko bendro, tačiau, Šeduvos Babos pakviestas dalyvauti etnografinio ansamblio veikloje, su muzika nesiskiria iki šiol. Kad ji tapo svarbia gyvenimo dalimi, paliudija ir Valdo pomėgis giedoti bažnyčios chore.

Barškučiais, rumbe kapeloje grojantis vyras vertina, kad su „Šeduvos bernais“ smagesnis laisvalaikis, kad kartu jie ne tik Lietuvą skersai išilgai išmaišė, bet ir nemažai pasaulio pamatė. Pats stebisi, kad šioje veikloje jau dvidešimt metų, bet čia pat ir to paaškinimą žino: „Bernai“ yra tiesiog įprotis ir gyvenimo būdas.“

Penki, skirtingų profesijų, atliekamų tiesioginių darbų atstovai, penki gabūs, aktyvūs entuziastai – vienas aistringas muzikos pomėgis, viena juos sujungusi originali kapela „Šeduvos bernai“. Toji, kuria pelnytai didžiuojasi šeduviai, visas kraštas, kurios kiekvienu pasirodymu, paskleidžiančiu folkloro spalvų, pasidžiaugia dažna širdis.

Kapelos archyvo nuotraukos; titulinėje – populiarumo nestokojanti liaudiškos muzikos kapela „Šeduvos bernai“. Iš kairės – Remigijus Peleckis, Valdas Budinavičius, Albinas Lukoševičius, Kęstutis Antanas Bartkus ir Gintaras Rutkauskas. 2018 m.

Muzika penkis jos entuziastus pavertė gerais draugais

IŠ MANO GYVENIMO

Tradiciniame žurnalo skyrelyje šįkart – susitikimas su kraštiete, pedagoge, muziejininke, kraštotyrininke, publiciste, visuomenininke, mūsų žurnalo talkininke MARIJONA BIRUTE KUDULYTE-NAVAKAUSKIENE, kurios žodis ir žiupsnis kūrybos paskirtas gimtinei ir Jums.

Gimiau ir augau netoli Šiaulėnų miestelio esančiame Mantviliškių kaime, Elenos ir Jurgio Kudulių šeimoje. Baigiau Šiaulėnų vidurinę mokyklą, Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą, tapau geografijos-istorijos mokytoja. Dirbau tik Raseinių rajono Betygalos vidurinėje mokykloje (dabar Betygalos Maironio gimnazija). Vadovavau įvairiems būreliams. 1988 m. įkūriau pirmąjį šalyje maironiečių būrelį, organizavau kelias jų stovyklas ir Betygaloje. Prisidėjau prie respublikinio maironiečių sąjūdžio ištakų Lietuvoje. Nuo tų pačių metų vadovavau ir jaunųjų geologų būreliui. Dalyvaudavome su mokiniais stovyklose, olimpiadose, konferencijose ne tik savo šalyje, bet ir už jos ribų, grįždavome su apdovanojimais. 1992-aisiais įkūriau Geologijos

muziejų. Šiuo metu esu Raseinių krašto istorijos muziejaus Betygalos filialo muziejininkė, vedu ekskursijas. Renku kraštotyrinę medžiagą, užrašau vietovardžius, legendas, kurių. Visą sudėliuju į knygas, kurių išleidau per 20. Jose – eilėraščiai, eiliuotos pasakos-vaidinimai, dokumentinės-istorinės apybraižos.

Rašyti pradėjau jaunystėje, girdėjau įdomių pasakojimų, pasakų iš savo artimųjų. Kiekvienas kiemo kampelis su pakibusiais rasos lašais, statomos molio, smėlio pilys man virsdavo gražiausiais rūmais, o ant namo aukšto apdulkėję voratinkliai besileidžiančios saulės spindulių žaisme mintis nukeldavo į spalvingą mistinį pasaulį. Augau šalia paslaptingos Sulinkų pelkės su didingomis rūko

pilimis. Eidama takeliu per Kalnugalį, gėrėjaisi žydra toluma, plačiomis žvyruobėmis, vėjo malūnu, ant kurio sparnų suposi ne tik vėjas...

Esu Žemaitijos rašytojų bendrijos, Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungos narė. Nesigiriu, bet malonu, kad turiu nemažai apdovanojimų, įvertinimų, tarp kurių – Nijolės Bataitytės-Glažės lietuvių literatūrinė premija (JAV, Los Andželas), Šiaulėnų seniūnijos ir Raseinių garbės piliečio ženklai, laidos „Gimtoji žemė“ Jorio apdovanojimas, ženklelis „Už nuopelnus Lietuvai“, kiti.

Nors gyvenu kitur, gimtoji Radviliškio žemė tebėra mano širdyje ir atmintyje kartu su čia prabėgusiomis dienomis, pažinotais žmonėmis, domiuosi, kas čia vyksta, kokios naujovės, vis pasidžiaugiu gimtinių sėkmėmis.

**Su geriausiais linkėjimais Radviliškio krašto žmonėms – Marijona Birutė Kudulytė-Navakauskienė
Betygala, 2021**

SULINKIŲ PELKĖS PASLAPTYS

Paslaptinga toji Sulinkų pelkė, gulinti po galingojo Kalnugalio kojom. Milžinas vis pašnairuoja jos pusėn, pašnairuoja, tačiau akys labiau krypta Šušvės link. Šioji gražuolė lyg gyvatė raitosi į pietus nuo kalno, vinguriuoja per pievas, plačias lankas, ranka vis pamosuodama, gano anteles. Tik ir girdisi: „Šiuš, šiuš...“ Kartą tos antelės ėmė ir nušiušeno į Sulinkų ežerėlį, iš kurio iškilo kelios pasakėlės. O gal viena kita legenda ten plaukiojo valtele? Paklauskime ir mes jų.

Sulinkų pilis. Daug pasakojimų sklido apie galingą, turtingą Sulinkų pilį, kartą atsidūrusią Sulinkų ežero dugne. Pilies valdovo dukra nesutiko ištekti už galingojo raganiaus, tad jis užbūrė pilį ir su visais jos gyventojais nuleido į ežero dugną. Kalbama, jog požemio rūmuose buvo labai gražu. Liptai vedė prie apvalios aikštės su kolonomis. Ant pakraščiuose stovėjusių suolų raitėsi nedidelės gyvatės. Keistos jos: viršutinė kūno dalis moters, apatinė – gyvatės. Ant laiptų pasitikdavo ne ką prastesni jauni vyrukai: pusiau žalčiai, pusiau žmonės. Tos būtybės linguodavo savo judriais kūnais, plaikstydavosi jų ilgi plaukai, žibėdavo karūnos...

Sulinkų ežero ranka. Kartais čia iškyla iš vandens ranka. Ji vis kažko ieško aplink, grabalioja. Nieko neradusi, ištiesusi delną, ilgam sustingsta. Atrodo, tikisi, kad kas delnan kažką įdės. Po kiek laiko dingsta. Žmonės kalba, jog ta ranka – užburta Sulinkų pilies princesė, taip nubausta už nedorą elgesį su žmonėmis, paukšteliais, kitais gyvūnais. Kai išpirks savo kalnę, jai

bus atleista. Aikštingoji princesė nugramzdintoje pilyje tik naktimis atgyja, virsta panele. Sako, ji galėtų ir anksčiau išsivaduoti iš bausmės, jei padarytų keletą gerų darbų: sutvarkytų pilį, išvaduotų kilpon patekusį žvėrelį, žiemą nuo alkio gelbėtų paukštelius... Bet ji tingi. O kas tokiai padės... Taip iki šiol ir vargsta toji ranka, pagalbos ieškodama. Ir šiandien Kalnugalis ją dar mato. Mato ir tie, kurie geras akis turi...

Pelkės žaltvykslės. Vos vieną pelkės žaltvykslę palieti, šalia tuoj atsiranda kitos – mėlynos, melsvos ugnelės, vaikštinėjančios Žiemkeliu, kuriuo anksčiau žmonės per pelkę žiemą keliaudavo į Radviliškį, Šiaulius. Dabar pelkės keliu zuja tos ugnelės. Jas išvydęs, net Kalnugalis išvertė akis – tikri dyvai! Žaltvykslės ėmė šokti, mikliai šokinėti nuo kupsto ant kupsto. Dar labiau už Kalnugalį sunerimo šalia gyvenę velniai: iš kur jos, ką ketina veikti?! Persigandę nulėkė pas Didįjį Tyrulį: gelbėk, padėk! O jis pečiais tik trukt, trukt: „Ką čia padarysi... Tegul laksto, tegul šoka... Pelkė didelė, vietos visiems užteks!“

Lakstyk, šokinėk ir tu joje. Tik akivarų saugokis, nes jie tave be ceremonijų kaptels ir į gelmę nusitemps...

Vaidenykai, šmėklos ir visokie tamsūs maurai. Tie nenaudėliai senolių pasakojimuose vis piešiami juoda arba pilka spalva. Mat beveik visi jie velkasi vien juodais arba pilkais rūbeliais. Vaidenykai, tie tamsūs šešėliai, labai pamėgo Sulinkų dvaro jaują. Kai tik vakaras, taip tie veikėjai cypu, cypu, šast ant plataus jaujos stogo ir paleidžia savo kakarines. Žmonėms girdint, tokį alasą užkuria, kad šiurpuliai per nugarą tik eina, eina...

Sykį smalsuolis mėnuo, tupėdamas danguje su žvaigždėmis, žiūrėjo, žiūrėjo į tuos sambrūzdį keliančius nenuoramas ir plept, plept sukrito į Sulinkų tvenkinį. Sujudo, sukrito tupintieji ant jaujos stogo. Visi griebė už tinklų – reik išgraibyti skenduolius! Išgriebė sukritusias žvaigždeles, sukabino ant medžio šakų. Labiausiai vargo, kol spurdantį mėnesėlį ištraukė. Tas vis spyriojosi, nepasidavė. Galop ištraukė ir tą dangaus gražuolį, ant jaujos stogo pakabino. O kad jau nušvito viskas aplinkui!.. Iš to džiaugsmo vaiduokliai rankomis ploti pradėjo, šešėliai net ratais ėjo. Maurai su tinklais iš akivarų traukė kitas žvaigždeles ir kabino prie Žiemkelio kelio, nes Voro žibinto ten jiems neužteko: kai naktis tamsi, jis silpnai tešviečia. Kas kita žvaigždėlės – dabar jos prie kelio švies ir kelionėn pelkės gyventojus kvies...

Sulinkiukai. Tų žaliųjų pelkės gyventojų nedideli būstai stovėjo ant Žiemkelio. Namelių sienos buvo peršviečiamos, labai gražios, sodriai žalios spalvos su gelsvu atspalviu. Prieš saulę jie tiesiog tviskėjo. Vieni stogai buvo iš nendrių, kiti – iš maurų, treči – samanom dengti. Mažosios sulinkiukės vilkėjo ilgom, pūstom,

šviesiai žalios spalvos suknytėm, vaikščiojo su karūnom arba nuometais ant galvų. Sulinkiukai vyrukai buvo pasirėdę irgi žaliais įvairių atspalvių rūbeliais, puoštais ryškiai geltonos spalvos apvadais. Ant jų galvų blyksėjo karūnos. Tie mažieji žmogeliai eidavo į pelkės vidurį, kur ant akmeninės aikštelės meldėsi Didžiajam žalčiui ir jo puošniajai karūnai. Sulinkiukai turėjo paliesti tą žalčio karūną, spindinčią ant nupjauto aštuonių metrų storio ažuolo.

Iš kur tie maži žali žmogeliai atsirado? Ogi tai milžino Sulinkio ir jo žmonos milžinės Meros palikuonys. Galiūnas nešė žemes su klumpėmis, formuodamas kalvas, ežeriukus. Ant kupros tempė per daug akmenų, tad be laiko sulinko. Paklauskite, kodėl sulinkiukai maži? Užėjus sausrai, jie vis mažėjo, traukėsi... Kai orai geri, vėl pradeda stiebtis aukštyn, tad, tikėkim, po kurio laiko tikrai jau pateisins milžinų vardus. O pats Sulinkis guli aukso karste Sulinkių kaime, prie pat Kalnugalio papėdės. Ir tegul sau miega tame Milžinkapyje. Jo milžinė pavirto į Meros upelį, vingiuojantį tarp Mantviliškių ir Nirtaičių kaimų.

Rūko namas. Tas grybo pavidalo namas stovėjo Sulinkių ežero saloje, jame Rūkas gyveno su savo pačia Migla. Namas kaip namas, tik jo visa viršutinė dalis labai švietė tamsią naktį – buvo pelkės švyturys. Visiems žvėreliams, paukšteliams tai buvo didžiulė pagalba – nakties metu jie neįkrisdavo akivaran. Senasis Rūkas turėjo gana ilgą barzdą, ūsus, plaukus. Būdavo, kai atsistos prieš vėją, tai plaukai vos ne po visą pelkę išsidraiko. O iš jų tarsi iš kokių gyslų imdavo skliski tirštas rūkas. Nereikėjo nė rūko maišelių atrišti, pelkė išnykdavo, apgaubta tirštos miglos. Mažiems Rūko ir Miglos vaikams nebuvo kada nuobodžiauti: jiems reikėjo maišelius pripilti to rūko ir užrišus sukabinti ant medžių šakų, kad prireikus būtų galima panaudoti. Vaikai mokėsi fantastines, didingas rūko pilis statyti. Kaip ir visi mažyliai, kai kurie kartais išdykaudavo, neklausydavo. Tokiam tada grėsdavo bausmė. Pririšdavo jį prie medžio, ir kadaruok taip visą dieną. O jei saulė kepinte kepina? Tada jau blogai, gali pats netekti galvos – išgaruos saulėkaitoj. Užtat Rūko vaikučiai pabiručiai stengėsi nenusižengti, stropiai mokytis. O rūku ir miglomis pasinaudodavo vaiduokliai. Jiems versdavo kaltę už tai, kad einantiems ar važiuojantiems Žiemkeliu matydavosi tik kojos ir galvos, lyg jie būtų be liemens, pečių...

Tokios tad būtos ar nebūtos šnekos sklendo apie paslaptinę Sulinkių pelkę, esančią Radviliškio krašte. Galima tikėti, galima ne, bet vaizduotei dažnai neįsakysi...

Sparnuočių daina

Žiūriu – mano delne
nukritus guli
grakšti sparnuočių daina.

Iš jos išsoko
svajonės net trys
ir čiupo į glėbį mano mintis.

Nubėgo pavasario keliu...
Sustojo prie rodyklės –
atgimimu tikiu.

Tapiau bangas

Man pozavo banga,
vėliau atbėgusi putota kita.

Rodė savo galybę
ir minties didybę.

Rodė klubų grakštumą
ir akių melsvumą.

Švelniai prakalbo sava kalba
sustojusios bangelės saulės take.

O aš veidus ilgai tapiau jų,
pakibus ant saulės auksinių grandžių.

Prie Žemygalos trijų ažuolų

Žemygalos dvaro dvasia
eina, vai eina sakralumo pilna.

Duoda ranką ji –
ima žydėti lelija vandeny.

Nubilda karieta,
linksmų ponų juoko pilna.

Prie trijų ažuolų
Maironį sėdintį regiu.

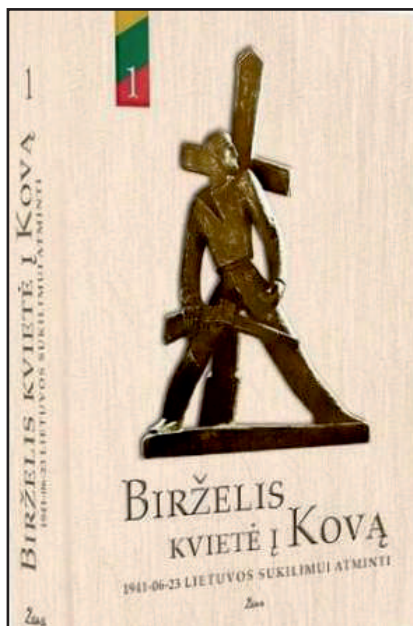
Poeto ranka kyla,
iš plunksnos

garbūs žodžiai byra,
Juos Laikas kilnoja.

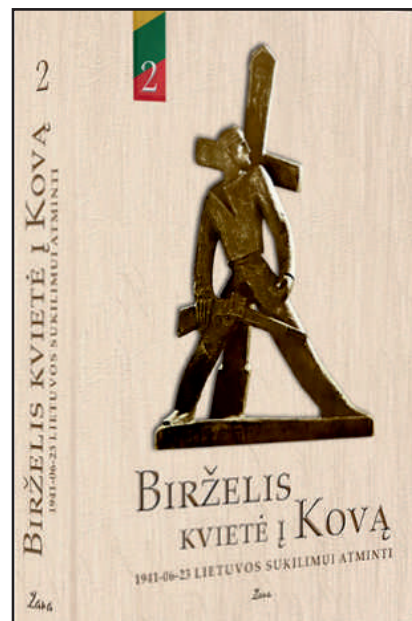
Dvaro dvasia ant legendos joja.

Autorės nuotrauka

NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

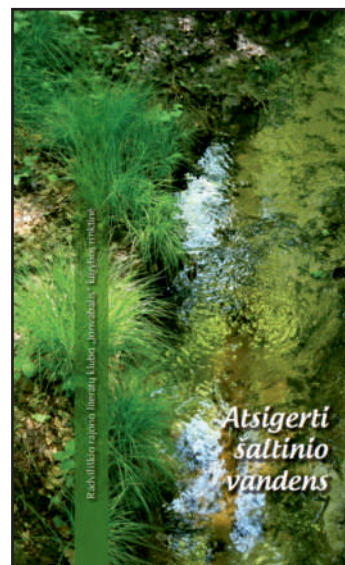
Birželis kvietė į kovą. 1941-06-23 Lietuvos sukilimui atminti. Sudarytojas Vidmantas Valiušaitis. T.1, Vilnius, 2021 m.

Birželis kvietė į kovą. 1941-06-23 Lietuvos sukilimui atminti. Sudarytojas Vidmantas Valiušaitis. T. 2, Vilnius, 2021 m.

Keliaukime po Radviliškio kraštą. Radviliškio VB Turizmo centro parengtas leidinys. Radviliškis, 2021 m.

Atsigerti šaltinio vandens. Radviliškio rajono literatų klubo „Jonvabalis“ kūrybos rinktinė. Utena, 2021 m.

KELIONĖ IŠ GIEDRAIČIŲ Į GRINKIŠKĮ (Eseistinis pasakojimas)

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS,
poetas, publicistas, kraštotyrininkas

Įvairiausių būna žmogaus kelionių. Ši – viena iš tų, kurios jungia praeitį ir dabartį, kažkada patirtus išpūdžius ir šiandienos nostalgiskus apmąstymus. Tai – minčių kelionė realybėje jau kitų minamais, bet per pačią širdį tebevingiuojančiais tėviškės takais.

Kur tik eitum, kur bekeliautum, vis tiek anksčiau ar vėliau teks sugrįžti atgalios. Tas pats kelias išveda, tas pats vieškelis parveda. Tokia realybė, toks asmeninės būties šauksmas ir kasdienio gyvenimo universalija.

Mintis veja mintį, atmintis sugrąžina atmintį, ir nejučiomis stabtelti ties didžiąja kaimo kryžkele, trikele, kurioje stovi kryžius su angelu trimitininku viršūnėje, vis palydinčiu ir sėkmingo kelio palinkinčiu. Pro čia keliauta labai daug kartų – su geromis mintimis ir dar geresniais ketinimais, nes dvasinis paauglystės godulys ir veržlus jaunystės nerimas skatino ne sėdėti vienoje vietoje, o su savo paskatomis praeiti pro tąją

kaimo kryžkelę, atsigręžus vis pamąstyti, ar jau toli nueita, ar toje kelionėje nepavargta, nepasiklysta.

Kiekviena diena kalba savo kalba, geroji saulelė visada ir visiems dalija savo malones, pilnas šviesos, šilumos, tikėjimo. Tiktai toji darbščioji žemės skruzdė – žmogus – ne visuomet tinkamai pasinaudoja dangaus palaima, nepasitikėdamas tuo, kas veltui gaunama, paseikėjama. Bet apie tai dar negalvojau, kasryt žengdamas į mokyklą ir popiet iš jos sugrįždamas namo.

Štai pirmoji užtiltės įkalnė, kryžkelė Pašušvys–Bargailiai–Giedraičiai, takelis per dirvą, štai

drėgnoka pievos įlankėlė, kuri netrukus išveda į trunkų kaimo vieškeliuką, nuvedantį per Spirgiškio mišką į Grinkiškio miestelį. Tai lygu viena kelionės styga, tiesiai rytuosna šaunanti per Gulbinų kaimo nuošalumą, per dobilienas ir kviečių plotus, per pievokšnius ir šešiaėlių miežių rėželius pakiemiais bei pagužupiais. Galima būtų skambtelėti ir kitą tokios pat kelionės stygą – baltąjį vieškelį, įgalinantį pasiekti Pašušvio miestelį ir, nebesidairant į Šušvę, – Grinkiškio vidurinę mokyklą (dabar Jono Poderio gimnaziją), tą baltąją kalnelio paukštę su šviesiausiais pietiniais langais. Tačiau nenutolkime nuo pasirinkto gulbiniškių kelelio per laukymę.

O ėjome daugelis tokiais *šniūrais šniūreliais*. Iš kaimų, kaimelių, mažesnieji ir jau podidieji, vieni kitus vydami, kol priemiškyje rasdavosi tikra mergelių ir bernelių šutviškoji žingsniuotė. Taip žąsele šoniniais saustakiais įsmukdavome į eglyno gūdumą, paskui, išėję iš tos miškijos, išlįsdavome į viešesnę progumą. Vėl takelis per pievokšnį, per rugių želmenyną iki baltsparnės šventovės, mūsų besiilginčios švariai nuvalytomis juodomis klasių lentomis. Praeis penkios, šešios pamokos, ir vėlei išsidraikiusiais būreliais gaidžiažingsniais sugrįšime atgalios tais pačiais takais takeliais, dar neįvėsusiomis savo pėdomis.

Mokykla mūsų tėvų statyta prieškaryje su tvirtais laiptais, su erdviais koridoriais ir vestibuliais bei plačiomis įėjimo, perėjimo aikštelėmis, aplinkui ant sienų iškabinėtais klasių ir būrelių sienlaikraščiais, su dviem klasėmis, sujungtomis slankiojamąja pertvara, virstančiomis sale susirinkimams ar koncertams, spektakliams, šokiams. Tai buvo mūsų amžinasis šviesos, tiesos ir vilties šauksmas. Ir sugužėdavo vaikai iš Vaitiekūnų ir Balandišio, Mikailiškių ir Skėmių, Gegužinės ir Kačiuškių, Pašušvio ir Vosiliškio...

Grįžtant namo po pamokų, nebėra tokios skubos, vidinio nerimo ar nuogąsčio. Išėjęs iš Spirgiškijos per platų Gulbinų kaimą, vis skubėdavau paregėti besisukantį tėvų vėjo malūną, tą ketursparnį duonos malėją, mano paauglystės ir mokyklinių dienų darbo pasaulėlį su guviaisiais kaimiečiais, įdomiais pašnekovais – klausyk neatsiklausydamas, mokykis iš jų neatsimokydamas. Jau, žiū, pereitas didkaimio gabalas, jau greitai pasiregės kryžius, nuokalnėlė, tiltas, liepa, lieptelis, laiptai, slenkstis, pietūs...

Eiti per kaimą ir nepašnekinti visuomet draugiškų,

gerai pažįstamų šunų, šunėkų ir šunpalaikių nevalia. Jie visi savi, netgi, sakytum, giminiški. Jeigu nuo mamos pietų įdėdos pertraukų užkandai paliko koks pusriekis sumuštinio, tai tikrai jį gaus netikėtai pribėgęs Jacynos didšunis Lėpausis.

Gimtinės upelis

Sodybos pasibarsčiusios: tarytum kažkieno dosni ranka mestelėjo iš aukščio rugių saują, ir akimoju išdygo Levicko gryčiukė, Jacynos nedidukė sodybėlė, pagužupėno Krikštanavičiaus stambianamiai, Bložės pastatai, Mirončiko kiemas, apsodintas klevais ir liepomis, judraus pamiškėno Zakarkos eiguliškas gyvenimas ir dviejų viengungių Navickų erdvios

Pakeliui į Pašušvį...

sodybos plotai. Visi man gerai žinomi, nuolatiniai malūno lankytojai ir *melniko* bičiuliai, kartais pasirodantys su užantyje kliuksinčiu naminukės butelaičiu. Ir tikėsite ar netikėsite, tuos lankytojus buvo galima pažinti pagal pakulinių maišų išilgines įaudos juostas. Pasižiūri į maišą, ir aišku: čia Turkaus trys rudos juostos, o čia Poškos dvi plačios mėlynos dryžės. Kas šeiminkas – tai vis jo išradingumas. Žinia, prie kiekvieno maišo malūne ant maištraščio būdavo prikabinama medinė lentikė su pavarde.

Pavasariais išlampa kojos, o gudragalvis Gužupio upokšnis per balandžio polaidį vaikams vis paspendžia pinkles, ne visuomet per jį peršoksi, tenka kur šalimais pasieškoti lieptpalaikio arba patikėti ilgu savo šuoliu, iš anksto kiton pusėn permetus veršenių, nors ir baiminantis, kad išsipils rašalas ir mėlynai nudažys visą pasaulį. Visko būta, bet sausi rudenys ir šaltokos žiemos – patys didieji sielos džiugesiai, tikra vėsi laisvūnija. Einame rytais į mokyklą ir mokomės mintinai: „Jau saulelė vėl atkopardama...“, „Nemune ledai išplauks...“, „Pasitrauk, nekliudyk, juk matai, kad kalu...“ O norėta gerai mokytis, o geidauta skaityti daug, rašyti dar daugiau. Dairantis po Gulbiniją, nesyk mintyta apie didesnius mokslus, pratęsiant mokyklos dieną žiniatroskį, grožinio teksto ilgesį, poezijos skaudesį, gyvenimo geismo įprotestį, pirmosios meilės aidesį. Visa, kas jungėsi, mišo, tapo tų dienų skausmia ir patvaria kūrinija, drauge su tėvų gerumu, kaimynų darbštumu, vis garsėjančiu muzikos skambesiu, lyg

sniego gniūžtės lėkesiu iš šiandieninės gryčios į rytojaus meno ir mokslo šventoves. Mokykla – švenčiausia ir tvermingiausia vaikystės bei paauglystės būties vieta. Net skaudu pasidaro, kai atplūsta prisiminimų bangos, kai vėl norisi praeiti pro tą pačią kryžkelę, pamatyti gryčių kaminų dūmų juostas, nusigairinančias po visas kiemijas. Ir keliauti per kaimą būdavo labai smagu, ir mokytis klasėje miela, ir skubėti namolio taip šilta...

Kiekviena knyga – žinių lobis, gilioji sielos kalba, pomėginė aistra. Retas iš giedratiškių berniokų neskaitėme muškietininkų žygių, o ankstėliau – ir Haufo pasakų fantastikos. Buvo įsigudrauta, grįžtant namo, perėjus Spirgiškio tamsgūdį, pasiimti Kuperį ir, vienam garsiai skaitant, susėdus ant pavirtusio šiekšto, kitiems klausant, pavirsti indėnais. Ir kelionių bei nuotykių ilgesys tada įsisėtrija sąmonėje, kuri per sapnų vaizdinytas vėlei sugrąžins į didžiųjų knygų puslapius. Tik labai gaila, kad jūs, tuomečiai klausytojai Adoli, Anzelmai, Stasy, Alfonsai, jau senokai nebevaikštote ta burtais nuklėsta jaunystės trasa Giedraičiai–Gulbinai–Grinkiškis. Ji pasikeitė, sumodernėjo, asfaltu užsiliejo...

Bet ne, ne, dar eikime anais takais ir keliūtėmis, kur buvo pradžių pradžia, alfa ir omega – su fiziko Valento Blotnio bandymais, matematiko Vytauto Kubiliaus sprendiniais, biologės Elenos Sacevičiūtės pirmagimiškais pašnekėjimais apie gamtą. Visi anieji keliai jungė ir būrė tam, kad, įgavus brandos atestatą,

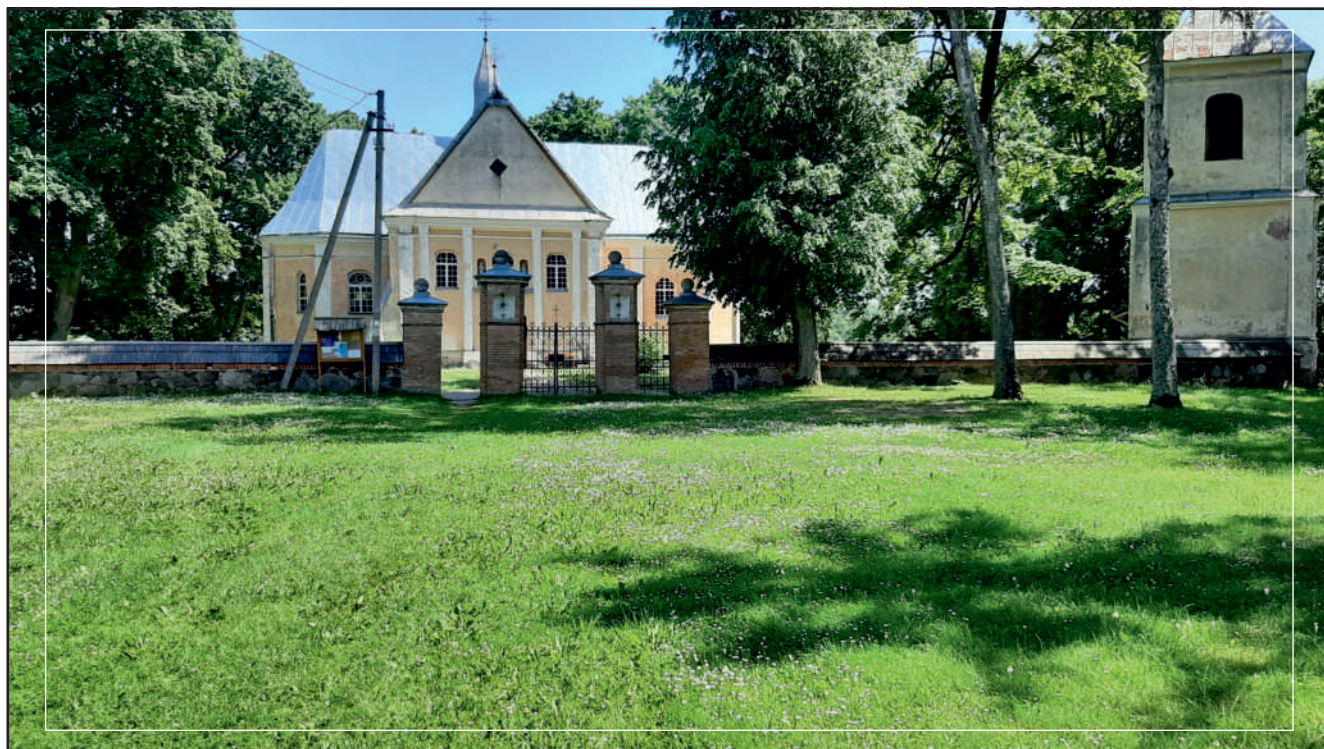
savarankiškumo vėjui papūtus, išsiskirstytume po kitas mokslavietes, vien atostogų dienų sugražinami į savąsias gryčias. Kai vėl pasigirsta Pašušvio bažnyčios varpai, sukviestami į Šv. Baltramiejaus atlaidus, o Grinkiškio atskambiai su žolynų saujelėmis suragina sueiti ir suvažiuoti į vasarinę Žolinę, kad po šventųjų iškilmių pasigimintume. Kai pavakarėmis jausmai greitom suvadina į Pašušvio dvaro svirną pašokti, grojant Vedeckių šeimos kapelai ar Kačiuškių kaimo Beinortams – broliams Algirdui, Vaclovui ir Edvardui – palinksminant akordeono aidesiais.

Į mokyklą galima buvo keliauti ir kitabūdžiu. Sėsk ant dviračio ir nuo Gulbinų–Bargailių kryžkelės suk kairėn, Pašušvio linkui. Tai platokas žvyrkelis su sausai išmintais takeliais pėstuoti ar stipriai kojomis sukti dviratę važiuoklę. Čia ir žmogų vis dažniau sutiksi, žingsniuojantį į kaimyniją ar važiuojantį malūnan su grūdų maišais. Štai rūksta dešinėje kelelio pusėje Girštauto kalvės žaizdras, o jo priekalo garsas nuaidi iki gretimų miškijų ir vienasėdžių. Netrukus prasidės Juozo ir Baltramiejaus Juozaičių gyvenimas. Visuomet miela pasisveikinti su Adomaičiu ir Armonu, darbščiais valstiečiais, dar ne kolūkiečiais, savininkais nedickų žemės įrėžių, gautų senesniais laikais. Jų rankos panagios *staliorausti*, obliuoti lentą, knyburuoti malkinėse prie daržinėlių, patalkauti Poškos ar Turkaus didikiečiuose. O vieškelį visą laiką lydi judrioji Žadikė, nenorinti toli šonan nususukti, vis padairom į važiuojančius, dviratį minantį, jodinantį

arklį, krutančius vasaros ir rudens donelaitiškose darbuotėse.

Dienos, mokykliniai metai prisipildydavo įvairiomis svajonių ir vilties prasmėmis, kurios skvirbo išmoktais eilėraščiais, geometrijos uždavinių sprendiniais, lyriniais literatūriniais rašiniais, pažymių rikiuotėmis dienoraštyje, fizine tverme dviračiuojant, žaidžiant su bendraamžiais.

Kas, eidamas ar važiuodamas Gulbinų vieškeliu mokyklon, neregėjo didžiosios palinkusios kriaušės, tas daug ką pražiopsojo. Niekومت jos gerasis šviesiaplaukis šeiminkas neuždraudė susirinkti nukritusių ant žemės *grušnikų*, kurios rudenop kvepėjo medumi, žėrėjo rausvais saulės nuospalviais, žemės rimtimi ir dangaus skaidresiu. O štai ir Gužupis, tylus laukų upokšnis, kerta vieškelį ir nuguža į Žadikę, pradžiugindamas ešerius, raudes šviežiais laukymų vandenimis. Betono perlaida pavasario potvyniuose nespėja sugerti versmingojo šnaresio, ir šis užpila kelią. Taip ir norisi, šoktelėjus į kalnelį, stabtelėti prie didžiūno Poškos sodybos, kurios gryčios stogas šviečia cinkuota skarda. O kitoje kelio pusėje – gudragalvis, liežuvingas Svetikas, įsigyvenęs buvusio žydo Šmuilos namelyje. Žydo šeima anais karo metais pražuvo Krakių šaudynėse. Šis šeiminkas niekuomet neparašė pareiškimo į kolūkį, buvo mažžemis, beraštis, augino kelias pentardas papliauškas, kurios giedrumoje klykaudavo tartum žemaičių pempė ant dirvono. Gulbiniškiai, nusižiūrėję į giedraitėnus, taip

Pašušvio bažnyčia su varpine

pat dangopi iššovė aukštą pušinį kryžių, visiems palinkintį smagaus ir lygaus kelio, geros kelionės ir visokiausių spėkų. Retas kaimietis, pro šalį prakeliaudamas, nenusivoždavo ties kryžiumi kepurės ir nepersizėgnodavo.

Aplinkiniai laukai, dorai įdirbti, įtręšti, nedirvonuoja, *drapakais* išvarpyti. Netrukus kelią permeta medinis tiltas, praleidžiantis Žadikės įsroves ir verpetingą skubą į vyresnelę Šušvę. Visi žino – jeigu yra Šušvė, turi būti ir Pašušvys. Pro pėsčiųjų siauratakį galima išsukti iš to baltojo vieškelio tiesiau į miestelį, didokos bažnytinės parapijos centrą, turintį nemažai istorinių puslapių, partizaninės lemties atgarsių, gerų žemdirbystės derlių, stropiai besimokančių būsimų daktarų, inžinierių, literatų, pedagogų.

Nors „gyvenau“ malūne ir kalvėje, bet rankos neįprato prie karštos geležies. Mokėjau arti ir pjauti, kapoti žabus ir skaldyti *kliūcus*, bet žemdirbystė nuo manęs pati bėgtinai pabėgo, išleidusi mane į švietėjišką ir kultūrologinę aplinkumą. Menu kriaučiaus Stanislovo žodžius: kiekvienam paskirtas savas pjūklas ir žirklys, kamanos, dirva ar plunksnakotis.

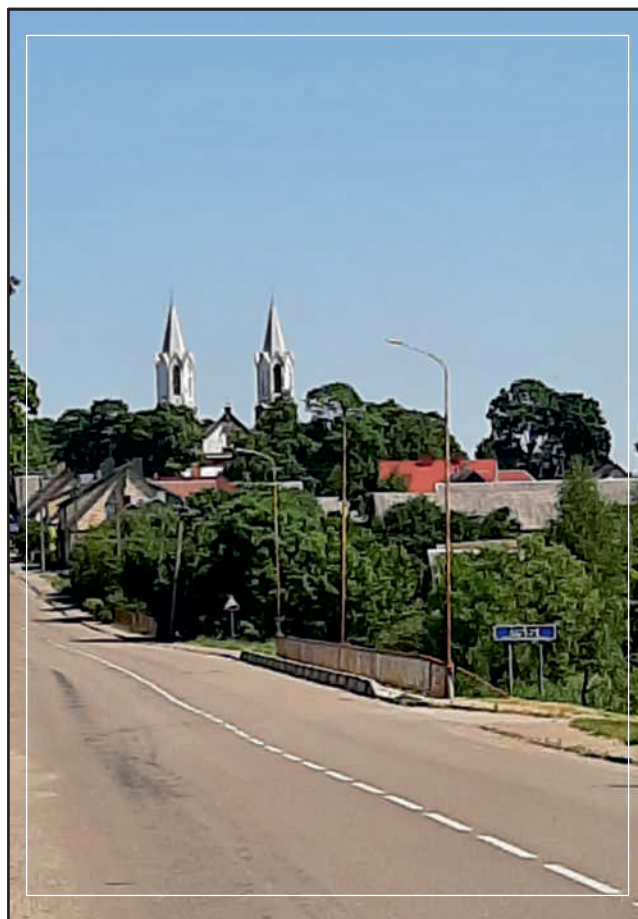
Kiekviena vidurinės mokyklos pamoka buvo žingsnis į tą savęs atradimą, pažinimą. Moksleivio protas – neįdirbta žemė, minčių laisvūnija, kūrybingumo užmojai, patirties kaupimas. Čia – iksai ir ygrekai, čia – Krėvė ir Sruoga, čia – mokytojai lituanistai Jonas Ančerys ir Jonas Linkevičius. Vienokia pažinimo aistra mažystėje ir kitokie norai su brandos atestatu rankose.

Bet kelionė tebesitėsia. Štai ir Pašušvio miestelis, pats didžiausias gyvenimas iš trijų prie Šušvės besiglaudžiančių Pašušvių. Kas, jeigu ne bažnyčia, yra šios vietos pažiba; tai vienintelė mūrinė renesansinė kaimo šventykla, sumūryta 1553 m., vėliau praplėsta – su kontraforsu, reljefine baliustrada ir cilindriniais skliautais. Kurį laiką (XVI–XVII a.) bažnyčią valdė evangelikai reformatai, bet ilgainiui katalikai vėl atsikovojo buvusias teises. Tuojau po 1863 m. sukilimo įsteigta parapiinė mokykla, o XIX a. pabaigoje miestelis turėjo net kraštotyros muziejų. Pokarinę keturklasę mokyklą baigė šio krašto šviesuolis, architektas Edvardas Beinortas, žurnalistė Vida Povilaitytė-Kazlauskienė, kiti. Menu ilgą medinį pastatą (jo vietoje – kultūros centro mūrinukas), kuriame porą metų mane mokė pagarsėjęs pedagogas Vaclovas Reutas, ypač mėgęs piešimą ir aritmetiką. Ilgabokščių medžių žalumoje skendintį miestelį tenka palikti, kad suskubus į pirmąją pamoką. Nedaug liko laiko dairytis į sodybų bičių avilius, baltai dažytas langines, gandrų lizdavietes.

Gyvenimas pilnas lemties spalvų atspalvių – ne tik tai išoriniais pavidalais, bet ir vidiniais sąryšiais.

Pažinti gyvenimą savyje ir save tame gyvenime neužtenka vienuolikos tuometinių klasių. Įeiti į gyvenimą ir pajusti būties tvarumą – tai įsigyti specialybę ir nuolatinį darbą. Būti gyvenime – tai pasiekti savo idėjų maksimumą, atskleisti save, likti ištikimu laiko ritmui. Ir savo tėviškei, kur prigimtas kaimas ir sava mokykla, antaninė obelis, pakelės liepa, baltasis vieškelis, malūno kalnelis – tai nelyginant daugiatomė epopėja.

Pašušvija – legendomis apipinta žemė, susėmusi į istorijos vadovėlius daugelį įvykių. Ši žemė gerai mena 1863 m. sukilėlių vado legetiško Adomo Bitės žygdarbius prieš carizmo represinį siaubą. Žmonės buvo kariami ant Klerijono kalvelėje augusių išlakių topolių ir skroblų. Sunku net patikėti, kad, atgavus Nepriklausomybę, į šiuos kraštus paplūdo raudonžvaigždžiai, norėdami aukštai išskelti lenininius obalsius, kuriais pokaryje dar žavėjosi vienas kitas sribyno vado Rapolo grinkiškietis pakalikas.

Grinkiškis

Manoji kelionė vis dar tebesitėsia. Kairėje kelio pusėje pasilieka medynuose skendintis Viktorinės palivarkas, šalimais mažyčiame Skėčių kaimelyje – puošni Kisarauskų sodyba, kurios šeimininkas

išaugino aktyvų pasipriešinimo dalyvį, pokario gimnazistą tremtinį. Išsitiesęs vieškelis skuba pro vešlias dobilienos ir cukrinių runkelių augimvietes, pro kviečių ir miežių marias. Sodybos jau nutolusios nuo kelio, išsibėgiojo po kažkada kovų savanoriams ir mažžemiams skirtas derlingo juodžemio žemes. Anapus Šušvės, kuri taip pat nesistengia atsitolti nuo tos kaimo dvasios arterijos, išsibarstę Kačiuškių, Dvylių, Medeliukų kaimai, ne vieną kartą sribų šantažuoti, kalinti ir tremti. Kasmet rugpjūtyje Žolinę švenčiantis miestelis tuojau pat šmėstels savo bažnyčios siluetu. Dar staigus posūkis dešinėn, už puskilometro – kairėn, ir pietinėje pusėje aukštyn šauna baltamūrė šviesialangė mokykla, kuri nuo penktos iki vienuoliktos klasės mane mokė, auklėjo, globojo ir ugdė, protino ir skatino. Mokykloje virė šviesus gyvenimas. Visi buvome aistrūs judrukai, ir tėvų sunkiadieniai, ir negandos pasimiršdavo, mums iškeliavus pro Spirgiškį ar Pašušvį iš namų. Mokykla buvo geras ir tvarkingas „ūkis“ su mokinio taisyklėmis, pagarba mokytojams ir kasdieniu šurmuliu. Gerai menasi rudenės moksleivių talkos pirmuosiuose kolūkiuose. Būdami dešimtokai ir vienuoliktokai, mes rovėme linus, dorojome cukrinukus, plovėme avižų lauką netolimame Šašių kaime, kai mums, vyriokams, į rankas pateko nauji dalgiai. Daugelį kartų šienapjūtėje ar miežiapjūtėje rankos jau buvo pajautusios dalgio aštrį, tad ir po avižas siausti buvo lygu skaityti trijų muškietininkų karališkas istorijas...

Kelionė iš Giedraičių per Gulbinus ir Pašušvį visiems laikams pasibaigė. Dar kartą kitą į mokyklą žiemos atostogų vakaronės-susitikimai atvadino buvusius abiturientus. Mūsų klasė (auklėtojas – lituanistas Jonas Ančerys) buvo devintoji laida. Klasės draugų ir auklėtojo susitikimai po penkerių, dešimties, penkiolikos ir dvidešimt metų vėlei savoje klasėje – įdomūs pasibuvimai su gausiomis ir pilnomis prisiminimų kraitelėmis.

Betgi grįžtu į savo kelionę. Štai pamokos jau pasibaigė, ir tuo pačiu padulkančiu vieškeliu, jo sausais takeliais ramiai keliauju pro Pašušvį ir Gulbinus į jaukią tėvų išpuoselėtą sodybą ant statoko Žadikės kranto. Dabar, išdidžiai sėdint ant vis paklibančio dviračio, galima šiek tiek atidžiau pasidairyti į abi pakeles, paskaičiuoti telefonų stulpus ar augalotus klevus, pasilabinti su kiekvienu pasitikeiviu. Jeigu gerai pažįstamas, reikia minutei kitai stabtelėti, rankomis pasispausti ir vienu kitu žodžiu bičiuliškai persimesti. Bėga popietės laikas, iš

tolo regisi, kad malūno sparnai sukasi, vadinasi, girtos zurzena, grūdai virsta miltais, *melnikas* neskubėdamas, papietavęs grįžta į savo kalnelį.

Rytoj – naujas žygis, naujos pamokos, bet tie patys mokytojai sės prie klasių stalelių, o mes kreiduotomis rankomis rašysime, spręsimė, deklamuosime, sportuosime, nusirašinėsime. Ir tik vėliau suprasime, kad pačios gražiausios mokyklinės dienos prabėgo čia, Grinkiškio vidurinėje mokykloje, šviesialangėje, saulėtoje žinių šventovėje, į kurią septynetą metų myniau tais pačiais keleliais ir vieškeliais, grožėdamasis savo gimtuoju kraštu ir jo šviesą isidėdamas į brangiausią širdies kamputį.

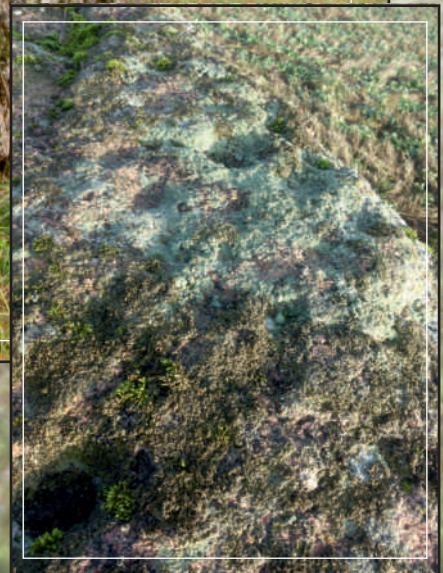
**Audros ir Klemo Indrėkų nuotraukos;
titulinėje – senasis Giedraičių malūnas**

Grinkiškio Jono Poderio gimnazija

Įspūdingo dydžio Viliošių miško pušis su originalia koplytėle, ten įkelta XIX a. antrojoje pusėje

Vertingas Kleboniškių akmuo su dubenėliais

Valatkonių akmuo, vadinamas Velnio akmeniu
Radviliškio viešosios bibliotekos Turizmo informacijos centro nuotraukos

AUGENIJUS JURGAUSKAS (1947–2021)

Šiometį rugsėjį netekome iškilaus kultūrininko, dvasinių vertybių puoselėtojo, ilgamečio Radviliškio rajono kultūros skyriaus vedėjo Augenijaus Jurgausko. Jis buvo tikras Kultūros žmogus plačiąja prasme, visą laiką ja gyvenęs ir jai ištikimai tarnavęs. Buvo ypatingai rūpestingas, charizmatiškas ir kūrybingas Kultūros skyriaus vedėjas, ilgus metus neatsiejama rajono kultūrinio gyvenimo dalis, tam tikras ženklas. Bendraudamas su mumis, kultūros darbuotojais ir meno kolektyvų nariais, tryško neišsenkančia energija, didžiule vidine jėga, kiekvienam darbui atsiduodamas visa siela. Neaprepiama erudicija, daugybė perskaitytų knygų, visapusiškas domėjimasis kultūros aktualijomis ir nepakartojamai subtilus humoro jausmas. Ypač jam patikdavo artistišškai vaizdingai pasakoti ir tai darė puikiai. Dalydamasis savo prisiminimais tarsi sužydėdavo, kiekvieną savo išraiškingą pasakojimą paversdavo talentu žaižaruojančiu monospektakliu.

Labai mėgo poeziją ir literatūrą, lengvai rasdavo bendrą kalbą su kuriančiais ir rašančiais žmonėmis. Ne be jo indėlio „Poezijos pavasariai“ mūsų rajone vykdavo kasmet ir keliose vietose. Ypatingai kruopščiai organizuodavo rajonines dainų ir meno šventes, iki smulkmenų aptardavo ir suderindavo visus, net menkiausius, scenarijaus niuansus ir nuoširdžiai džiaugdavosi tų švenčių sėkme.

Vedėjas visada būdavo tolerantiškas, galantiškas visoms kultūros darbuotojoms moterims, būtinai pasveikindavo su gimtadieniais, globojo, betarpiškai mumis rūpinosi kaip savo vaikais ir artimiausiais draugais. Pirmas ištiesdavo pagalbos ranką, ištikus bėdai. Už jo nuolat jausdavomės kaip už sienos.

Mokėjo burti aplink save žmones, atrasti ir padėti atsiskleisti talentams. Atliko švietėjišką misiją, visada dalijosi gėriu su kitais, troško, kad šviesa pasiektų kiekvieną žmogų. Gebėjo žmoguje atrasti ir pažadinti tai, kas geriausia ir gražiausia. Jam kiekvienas

kultūros darbuotojas buvo vertybė. Vis kupinas idėjų, sumanymų, alsuojantis laiko dvasia, meile ir pagarba savajam kraštui, jo kultūrai ir žmonėms.

Daugelį metų ėjome kartu – ir džiaugsme, ir pergalėse, ir savo gyvenimų kryžkelėse...

Mūsų mylimas Vedėjas išėjo į Amžinybę. Bet prisiminsime jį su šviesa, kuri buvo labai ryški. Tikime, kad ši šviesa ramybe apgobs Augenijaus Jurgausko Amžinybę.

Kultūros darbuotojų vardu – Laima Didžbalienė, Izolina Stanulienė, Marija Selenienė ir kiti

Augenijus Jurgauskas gimė 1947 m. sausio 7 d. Šiaulėnuose. 1965 m. pradėjo dirbti Šiaulėnų kultūros namų meno vadovu, po poros metų – Radviliškio rajono kultūros namų metodininku, 1972-aisiais – Radviliškio rajono kultūros namų direktoriumi, o nuo 1977 metų Jam buvo patikėtos Radviliškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus vedėjo pareigos, kurias ėjo daugiau kaip tris dešimtmečius.

Per ilgus darbo metus Jis daug dėmesio skyrė rajono kultūros įstaigų materialinės bazės gerinimui, naujų kultūros įstaigų steigimui, darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui, mėgėjų meno

kolektyvų tobulėjimui, etninės kultūros ir senųjų tradicijų atgaivinimui bei puoselėjimui. Jo vadovavimo rajono kultūrai laikotarpiu pastatyti nauji kultūros namai Radviliškyje, Raudondvaryje, Sidabrave, rekonstruotos Pakiršinio, Vadaktų, Šniūraičių, Skėmių, Beinoravos, Alksniupių, Šaukoto ir kitos kultūros įstaigos, įsteigti Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, Radviliškio miesto kultūros centras. Jo iniciatyva sukurti, patvirtinti septynių Radviliškio rajono miestų ir miestelių herbai, suburti kraštiečiai, sukurta gražių švenčių, naujų prasmingų tradicijų ir puoselėtos senosios, nuveikta gausybė kitų svarbių, nepamirštamų darbų.

45-eri metai, nuoširdžiai atiduoti kultūros labui... Todėl Kraštietis buvo žinomas, gerbiamas ir vertinamas ne tik rajone, bet ir regione, šalyje. Apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu, ne kartą – Lietuvos kultūros ministro padėkos raštais, pelnė Šiaulių apskrities viršininko Garbės ženklą, kitų svarių apdovanojimų. 2013 m. už nuopelnus kultūrai Jam suteiktas Radviliškio miesto Garbės piliečio vardas.

Mirė 2021 09 11. Palaidotas Radviliškio miesto kapinėse.

Redakcijos informacija
Nuotrauka – Laimos Aganauskienės

Kai KRAŠTIETIS dar buvo su mumis...

Izolinos Stanulienės pateiktoje nuotraukoje – Augenijus Jurgauskas (sėdi centre) su kultūros darbuotojais. 2019 m.

vienas iš 159 lietuvių dvasininkų. Tiems žmonėms krikščioniškoji pareiga buvo svarbiau už viską, ryžtas gelbėti kitą – stipriau už pavojų, riziką, už baimę dėl savo ir savo šeimos narių gyvybių.

Pasirodžius minimai publikacijai, prelado Mykolo Karoso, paprastų Radviliškio krašto atokaus kaimo gyventojų Liudovikos ir Stanislovo Paluckų, jų išgelbėtų žydų vardai bus žinomi visiems to laikraščio rusakalbams skaitytojams. Gal ir anksčiau juos žinojo Vokietijoje, Izraelyje, kitur. Kaip teigia to leidinio neetatinis autorius, o ir mūsų žurnalo bičiulis Eugenijus Dvoreckis, gyvenantis Vokietijoje, Hamburge, nemažai yra išeivių iš Lietuvos, nemažai ir publikacijų apie žydų praeitį šioje Pabaltijo respublikoje minimo laikraščio puslapiuose pasirodo reguliariai.

„Aš kaip maldą tariu vardus tų žmonių, pažįstamų ir nepažįstamų, kada nors matytų ir visai neregėtų, kurie visoje Lietuvoje, miestuose ir miesteliuose, kaimuose ir bažnytkaimiuose, nepaisydami žiauraus teroro, gelbėjo pasmerktuosius mirti“. Reikšminga, kad pirmieji žodžiai iš tos širdimi tariamos citatos, priklausančios holokaustą pergyvenusio lietuvių rašytojo, žydo Icchoko Mero, tapo

čia aptariamoms mūsų kraštietės publikacijos pavadinimu Vokietijos laikraštyje, kuris yra žinomas ir vertinamas daugelyje šalių.

Lietuva ir Vokietija, gelbėtojai lietuviai ir išgelbėtieji žydai, lietuvių, hebrajų (ivrito) ir prancūzų kalbos, kuriomis įamžinti padėkos žodžiai Pasaulio Tautų Teisuolių medaliuose, Berlyno laikraštis ir žurnalas „Radviliškio kraštas“ – viskas susiję mūsų pasaulyje, viskas yra po tuo pačiu dangumi ir visiems vienintelėje žemėje.

Žurnalo redakcija

Platų atgarsį sukėlusios kraštietės R. Smailienės publikacijos mūsų žurnale (2020 m., nr. 2(33) fragmentas su aprašytųjų S. ir P. Nolių, L. ir S. Paluckų šeimų palikuonių susitikimo Šeduvoje 2018 m., įteikiant Pasaulio Tautų Teisuolių apdovanojimus, nuotrauka

BAISOGALOS PRAEITIS VAIZDAI

REGINA VAITKEVIČIENĖ,
Baisogalos priestočio bendruomenės „Imantai“ narė

Šiomet – 150 metų, kai viešam eismui buvo atidaryta (1871 09 04) Baisogalos geležinkelio stotis. Nuotraukoje ji užfiksuota 1928-ųjų spalio 14-ąją. Matyti, kad stotis papuošta vainikais ir tautinėmis vėliavomis. Įrengti Garbės vartai. Virš įėjimo į keleivių salę kabo šūkis. Ant sienų – portretai. Akiro-Biržio 1934 m. išleistoje knygoje „Lietuvos miestai ir miesteliai“ nurodoma, kad šioje nuotraukoje – „perone išrikiuotas Dotnuvos Akademijos šaulių būrys“.

Komentuodamas nuotrauką paskyroje [facebook.com/baisogala](https://www.facebook.com/baisogala), kraštiečio Vidmantas Linkevičius rašo iššifravęs ant geležinkelio stoties sienos esantį užrašą, kuris atrodė taip: „Dešimts metų 10 Šimtai metų praeities ateities VALIO LAISVA LIETUVA.“

Nuotraukoje įamžintas įvykis, kai specialiu traukiniu iš Kauno į Baisogalą atvyko, kaip nurodoma minėtoje Akiro-Biržio knygoje, „Ministeris Pirmininkas, Užsienio Reikalų Ministeris, l. e. pareigas Krašto Apsaugos Ministeris prof. Voldemaras, Švietimo

Senos nuotraukos pasakoja

Ministeris inž. Šakenis ir kiti garbingi svečiai“. Jų apsilankymo tikslas – švenčiant nepriklausomos valstybės 10 metų sukaktį, atidengti Baisogaloje tai progai skirtą paminklą.

Ši Nepriklausomybės paminklą matome kitoje nuotraukoje.

Tai atvirukas, kuriame Pirmojo pasaulinio karo metu, 1915-aisiais, užfiksuota Baisogalos bažnyčia ir turgaus aikštė.

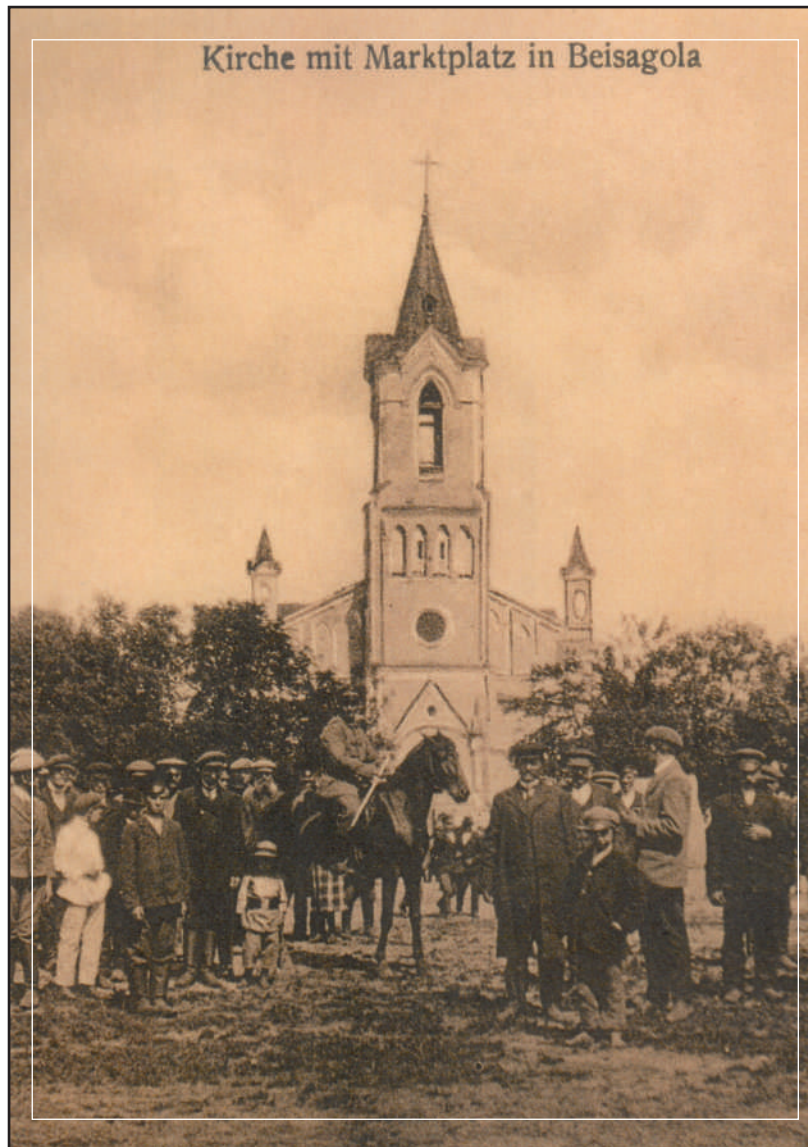
Anot buvusio Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojo Virginijaus Bartkevičiaus, atvirukų leidyba minėtu laikotarpiu buvo okupacinės valdžios remiama programa. Lietuvos bažnyčias, geležinkelio stotis, gamtovaizdžius ir kita fotografavo

beveik išimtinai profesionalūs fotografai, nes toks pomėgis reikalavo daug lėšų.

Remiantis Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus duomenimis, žinomos Vokietijos leidyklos atvirukams leisti panaudojo originalias oficialių karo korespondentų ir nežinomų fotografų nuotraukas. Atvirukus leido Karaliaučiuje, Berlyne, Tilžėje, Miunchene, Hamburge, tuo užsiėmė ir vokiečių kariuomenės spaustuvė Kaune.

Virginijaus Bartkevičiaus teigimu, atvirukų leidyba turėjo didelių privalumų. Kareiviai, kurie buvo aprūpinami atvirukais, siuntė juos kaip atvirlaiškius savo artimiesiems. Kita vertus, namiškiai, gavę atvirukus su vietovių vaizdais, žinodavo, kur šiuo metu yra jų artimieji.

Autorės asmeninio archyvo nuotraukos

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA (2021 M. II PUSMETIS)*

Liepos mėn.

Valstybės dienos išvakarėse Radviliškio miesto Aušros aikštėje pagal Viešosios bibliotekos ir partnerių parengtą projektą ketvirtą kartą surengta „Kūrybinė „Mindaugo“ manipuliacija menu“, kurioje atlikėjų sukurtas įvairiažanris reginys žiūrovus tarsi perkėlė į Lietuvos karaliaus Mindaugo epochą. Po programos giedotas Lietuvos himnas;

Valstybės dienai skirtas renginys subūrė pociūnėliečius. Jie klausėsi grinkiškėčių ir savų meno mėgėjų kolektyvų koncerto, pagerbė aktyvius bendruomenės narius;

Šeduvoje buvo švenčiama ne tik Valstybės diena, bet ir tęstas renginių ciklas „Iš kartos į kartą“, pristatyta įvairi šventinė programa;

Mindaugo karūnavimo diena švęsta Aukštelkuose, kartu minint ir tenykštės bendruomenės „Aukštoji alka“ 20-metį. Atidengta pastarajai sukakčiai skirta atminimo lenta, padėkota aktyviausiems bendruomenės nariams, kvietė paroda, koncertas;

proginiai renginiai organizuoti ir kitose rajono vietose, vakare giedota „Tautiška giesmė“.

Sidabravo miestelyje Šeduvos kultūros ir amatų centro, Šeduvos gimnazijos ir bibliotekos, taip pat alksniupiečių atstovai pristatė publicistinę-poetinę kompoziciją „Baltoji vizija“, skirtą V. Mačernio gimimo 100-osioms metinėms.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Kleboniškių kaimo buitės skyriuje tęsėsi nuo 1999 m. puoselėjama šeštadienio popiečių klijavimo teatre tradicija. Spektaklį „Čia jums ne arklidė“ pristatė Marijampolės dramos teatro aktoriai. Prieš spektaklį žiūrovams surengta edukacija „Kaip buvo pramogaujama“, o po vaidinimo ragauta saldumynų, keptų pagal XX a. 1-osios pusės receptą, gaivintasi čia užaugintų žolelių arbata. Liaudiškų šokių ir žaidimų

mokė Radviliškio kultūros centro folkloro ansamblis „Aidija“. Sezono metu skyriuje spektaklius rodė ir Tauragnų, Telšių, kiti teatrai;

skyriuje parengta paroda „Tautinis kostiumas“ iš M. ir K. Simanavičių kolekcijos, taip pat eksponuoti tautodailininkės S. Baronienės tapybos ir grafikos darbai;

Kleboniškiuose vyko „Senųjų amatų ir edukacijų dienos“. Klausytasi etnologės G. Kadžytės paskaitos, savo patirtimi dalijosi 10 amatininkų;

muziejaus-draustinio Burbiškio dvare Radviliškio kultūros centras su partneriais įgyvendino projektą – surengė tarptautinį džiaz ir šviesų festivalį „Džiaz lauzai“. Skambėjo pamėgtų atlikėjų dovanojamos dainos, muzika, parodyta ugnies, pirotechnikos programa, žavėjo šiuolaikiškos apšvietimo technologijos. Atlikėjai buvo apdovanoti Radviliškio miesto seniūnijos įsteigtomis statulėlėmis. Toks festivalis senajame dvare buvo jau trečias;

Burbiškio dvare Klaipėdos žvejų rūmų pantomimos teatras „A“ parodė spektaklį „Pavogtas veidas“, po kurio Šeduvos kultūros ir amatų centro vaikų teatras „Laumžirgis“ bei pantomimos teatro artistai surengė kūrybines dirbtuves. Tą pačią dieną vyko šokio edukacija.

Alksniupiuose organizuota šventė „Saulėgrįža 2021“. Jos dalyviai susirinko pagerbti, palydėti į žiemos pusę išvykstančią Saulę, padėkoti jai. Bendrystei tąkart sujungė daina, muzika ir šokis, kuriuos dovanavo vietos ir atvykę atlikėjai.

Radviliškio viešojoje bibliotekoje veikė kraštiečio, dailininko V. Lisaičio darbų paroda „Magnetiniai laukai“;

čia gyventojus kvietė susitikimas su rašytoja E. Pranevičiene, jos novelių knygos „Angelų vasara“ pristatymas.

Radviliškėčiai ir miesto svečiai Aušros aikštėje dalyvavo Gatvės muzikos dienoje ir kasmetiniame linijinių šokių festivalyje „Prie Neužmirštuolės“. Jiems grojo Radviliškio miesto kultūros centro

liaudiškos muzikos kapelos „Radvija“ ir „Seni pažįstami“, o šokio judesių mokė šio festivalio dalyviai iš Radviliškio ir gretimų rajonų.

Pratęsta tradicija Radviliškyje Škaplierinės atlaidų dieną surengti folkloro festivalį „Rytoj iš ryto rugelius kirsim“. Kultūros centro folkloro ansamblis „Aidija“, festivalio *gaspadoriai* J. ir D. Stakvilevičiai visus sukviētė pasibūti, pamatyti savų ir atvykusių folkloro ansamblių programas, atsigaiivinti tradiciniu vasaros valgiu trupiežiumi.

Rajono pensininkų draugija „Radviliškio bočiai“ savo narius ir bendraamžius iš kitų šalies vietovių suvadino į tradicinį savo renginį „Tradicijos ir papročiai tėvų namuose“. Koncertavo įvairūs pensininkų kolektyvai.

Šiaulėniškiai ir miestelio svečiai šventė 529-ąją Šiaulėnų miestelio gimtadienį. Vyko žvejų, sporto varžybos, pagerbti nusipelnę seniūnijos gyventojai, koncertavo vietos ir atvykę scenos entuziastai. Kitą dieną rinktasi į Šv. Onos atlaidus miestelio bažnyčioje.

Rugpjūčio mėn.

Pakiršinio dvare suorganizuotas antrasis šaltibarščių gaminimo čempionatas. Dėl skaniausio šio patiekalo gamintojo titulo susirungė 15 komandų, kurios pagamino per 280 l šaltibarščių. Vieni gamino netradicinius, kiti – tradicinius šaltibarščius. Komisijos paskelbtiems abiejų grupių nugalėtojams įteikti rėmėjų įsteigti prizai.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis organizavo pėsčiųjų žygį ir ekskursiją „Daugyvenės muziejaus istorijos“, skirtą muziejaus 30-mečiui. Dalyvavo keliautojai ne tik iš Šiaulių regiono, bet ir iš Vilniaus, Kauno;

muziejaus-draustinio Burbiškio dvare lankytojams buvo sudaryta galimybė kartu su Šiaulių fotografijos muziejaus darbuotojais nusikelti į senosios fotografijos pasaulį. Renginyje taip pat mokyta žaisti krotetą, klausytasi koncerto. Tokios pramogos, edukacijos muziejuje šiemet organizuotos, įgyvendinant projektą „Dvarų pramogos“.

Grinkiškyje tris dienas tęsėsi Žolinės šventė: vyko sporto varžybos, programą pristatė vietos folkloro

ansamblis „Sarva“ ir svečių kolektyvai, organizuota įvairių pramogų, dalyvauta Žolinės atlaiduose;

Žolinės šventė vyko Šeduvoje: su atlaidų šv. Mišiomis bažnyčioje, miesto parke – su sveikinimais, gražiausių sodybų šeimininkų pagerbimu, įstaigų, bendruomenių įkurtais kiemeliais bei jų vaisėmis, su *jomarku*, įvairiais žaidimais, savų ir atvykusių atlikėjų koncertais, diskoteka;

Žolinės šventę savojo kaimo gyventojams surengė asociacija „Daugėlaičių kaimo bendruomenė“;

Aukštelkuose ta proga sportuota, dalyvauta edukacijoje Žolinės tema, klausytasi koncertų, vaišintasi arbata.

Šaukoto seniūnijos gyventojai ir svečiai atgaivos, daug išpūdžių pasisėmė renginiuose, čia organizuotuose tradicinių Šv. Roko atlaidų proga: šv. Mišiose, varžybose, žygyje su šiaurietiškomis lazdomis, gražiausių sodybų šeimininkų, gyventojų jubiliatų pagerbimo iškilmėse, šventiniuose koncertuose.

Pociūnėliuose šurmuliavo kraštiečių sueiga „Kelias namo“. Įdomios veiklos joje netrūko ir suaugusiesiems, ir vaikams. Tarp svečių tąkart buvo ir Mozūrijos krašto (Lenkija) atstovai. Šventėje laukė ugnies šou, šio krašto medžiotojų ir žvejų suruoštos vaisės, pramogos.

Į Baisogalos kultūros centrą buvo susirinkę folkloro ansambliai – vyko jų tradicinis, jau XX, festivalis „Nemirštanti tautos gaida“. Jis buvo skirtas šviesaus

atminimo etnografe E. Brajiniskienei pagerbti. Būtent todėl sambūryje dalyvavo kolektyvai, kurie palaikė glaudžius kūrybinius ryšius su šia šviesuole, mokėsi iš jos ir propagavo jos tautosakinį palikimą.

Šeduvos kultūros ir amatų centras surengė muzikinį vakarą, kuriame pristatyti dainuojamosios poezijos žanras, jo atlikėjai, pabendrauta;

šis centras pagal savo projektą laikmena pristatė etnokultūros puoselėtojos E. Brajiniskienės papasakotų padavimų, nutikimų bei Šiaulių dramos teatro aktorės N. Bėčiūtės suvaidintų ir įrašytų legendų;

Šeduvos miesto parke šeštą kartą organizuotas „Mėlynasis šeimų piknikas“, dalyvius nustebinęs. veiklų bei pramogų įvairove.

Radviliškyje, Šeduvoje, Baisogaloje, kitose rajono vietovėse organizuoti renginiai, skirti paminėti Baltijos kelio dieną.

Vadaktų miestelio žmonės rinkosi į kraštiečių šventę. Joje sportuota, pasveikinti jubilatai, mokinių atstovai, gražiausių sodybų šeimnininkai, pristatyta jaunosios poetės U. Daugelaitės pirmoji eilėraščių knyga, kvietė A. Beresnevičienės rankdarbių parodą, koncertai. Dalyvauta Šv. Kalasanto atleiduose.

Radviliškio kultūros ir poilsio parke vasarą skambiai užbaigė jaunimo festivalis „Karma“. Tradiciniuose apdovanojimuose „Mes jėga“ šiemet jaunieji radviliškietčiai nominuoti šešiose kategorijose.

Rugsėjo mėn.

Rugsėjo 1-osios, Mokslo žinių dienos, šventė Radviliškyje prasidėjo šv. Mišiomis bažnyčioje, tęsėsi Aušros aikštėje, vėliau – mokyklose. Rajone tądien vykusiuose renginiuose išsakyta daug sveikinimų ir linkėjimų, akcentuota žinių, mokymosi svarba.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus draustinio Kleboniškių kaimo buities skyriuje surengtas „Linarovis“ – linų rovimo talka, dalyvaujant Rozalimo folkloro ansambliui „Sedula“. Skambėjo linarovio dainos, atgijo senieji papročiai, tradicijos, talkininkams surengtos vaišės.

Radviliškio rajono neįgaliųjų draugijos nariai susirinko aptarti savo veiklą. Dalyvaujant rajono vadovams, kitiems svečiams, padėkota aktyviausiems

nariams, pasidžiaugta draugijos vokalinio ansamblio „Gabija“ koncertine programa.

Alksniupiuose suorganizuotoje sporto ir meno šventėje rajono sportininkai dalyvavo varžybose, o meno saviraiškos kolektyvai ir atlikėjai žiūrovus linksmino savo programomis.

Šeduvos miesto parke įvyko pirmasis šviesų ir meno festivalis „Nakties intencijos“. Žiūrovai išvydo programą, kurią dovanojo skirtingų sričių atstovai, remdamiesi įvairiais šiuolaikiniais kūrybinės raiškos būdais, netradiciniais kūrybinių idėjų sprendimais, įjungdami ir sutartines, kita;

šiam mieste paminėta Baltų vienybės diena. Pristatytos baltiškiosios apeigos, koncertavo atvykę atlikėjai, savo dirbinius rodė tautodailininkai;

šventiškai atidaryta atnaujinta miesto Kaštonų aikštė. Kartu pristatytas čionykštės ir alksniupiečių bibliotekų įgyvendintas projektas „Lietuvių etniniai ženklai: praeities ir dabarties sąsaja“, amatininkai ir tautodailininkai demonstravo savo dirbinius, supažindino su senaisiais amatais.

Butėnuose nuaidėjo X vokalinių ansamblių festivalis „Bobų vasara“. Jame dalyvavo 10 rajono vokalinių kolektyvų, kurie atliko gražiausias savo dainas. Po to visi bendravo, dalijosi kūrybinės veiklos patirtimi.

Kutiškių daugiafunkcio centro salėje vyko popietė „Širdis tebeplaka vasara“, skirta Tarptautinei

pagyvenusių žmonių dienai. Joje skambėjo savų ir atvykusių kolektyvų atliekamos dainos, muzika, poezijos posmai, pagerbti vyresnieji gyventojai.

Tai pačiai progai skirtas renginys „Dar pabūkime“ nuskardėjo Vadaktuose. Jame pagerbti kaimo senjorai, dalytasi prisiminimais, padainuota, grožėtasi N. Grigienės mezginių paroda. Pabaigoje surašyti palinkėjimai į knygą, kurioje sutalpintos senjorų sambūrių akimirkos.

Radviliškio viešoji biblioteka, minėdama Tarptautinę raštingumo dieną, radviliškietiškus pakvietė į dailiojo rašymo konkursą „Iš didelio rašto neišeikime iš krašto“. Dalyviai plunksnakočiu ir tušu į popieriaus lapus perrašė M. Daukšos „Postilės“ ištrauką. Geriausiai pavykusių darbų autoriai, o ir visi dalyviai apdovanoti. Iš dailiojo rašymo pavyzdžių bibliotekoje parengta paroda „Žodžiai nuskrenda, raštas lieka“;

Viešojoje bibliotekoje kvietė paroda, skirta Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio skyriaus 25-mečiui. Ją organizavo aktyviausieji skyriaus nariai. Proginiam renginyje apžvelgta veikla, paskatinti daugiausia prie jos prisidėję entuziastai;

radviliškietiški biblioteka pelnė apdovanojimą: pagal akcijoje „Vasara su knyga“ skaitymo iššūkį įveikusių dalyvių ir perskaitytų knygų skaičius ji pripažinta aktyviausia Šiaulių apskrityje. Šiemetę vasarą Radviliškio rajono bibliotekų 357 akcijos dalyviai perskaitė 2023 knygas;

minėdama Europos paveldo dienas, Viešoji biblioteka gyventojus pakvietė į prie Raginėnų ir Kudinų piliakalnių organizuotus renginius „Piliakalnių legendos atgyja“. Ten dalytasi mintimis apie paveldą ir jo reikšmę, skatinta domėtis jo objektais rajone, pristatyta bibliotekos knyga „Paslaptingi senovės bylojimai. Radviliškio krašto legendos ir padavimai“.

Parengė žurnalo redakcija, panaudodama Radviliškio rajono savivaldybės, jos Viešosios bibliotekos informaciją ir nuotraukas

**Skyrelyje atspindima tik dalis ryškesnių per nurodytą laikotarpį organizuotų renginių, neminint tu, kurių dėl Covid-19 situacijos nemažai buvo perkelta į virtualią erdvę. Dėl žurnalo parengimo terminų neturėta galimybių šioje kronikoje atspindėti metų pabaigos renginių.*

Spalio mėn.

Baisogalos kultūros centras surengė kapelų šventę „Grok, trypk ir dainuok“. Žiūrovus lietuviškomis dainomis, muzika džiugino kapelos iš Radviliškio rajono ir iš Užvenčio.

Kapelų šventė įvyko ir Karčemų kaimo bendruomenės namuose. Tokia ji čia suorganizuota trečią kartą. Koncertavo ne tik šio kaimo, kitos Radviliškio krašto, bet ir iš aplinkinių rajonų atvykusios kapelos.

Radviliškyje paminėta Baltosios lazdelės diena, kartu – Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos 95-metis. Aptarta sąjungos radviliškietiško padalinio veikla, pagerbti aktyviausi jo nariai, koncertavo vokalinis ansamblis „Pasagėlė“, kiti.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Burbiškio dvaro istorijos skyriuje surengta konferencija-seminaras, skirtas šio muziejaus-draustinio įkūrimo 30-mečiui. Apžvelgta šio muziejaus-draustinio istorija, veikla. Sukaktis pažymėta ir dokumentinio filmo „Įeiti draudžiama“ peržiūra, rengiama temine paroda.

Radviliškio viešojoje bibliotekoje lankytojai galėjo nemokamai pamatyti 15-ojo tarptautinio festivalio „Nepatogus kinas“ filmus.

RADVILIŠKIO KRAŠTO IŠKILIŲ SUKAKČIŲ KALENDORIUS 2022 M.

SAUSIS

1 d.

95 m., kai (1927) Vabaliuose gimė **Jonas Linkevičius**, humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos rašytojų sąjungos narys, pedagogas, lietuvių literatūros tyrinėtojas, redaktorius.

90 m., kai (1932) Dapšioniuose gimė **Zenonas Rulis**, istorikas.

2 d.

100 m., kai (1922) Radviliškyje gimė **Vladas Vyšniūnas**, pedagogas, prozininkas, memuaristas. Mirė 1998 m. gegužės 10 d. Klaipėdoje.

90 m., kai (1932) Juodupiuose gimė **Algis Vladas Gapšys**, inžinierius mechanikas, mašinų gamybos technologas, docentas, technologijos mokslų daktaras.

3 d.

105 m., kai (1917) Praščiūnuose gimė **Janina Stanionienė**, gydytoja stomatologė, medicinos mokslų daktarė. Mirė 1994 m. gegužės 2 d. Kaune.

85 m., kai (1937) Šeduvoje gimė **Algirdas Kliorė**, geležinkelio transporto inžinierius, buvęs pirmasis atkurtų nepriklausomų Lietuvos geležinkelių generalinis direktorius. Mirė 2006 m. spalio 15 d.

14 d.

45 m., kai (1977) Saint Peterburge, JAV, mirė **Antanas Tulys**, vaistininkas, dramaturgas, prozininkas. Gimė 1898 m. balandžio 6 d. Šeduvoje.

15 d.

100 m., kai (1922) Šiaulėnuose gimė **Aldona Ragauskaitė-Kuliukienė**, dainininkė, režisierė. Mirė 2014 m. gegužės 28 d. Kaune.

45 m., kai (1977) Kaune mirė **Jonas Buračas**, dailininkas tapytojas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Gimė 1898 m. liepos 8 d. Sidariuose.

16 d.

90 m., kai (1932) Vertimuose gimė **Stasys Budrys**, dailėtyrininkas. Mirė 1970 m. lapkričio 20 d. Vilniuje.

18 d.

125 m., kai (1897) Sidariuose gimė ir 50 m., kai

1972 m. liepos 28 d. Kaune mirė **Balys Buračas**, pedagogas, etnografas, kraštotyrininkas, fotografas, spaudos bendradarbis.

30 d.

95 m., kai (1927) Vadaktuose gimė **Petras Narbutas**, gydytojas, docentas, mokslų daktaras. Mirė 2009 m. sausio 30 d. Vilniuje.

31 d.

135 m., kai (1887) Baukuose gimė **Rapolas Skipitis**, teisininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1976 m. vasario 23 d. Čikagoje, JAV.

VASARIS

2 d.

90 m., kai (1932) Mažaičiuose gimė **Anicetas Onaitis**, agronomas, literatas, biomedicinos mokslų daktaras. Mirė 1988 m. spalio 8 d. Akademijoje, Kėdainių r.

6 d.

25 m., kai (1997) Vilniuje mirė **Vaclovas Bliznikas**, matematikas, pedagogas, habilituotas fizinių mokslų daktaras. Gimė 1930 m. sausio 12 d. Juodupiuose.

15 d.

195 m., kai (1827) Grinkiškyje gimė ir 145 m., kai 1877 m. lapkričio 12 d. Varšuvoje, Lenkijoje, mirė **Polikarpas Girštautas (Juozapas Juzumas)**, gydytojas chirurgas, medicinos profesorius.

17 d.

160 m., kai (1862) Radviliškyje gimė **Antanas Kryžanauskas**, kunigas, Žemaičių kapitulos kanauninkas. Mirė 1940 m. kovo 23 d. Šateikiuose, Plungės r.

90 m., kai (1932) Augmėnuose gimė **Leonas Jasiulis**, dailėtyrininkas, pedagogas. Mirė 2004 m. sausio 4 d. Vilniuje.

60 m., kai (1962) Radviliškyje mirė **Julijonas Šakenis**, kunigas. Nuo 1934 m. – Grinkiškio klebonas, vėliau – altaris Radviliškyje. Gimė 1884 m. sausio 17 d. Veleniškiuose, Biržų r.

23 d.

160 m., kai (1862) Baisogaloje gimė **Juozas Zauka**, režisierius, kultūros darbuotojas,

knygnešys. Mirė 1943 m. gruodžio 3 d. Subatėje, Latvijoje.

110 m., kai (1912) Radviliškyje gimė **Kazys Daugėla**, inžinierius, fotografas, knygų autorius. Mirė 1999 m. spalio 11 d. Čikagoje, JAV.

25 d.

70 m., kai (1952) Pociūnuose gimė **Regina Kairytė**, teatro aktorė.

26 d.

120 m., kai (1902) Pažosiuose, Pasvalio r., gimė **Pranciškus Masionis**, kunigas, poetas. Nuo 1977 m. kunigavo Sidabrave ir Dapšioniuose. Mirė 1980 m. spalio 14 d. Šiauliuose.

28 d.

95 m., kai (1927) Stalmokuose gimė **Ona Svetikaitė-Jurgelienė**, poetė, tremtinė.

KOVAS

4 d.

100 m., kai (1922) Radviliškyje gimė **Janina Misiūraitė**, dainininkė, operos ir baletu teatro solistė. Mirė 2003 m. vasario 6 d. Vilniuje.

7 d.

75 m., kai (1947) Jaskynėje gimė **Kazimieras Kuzminskas**, gydytojas chirurgas, politinis ir visuomenės veikėjas.

15 d.

65 m., kai (1957) Vaterburyje, JAV, mirė **Jurgis Žilinskas**, gydytojas anatomas, antropologas, profesorius. Gimė 1885 m. balandžio 23 d. Januškoniuose.

17 d.

145 m., kai (1877) Margiuose gimė **Juozas Šnapštys-Margalis**, kunigas, poetas, prozininkas, vertėjas. Mirė 1921 m. kovo 24 d. Sudeikiuose, Utenos r.

19 d.

70 m., kai (1952) Šeduvoje gimė **Juozas Ruževičius**, docentas, habilituotas socialinių mokslų daktaras.

22 d.

80 m., kai (1942) Radviliškyje gimė **Helmutas Lisinas**, stalo tenisininkas ir treneris, stalo teniso klubo *Ping-Pong* įkūrėjas ir prezidentas.

29 d.

95 m., kai (1927) Sidariuose gimė **Jonas Stankus**, gydytojas, docentas, biomedicinos

mokslų daktaras. Mirė 2019 m. lapkričio 12 d. Vilniuje.

BALANDIS

1 d.

95 m., kai (1927) Januškoniuose gimė **Genovaitė Žilinskaitė**, dailininkė tekstilininkė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Mirė 2004 m. vasario 14 d. Vilniuje.

3 d.

95 m., kai (1927) Auksučiuose gimė **Mečislovas Lizaitis**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras. Mirė 2010 m. gegužės 25 d. Vilniuje.

11 d.

125 m., kai (1897) Maralinėje gimė **Janina Lašienė**, gydytoja patologė anatomė, profesorė, medicinos mokslų daktarė. Mirė 1993 m. liepos 9 d. Kaune.

12 d.

95 m., kai (1927) Garankščiuose, Kazlų Rūdos vlsč., gimė **Jonas Puodžiukynas**, agronomas, biomedicinos mokslų daktaras. Dirbo Radviliškio bandymų stotyje. Mirė 2003 m. spalio 25 d. Vilniuje.

20 d.

65 m., kai (1957) Kaune mirė **Petras Masiulis**, inžinierius, radiotechnikas, Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas. Gimė 1894 m. spalio 22 d. Prastavoniuose.

23 d.

75 m., kai (1947) Strazdynėje gimė **Jurgis Kulpys**, veterinarijos gydytojas, biomedicinos mokslų daktaras.

24 d.

95 m., kai (1927) Vaiduloniuose gimė **Kęstutis Gvalda**, dailininkas grafikas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Mirė 2011 m. kovo 1 d. Vilniuje.

70 m., kai (1952) mirė **Juozas Čepulis (Čepas)**, knygnešys. Gimė 1876 m. kovo 2 d. Daugėlaičiuose.

GEGUŽĖ

5 d.

85 m., kai (1937) Radviliškyje gimė **Aleksandras Rimkevičius**, docentas, technikos mokslų daktaras.

9 d.

90 m., kai (1932) Diktariškiuose gimė

Česlovas Meškauskas, veterinarijos gydytojas, biomedicinos mokslų daktaras.

visuomenės veikėjas. Mirė 1990 m. balandžio 24 d. Detroite, JAV.

15 d.

185 m., kai (1837) Siraičiuose, Telšių r., gimė **Mikalojus Opulskis (Opalskis, Apulskis)**, kunigas, lietuviškos spaudos platintojas, knygnešių globėjas, buvęs Radviliškio altaristas. Mirė 1905 m. kovo 15 d. Radviliškyje.

LIEPA

2 d.

135 m., kai (1887) Miežaičiuose gimė **Antanas Simaitis**, prelatas, pedagogas, bažnyčios ir visuomenės veikėjas. Mirė 1959 m. sausio 15 d. Salantuose, Kretingos r.

16 d.

15 m., kai (2007) Druskininkuose mirė **Alfредas Kulpa-Kulpavičius**, dailininkas, architektas, architektūros mokslų daktaras. Gimė 1923 m. kovo 28 d. Baisogaloje.

5 d.

120 m., kai (1902) Dvarninkuose gimė **Stanislovas Grigaliūnas**, kunigas, Telšių kunigų seminarijos prokuratorius. Mirė 1983 m. vasario 26 d.

22 d.

80 m., kai (1942) Grinkiškyje gimė **Rima Miknevičienė**, dailininkė tapytoja, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

85 m., kai (1937) Kačiuškiuose gimė **Vytautas Edvardas Beinortas**, inžinierius, architektas, Lietuvos architektų sąjungos narys.

24 d.

110 m., kai (1912) Šeduvoje gimė **Feliksas Andriūnas (Andriuškevičius)**, elektronikos specialistas, visuomenės veikėjas. Mirė 1995 m. spalio 30 d. Filadelfijoje, JAV.

12 d.

70 m., kai (1952) Taišete, Sibire, mirė **Ignas Urbaitis**, teisininkas, visuomenės veikėjas. Gimė 1896 m. vasario 16 d. Raginėnuose.

27 d.

85 m., kai (1937) Radviliškyje gimė **Edvardas Malinauskas**, dailininkas marinistas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.

20 d.

105 m., kai (1917) Kubiliūnuose gimė **Jonas Alekna**, teatro aktorius, režisierius, dailininkas. Mirė 1964 m. rugsėjo 3 d. Panevėžyje.

BIRŽELIS

RUGPJŪTIS

3 d.

80 m., kai (1942) Abezėje, Komijoje, mirė **Bronius Šarauskas**, Lietuvos kariuomenės karininkas. Gimė 1896 m. gruodžio 1 d. Komariškiuose.

4 d.

110 m., kai (1912) Džiugoniuose gimė **Jurgis Janušaitis**, žurnalistas, visuomenės veikėjas. Mirė 2006 m. balandžio 20 d. JAV.

20 m., kai (2002) Kaune mirė **Martynas Šarauskas**, Lietuvos kariuomenės karininkas. Gimė 1906 m. lapkričio 6 d. Komariškiuose.

5 d.

75 m., kai (1947) Giedraičiuose gimė **Orūnas Remigijus Morkūnas**, gydytojas odontologas, medicinos mokslų daktaras. Mirė 1996 m. lapkričio 21 d. Vilniuje.

11 d.

75 m., kai (1942) Solikamsko kalėjime, Rusijoje, mirė **Leonas Plungė**, pagrindinės organizacijos narys, Usologo politinių kalinių sukilimo vadovas. Gimė 1903 m. spalio 4 d. Alksniupiuose.

10 d.

85 m., kai (1937) Subačiuje, Kupiškio r., gimė **Algimantas Laurynas Skūpas**, kalbininkas, romanistas, esperantininkas. Dirbo mokytoju Šeduvoje. Mirė 2005 m. sausio 10 d. Vilniuje.

12 d.

20 m., kai (2002) Ocean Cityje, JAV, mirė **Jurgis Jankus**, prozininkas, dramaturgas, eseistas. Gimė 1906 m. liepos 27 d. Biliūnuose.

70 m., kai (1952) Stalmokuose gimė **Sigitas Burneckis**, grafikas, karikatūristas.

18 d.

120 m., kai (1902) Sidabrave gimė **Vytautas Alantas (Jakševičius)**, rašytojas, žurnalistas,

13 d.

45 m., kai (1977) Radviliškyje gimė **Gediminas Tiškevičius-Varna**, operos solistas.

15 d.

25 m., kai (1997) Utenoje mirė **Genovaitė**

Abromaitytė-Balčiūnienė – pedagogė, poetė.
Gimė 1949 m. kovo 21 d. Šeduvoje.

20 d.

60 m., kai (1962) Šeduvoje mirė **Teofilius Matulionis**, arkivyskupas. Gimė 1873 m. birželio 22 d. Kudoriškyje, Alantos vlsč.

21 d.

65 m., kai (1957) Radviliškyje gimė **Laima Sajienė**, profesorė, habilituota socialinių mokslų daktarė.

22 d.

75 m., kai (1947) Valatkoniuose gimė **Birutė Panumienė**, matematikė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotoja.

24 d.

95 m., kai (1927) Radviliškyje gimė **Stasys Jusionis**, dailininkas tapytojas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.

29 d.

130 m., kai (1892) Laižuvoje, Mažeikių r., mirė **Antanas Vienažindys**, kunigas, poetas, buvęs Šiaulėnų kunigas. Gimė 1841 m. rugsėjo 26 d. Anapolyje, Rokiškio r.

RUGSĖJIS

2 d.

100 m., kai (1922) Jonaitiškiuose gimė **Vladas Drupas**, inžinierius, lakūnas-sklandytojas. Mirė 2019 m. balandžio 25 d. Kaune.

3 d.

35 m., kai (1987) Putname, JAV, mirė **Kotryna Steponaitytė-Marijošienė** – pedagogė, choreografė. Gimė 1905 m. kovo 21 d. Radviliškyje.

8 d.

80 m., kai (1942) Šiaulaičiuose gimė **Česlovas Mazūras**, architektas, docentas.

11 d.

45 m., kai (1977) Los Andžele, JAV, mirė **Vladas Juodeika**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras, visuomenės veikėjas. Gimė 1900 m. rugpjūčio 25 d. Grinkiškyje.

17 d.

100 m., kai (1922) Žironuose gimė **Albertas Mockus**, agronomas, agrarinių mokslų daktaras.

24 d.

115 m., kai (1907) Šapnagiuose, Šiaulių r., gimė **Pranas Gegeckas**, pedagogas, poetas, buvęs Grinkiškio gimnazijos direktorius. Mirė

1984 m. gegužės 8 d. Kaune.

25 d.

95 m., kai (1927) Kubiliūnuose gimė **Julija Blėdytė-Stepankienė**, teatro aktorė, režisierė. Mirė 2016 m. lapkričio 22 d. Panevėžyje.

SPALIS

1 d.

65 m., kai (1957) Radviliškyje gimė **Remigijus Balžekas**, treneris, pirmasis Nepriklausomos Lietuvos *Davis Cup* komandos kapitonas.

6 d.

25 m., kai (1997) Vilniuje mirė **Antanas Butkus**, agronomas, biochemikas, agronomijos mokslų daktaras, visuomenės veikėjas. Gimė 1918 m. birželio 20 d. Piepaliuose.

10 d.

85 m., kai (1937) Radviliškyje gimė **Algirdas Juozapas Navickas**, istorikas.

11 d.

195 m., kai (1827) Vaitiekūnuose gimė **Mykolas Miežinis**, kunigas, kalbininkas, tautosakos užrašinėtojas. Mirė 1888 m. lapkričio 24 d. Švėkšnoje, Šilutės r.

16 d.

85 m., kai (1937) Kaune mirė **Jonas Masiulis**, karo lakūnas, aviacijos jaunesnysis puskarininkis. Gimė 1914 m. gruodžio 18 d. Šiaulėnuose.

28 d.

110 m., kai (1912) Baisogaloje gimė **Henrikas Jagminas**, baletto artistas. Mirė 1996 m. gegužės 7 d. Vilniuje.

29 d.

130 m., kai (1892) Raginėnuose gimė **Aleksandras Polišaitis**, diplomatas, Lietuvos konsulas. Mirė 1966 m. sausio 9 d. San Paule, Brazilijoje.

LAPKRITIS

2 d.

105 m., kai (1917) Daugėlaičiuose gimė **Stasys Ivanauskas**, fotografas, kraštotyrininkas. Mirė 2006 m. sausio 1 d. Vilniuje.

3 d.

110 m., kai (1912) Pataušyje gimė **Kazys Žirgulis**, chemikas, poetas.

11 d.

140 m., kai (1882) Miškiuose gimė **Jonas Švagždys**, kunigas, žymus pamokslininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1965 m. gruodžio 31 d. Brocktone, JAV.

13 d.

130 m., kai (1892) Jankaičiuose gimė **Henrikas Prialgauskas**, kunigas, dramaturgas. Mirė 1978 m. rugpjūčio 23 d. Velykiuose, Panevėžio r.

120 m., kai (1902) Dapšioniuose gimė **Domas Cesevičius**, ekonomistas, publicistas, žurnalistas, redaktorius, ekonomikos mokslų daktaras. Mirė 1986 m. kovo 14 d. Vilniuje.

14 d.

100 m., kai (1922) Šiaulėnuose gimė **Ona Irena Mikalauskaitė-Čibirienė**, gydytoja oftalmologė, habilituota biomedicinos mokslų daktarė. Mirė 2010 m. spalio 16 d. Nemenčinėje, Vilniaus r.

24 d.

65 m., kai (1957) Kaune mirė **Kazimieras Vasiliauskas**, inžinierius, profesorius, akademikas. Gimė 1879 m. kovo 17 d. Paberžėliuose.

25 d.

110 m., kai (1912) Vantainėliuose gimė **Stasys Taunys**, dailininkas, architektas.

27 d.

15 m., kai (2007) mirė **Vytautas Šenauskas**, kraštotyrininkas, muziejininkas. Gimė 1929 m. kovo 16 d. Laboje.

29 d.

75 m., kai (1947) Šeduvoje mirė **Jonas Martinaitis**, tapytojas, karikatūristas, akvarelininkas, grafikas. Gimė 1898 m. birželio 26 d. Pavartyčiuose.

GRUODIS

7 d.

25 m., kai (1997) Vilniuje mirė **Vincas Kryževičius**, istorikas, humanitarinių mokslų daktaras. Gimė 1931 m. sausio 10 d. Piepaliuose.

8 d.

95 m., kai (1927) Šeduvoje gimė **Genovaitė Blažytė-Guntienė**, dailininkė, juvelyrė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Mirė 1984 m. gruodžio 24 d. Palangoje.

19 d.

150 m., kai (1872) Kuruose gimė **Antanas**

Alekna, kunigas, istorikas, rašytojas, vertėjas, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas. Mirė 1930 m. birželio 12 d. Kaune.

31 d.

65 m., kai (1957) Kaune mirė **Antanas Marijošius**, muzikos mokytojas, chorvedys. Vadovavo Radviliškio šaulių chorui. Gimė 1881 m. spalio 1 d. Agelaičiuose, Raseinių r.

KITOS SUKAKTYS

- 140 m., kai (1882) Radviliškyje gimė **Jonas Misius**, režisierius, dramaturgas. Mirė 1914 m. Lipniškėse, Švenčionių r.
- 135 m., kai (1887) Šiaulaičiuose gimė **Kazys Mikalčius**, tautosakos ir liaudies dainų rinkėjas, eilėraščių ir feljetonų autorius. Mirė 1966 m.
- 130 m., kai (apie 1892) Šaukote mirė **Danielius Jankūnas**, tautosakos rinkėjas, vertėjas. Gimė (apie 1835) Dirželiškiuose.
- 85 m., kai (1937) Valdeikiuose mirė **Aleksandras Savickas (Savickis)**, knygnešys. Gimė 1851 m. birželio 15 d. Karčemose.
- 75 m., kai (1947) mirė **Petras Butkus**, Pavasarininkų draugijos pirmininkas, visuomenės veikėjas. Gimė 1890 m. lapkričio 18 d. Vaiduloniuose.
- 45 m., kai (1977) mirė **Pranciškus Šniukšta**, kunigas, buvęs Grinkiškio vikaras. Gimė 1908 m. spalio 25 d. Betygalos par.
- 530 m., kai (1492) istoriniuose šaltiniuose paminėtas Šiaulėnų miestelis ir dvaras.
- 455 m., kai (1567) pirmą kartą paminėtas Radviliškis.
- 345 m., kai (1677) istoriniuose šaltiniuose paminėta pirmoji mokykla Baisogaloje.
- 335 m., kai (1687) Lenkijos ir Lietuvos karalius Jonas Sobieskis suteikė Radviliškio miestui turgaus privilegiją.
- 255 m., kai (1767) pastatyta ir 160 m., kai (1862) perstatyta Šaukoto Švč. Trejybės bažnyčia.
- 165 m., kai (1857) pastatyta Kurų Šv. Antano Paduviečio bažnyčia.
- 165 m., kai (1857) pastatyta Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčia.
- 140 m., kai (1882) pastatyta Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčia.
- 135 m., kai (1887) pastatyta Grinkiškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia.

Įsimintinos datos

- 110 m., kai (1912) Burbiškyje pastatytas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto paminklas.
- 100 m., kai (1922) įsteigtas Šv. Kazimiero draugijos knygynas.
- 95 m., kai (1927) įkurtas Esperantininkų draugijos Radviliškio skyrius.
- 85 m., kai (1937) įsteigtos Radviliškio, Šeduvos, Šiaulėnų, Grinkiškio bibliotekos.
- 75 m., kai (1947) įsteigta Pociūnėlių biblioteka.
- 65 m., kai (1957) įsteigtos Palonų ir Pakalniškių bibliotekos.
- 50 m., kai (1972) įsteigta Kairėnų biblioteka.
- 45 m., kai (1977) įsteigta Gražinos pagrindinė mokykla.
- 45 m., kai (1977) pastatyta Polekėlės Švč. Mergelės Marijos Širdies bažnyčia.
- 30 m., kai (1992) patvirtintas Radviliškio miesto herbas.
- 30 m., kai (1992) patvirtintas naujasis Baisogalos herbas.
- 25 m., kai (1997) Radviliškio Lizdeikos vidurinei mokyklai suteiktas gimnazijos statusas.
- 25 m., kai (1997) įsteigta Radviliškio rajono savivaldybės demokratijos ir socialinių įgūdžių mokykla „Ateitis“.
- 15 m., kai (2007) Šeduvoje atidengtas Laisvės paminklas 1944–1953 m. Priskikėlimo apygardos partizanams.
- 10 m., kai (2012) Šiaulėnuose atidengtas paminklinis akmuo kraštiečiui, karo lakūnui, aviacijos jaunesniajam puskarininkiui Jonui Masiuliui.

Parengė Rima Giedrienė, Radviliškio viešosios bibliotekos bibliotekininkė kraštotyrai

Viena iš ryškiausių datų, kurias minėsime 2022 metais, – Radviliškio 455-asis jubiliejus Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka

„RADVILIŠKIO KRAŠTAS“

2021 NO. 2 (35) SUMMARY OF PUBLICATIONS

"Time, Values, Man" – the thoughts of V. Šukaitienė, who encourage to reflect on living time, choose the right values and go towards them with the whole life, works, aspirations.

"The Oldest Church Bells in Lithuania" is L. Klimka's publication, which introduces the bells of Lithuania, including the Radviliškis region, their value, stories and the churches in which they are located.

"The Former Manors in Radviliškis Region: Past and Today (4)" is a continuation of G. Pabilionis' series of articles about the former and existing manors in the district. It provides the knowledge about the owners, history, fate, and current condition of those estates.

"About Tanners and a Leather Factory in Radviliškis" is a review by J. Nekrašius, which provides information about the tannery developed in the past in this region and the representatives of this craft, their difficulties and problems.

"Guilty Without Fault" is the story by I. Žmoginienė about F. Normantas – a former ordinary resident of Radviliškis, who took a lot of interest, who was talented in music, thought brightly about the future and about his broken life by exile.

"The Dynasty of Stone Carvers from Šeduva" – the author I. Stanulienė reveals the long-cherished interest of stone carving by Skromanai in Šeduva, describes how some representatives of the dynasty passed it on to others and now the fourth generation of the family continues.

"From Biotechnology Business - to Modern Art" – a conversation by Ž. Aleškaitienė with the founder of the Museum of Modern Art in Vilnius V. Butkus, whose family history is related to the Radviliškis region. It is an acquaintance with this prominent personality, his works, activities and the MO Museum itself.

"Not an Easy Road to Happiness" is an article for the magazine by E. Dvoreckis from Germany about a well-remembered Rasa Prascevičiūtė from

Radviliškis (current surname Sept) - the little one at the time, whom the mower cut off the legs, but after a unique successful operation, she came back to life and now it flows beautifully, fully in Germany.

"Vadaktai" – D. Leščinskienė continues her acquaintance with the villages and towns of the Radviliškis region, in this case with Vadaktai. According to the sources, the history of the area is recalled, about the friendship of today's community with the Poles, about the commanding enlightener, the former priest A. Valantinas.

"Kačiuškiai Remained in the Heart" is an essay by E. Beinortas about the past of his native village, brighter events, traditions, people and changes in time that have changed their lives.

"Amsterdam Mouse" in Pakiršinis Manor" – an article by I. Stugė about E. Karaliūtė, the head of the Center of Ethnic Culture and Crafts, about her proactive, active, famous activities and the Pakiršinis manor, which is cleverly revived for the benefits of the residents.

"Ah, These Cool "Šeduvos Bernai" (Boys of Šeduva)" – a story by E. Varneckienė about the popular folk music band "Šeduvos Bernai": its formation, concert activities, about all five of its members and the common passion in music as a leisure interest.

"Radviliškėnai (People of Radviliškis) Creation" – this literary section of the magazine presents the local M. B. Kudulytė-Navakauskienė and her work. In the section, the editorial board also introduces new publications from Radviliškėnai (People of Radviliškis).

"A Journey from Giedraičiai to Grinkiškis" is an essayistic story by A. Šidlauskas, based on memories of his birthplace, childhood, school year, teachers and people of his village, their lives.

"In Memoriam" is allocated to A. Jurgauskas, a famous national cultural figure who has passed away forever and who has been the Head of the Culture Department of the district for many years. His bright personality is remembered, a significant

contribution is left. Laima Didžbalienė, Izolina Stanulienė, Marija Selenienė and others wrote on behalf of the cultural workers, as well as the editorial staff of the magazine.

"**Meaningful Interfaces**" – with the text printed in the "After We Write" section, the editorial team returns to the 2020 magazine No. 2 (33) published article by R. Smailienė "At the Risk of Oneself, Rescued Others" (it was written about the residents of the Radviliškis region who rescued Jews). The editorial board is pleased that the publication has received widespread response - it has been published in the solid and popular newspaper *Evrejskaja panorama* (Еврейская панорама – Jewish Panorama), which is subscribed to in many European countries, as well as in Israel, the USA, Canada and elsewhere.

"**Images of Baisogala's Past**" – the material in R. Vaitkevičienė's section "Old Photos Tell a Story". Here are two photos from the history of Baisogala and valuable information related to them.

"**Radviliškis District Culture Chronicle (2nd half of 2021)**" – a brief reminder of the more striking cultural events of the second half of this year that took place in the district.

"**Calendar of Prominent Anniversaries of Radviliškis Region in 2022**" – highlights the dates of famous countrymen and anniversaries to be mentioned next year.

"**Objects of History**", "**Objects of Culture**", "**Sacred Objects**", "**Objects of Mythology**" – headings presenting photographs of the heritage of various countries.

The outer covers of the issue feature a pattern created by a folk artist A. Ladukienė from the country, with motifs for the upcoming Christmas. Inside the publication there are the works of L. Guokė, a member of the Lithuanian Artists' Union, who lives in the district.

**Translated by Rima Tarbūnienė,
The English Teacher of Lizdeikos Gymnasium**

ŽURNALO STEIGĖJAI – Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCIŅĖ KOLEGIJA:** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas, Aldona Januševičienė / **REDAKCIJA:** Gražina Dunauskienė (redaktorė), Violeta Šukaitienė, Daiva Paulauskienė / **MAKETAVO** Greta Simonavičienė / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, Dariaus ir Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINO** UAB „Utenos Indra“, Maironio g. 12, LT-28143 Utena, tel. (8-389) 5 28 49, el. paštas: spauda@indra.lt / **TIRAŽAS** – 300 egz. / **NUMERIO LEIDYBĄ PARĖMĖ** Radviliškio rajono savivaldybė.

Pagrindinius viršelius puošia tautodailininkės, baisogalietės pedagogės Angelės Ladukienės sukurtas ir žurnalui geranoriškai padovanotas karpinys – savotiškas pasveikinimas visiems šv. Kalėdų proga. Vidiniuose viršeliuose – rajone gyvenančios Lietuvos dailininkų sąjungos narės, dailininkės portretistės Lauros Guokės darbai

Žurnalo leidėjai labai dėkingi numerio publikacijų autoriams, bet neatsako už jų išdėstytas nuomones bei vertinimus.

ISSN 1822-0517

IŠ KRAŠTIEČIŲ KŪRYBOS ARUODŲ

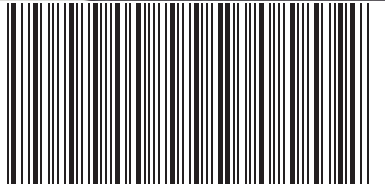
LAURA GUOKĖ

Šv. Jono Krikštytojo skulptūra.
Iš ciklo *Lengvas Pasirinkimas.*
Epoksidė, pigmentas, org.
stiklas, veidrodis.
490x740x70, 2020

„Trys Pasauliai“. Aliejus ir
akrilas ant drobės.
925x780mm, 2021

9771822051006